

Шести урок

ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО

ПРОГЛЕЖДАНЕ

Странникът бе художник, дошъл в Търново отдалече, “от странство”, както казвахме тогава.

Започна да рисува нашата улица. Повече я съзерцаваше, отколкото нахвърляше върху платното с различни четки и четчици. Да му се чудиш и маеш, какво толкова намираще в нея? Аз вперих очи натам, накъдето все се вираше този шантав прищълец. И за първи път съглеждах къщите с чардаци под сенчести лозници, прозорците със саксии кичест шибой, зеленясалите от мъх и влага дувари, кацата с ръждиви обръчи, пълна с дъждовна вода, под капчука, стръмната уличка с настилка от заоблени, хлъзгави камъни, керемидените покриви с килнати комини и на най-високия комин щъркел на един крак. А над него бяло рехаво облаче като духнато глухарче. Така вдигнах поглед към всичко онова, което ме заобикаляше и за което дотогава съм била сляпа. Но шокът дойде от същия този мой роден пейзаж, когато той заизниква полека-лека на платното, преобразен до неузнаваемост. Наоколо крееха мътни, излинели тонове, а под четката бликаха пъстроцветия. Аз стърчах отстриани и надзървах изпод рамото на рисувача, зяпнала от смайване.

Лозницата не бе прашнозелена, както я виждах с очите си, а синкава с най-различни оттенъци, пръскана със син камък, сякаш луничава. И там навътре из пазвата на най-тъмносиньото надничаха чепки грозде с кехлибарени зърна и от всяко зърно намигаше слънцето. В саксиите по первазите не бяха просто китки шибой, а пламъци, плъпнали нагоре, лизнали с огнени езици кръстачките на прозорците, лумнали в стъклата и обхванали в пожар червените керемиди на покрива, та чак до яркоаления клюн на щъркела. От един тавански прозорец рошавото светило си играеше, пращайки право в зениците ми слънчево зайче. Мъхясалите дувари придобиваха брадати профили и прорези от бръчки като на самия майстор, сякаш той оставяше по тях своя силует. Но най-удивително бе превращението на вехтата каца: дъждовната вода, застояла отдавна, мазна на повърхнината от рой удавени мушици, блещукаше седмоцветно, свалила небесната дъга след извалелия се дъжд. А пък паважът, по който бях тичала и падала безброй пъти с изранено коляно, излъскан от босите ходила на върволица хора, бе набъбнал, като че издялан от детски ожулени колене. Небето бе като прострян чаршаф, изпран със синка, а чаршафът висеше на простира над улицата като избеляло небе. Боите се преливаха едни в други, нещата се преобръщаха и взаимопроникваха. А стомната в долния ъгъл на картината бе събрала в своите шарки всички бои: пламъка на шибоа, синилото на лозовата листвина, кехлибара на гроздовете, жълтъка на слънцето, глухарчения пух на облачето, цялата дъга на кацата и мокрозелената студенина на самата стомна.

Часове ли, дни ли наред, без да се усетя, от закътаната си наблюдателница иззад гърба на художника проглеждах за очевидно, а може би и за отвъдочевидното в моя собствен свят. Като се здрачи, той прибра в сандъчето четки и бои, сгъна триножника, върху който вместо свещник бе запалена иконописно още незасъхналата и недовършена картина. Нашата улица, невзрачна до този ден, ми се стори, че се кипри, придобила особена значимост. Баща ми покани непознатия у нас под лозницата на

хладовина и на почерпка. Гостът внесе картината като дарохранителница и я положи върху коша за пране, облежната на стената. Този олющен кош в ъгъла се превърна в олтар. Майсторът гаврътваше една след друга малките чашки напръстници и бърбореше неспирно на своята чуждозвучна реч, възхитен от всичко наоколо, обгръщайки с ръкомахане земя, въздух и небе.

После баща ми дълго повтаряше озадачен:

Рядка птица! Дошъл от Златна Прага чак тук да рисува нашето Търново! И казва, че не бил виждал такъв живописен град.

Къде е Златна Прага? попитах заинтригувана.

На запад, в Европа! посочи баща ми нейде отвъд Балкана.

А защо той не носи нищо златно?

Ръцете му са златни! усмихна се баща ми.

Този мърляв странник не само ми отвори очите за околната пъстрина, но и ме направи съпричастна в рисуването, в тайника на изкуството да нося вода за напояване на жадните му четки, те да размиват боите, да се потапят в смокиновите сенки и в самия залез, разръквайки огнището му. Той ме допусна за свидетел при сътворението на един друг свят.

Из книгата на Блага Димитрова "Разногласици" (С., 1996)

Лексика, свързана с изобразителното изкуство

рисувам, нарисувам, изрисувам; изпиша, изписвам;

вая, извая, извайвам;

резбовам,

илюстрирам

рисуване	рисунок	художник, рисувач
стенопис	пейзаж	пейзажист
живопис	натюрморт	живописец
	портрет	портретист
скулптура	акт (голо тяло)	скулптор
малка пластика	статуя	

мозайка, римска
мозайка

графика

пирография

литография

иконопис

дърворезба

реставрация

график

карикатура,
шарж

кариатурист

иконописец
(зограф)

иллюстрация

иллюстратор

резбар

реставратор

боя, бои: маслени бои, водни бои (акварел), блажни бои, постни бои;

цвет, цвето̀ве; шарки, багри, краски

ярки и бледи цвето̀ве; наситени цвето̀ве (тонове),

пастелни тонове, контрастни цвето̀ве; топли и студени цвето̀ве;

тонове и полутонове; тъмни и светли тонове; сенки и полусенки

туш; молив (мек и твърд); въглен; креда;

четка, четчица; перо

изложба, изложбена зала, художествена галерия

художествен съвет

художествена академия; факултет по изобразително изкуство

Въпроси и задачи

1. Обичате ли изобразителното изкуство? Кой жанр предпочитате и с какво Ви привлича той?

2. Ако имате любим художник, разкажете за него. С какво се характеризира неговият творчески почерк?
3. Представете си, че сте художник. (А може би наистина рисувате?). Разкажете как бихте нарисували една картина (портрет, пейзаж, натюрморт). Опитайте се да опишете целия творчески процес — от възникването на идеята до последното докосване на четката до платното.
4. Били ли сте скоро на изложба? Разкажете какво сте видели там — какво Ви е допаднало и какво не Ви е харесало?
5. Какво мислите за съвременните тенденции в развитието на изкуството? Какви школи и направления се открояват във Вашата страна? Какво харесвате и какво не одобрявате?
6. Познавате ли българското изобразително изкуство?

Разговорна реч

Реплики за изразяване на изненада (приятна или неприятна), съмнение, недоверие

<i>Хайде бе!</i>	<i>Гледай ти!</i>
<i>Хайде де!</i>	<i>Хубава работа!</i>
<i>Да му се не надяваш!</i>	<i>Я, че то и така можело!</i>
<i>(Тюх) да му се не види (макар)!</i>	<i>Я на тоя (тая)!</i>
<i>И таз добра!</i>	<i>Наистина ли?</i>
<i>И таз хубава!</i>	<i>(Ама наистина ли?)</i>
<i>Сериозно?!</i>	<i>Чак пък толкоз...</i>
<i>(Сериозно ли говориш?)</i>	<i>Ново двайсе...</i>
<i>Не може да бъде!</i>	<i>(Че) как е възможно?!</i>
<i>Втасахме я!</i>	<i>Да вярвам ли на ушите си?</i>

Забележка. Някои от изредените тук реплики се използват и за отрицание. Употребата им с едно или друго значение е в пряка зависимост от контекста и конкретната езикова ситуация.

Примери:

1. Знаеш ли, че Иванов спечелил един милион от тотото?

—**Хайде бе!** Откъде тоя късмет!

2. С колата си дигам 200 километра в час.

—**Хайде де!** И си мислиш, че ще ти повярвам.

3. —**Чух**, че дъщеричката на Стефан взела първата награда от конкурса за детски рисунки.

—**Браво! Да J се не надяваш!**

4. **Ситуация:** Магазинът, от който желая да купя нещо, което много ми трябва, съвсем неочаквано е затворен.

—**Да му се не види!** Тъкмо сега намериха да затворят магазина.

5. —**Оттук не може!**

—**И таз добра!** Откъде тогава да мина?

6. —**Може би не знаеш**, че положението ни е много сериозно.

—**Втасахме я!** Ами сега накъде?

7. —**А тази картина** художникът е рисувал цели шест месеца.

—**Гледай ти!** А аз си мислех: нищо и никаква работа.

8. —**Билетите за концерта** свършиха.

—**Хубава работа!** Защо не отиде да купиш билети по-рано?

9. —**Не мога и не мога** да развия този болт.

—**Защо не опиташ** да развиеш гайката?

—**Я, че то и така можело!**

10. —**Знаеш ли**, че шампионът е паднал от последния в групата?

—**Я на тоя!** Ти пък откъде знаеш?

11. —**Кольо**, ще черпиш! Всичките ти скулптури са приети за изложбата.

—**Ама наистина ли?!**

12. —**Отзивите за твоята изложба** са повече от добри.

—**Чак пък толкоз...**Караш ме да се съмнявам в искреността ти.

13. —Господин директор, пристигнал е представител на фирмата "Трансокеаникум".

—**Ново двайсе...!** Та аз изобщо не съм очаквал такъв човек.

14. — Скъсали са Мария на изпита по история на изкуството.

—**Че как е възможно?!** Тя ч□ те толкова много...

15. **Ситуация:** Срещат се двама приятели, които много отдавна не са се виждали.

—**Да вярвам ли на очите си?!** Та ти никак не си се променил!

СИНТАКСИС

Подчинено подложно изречение

Подчинените подложни изречения са два вида.

1. Подчинено изречение, което представлява разширен подлог на главното. Мястото на подчиненото изречение е пред главното, а подчинителната връзка се осъществява посредством относителното местоимение **който**, например: **Който не работи, не трябва да яде** (Пословица). **Който се дави в морето, и за сламка се хваща** (Пословица).

2. Подчинените подложни изречения от втория тип се свързват с безлични главни изречения. Най-често употребявани са съюзите **че** и **да**. По-рядко като подчинителни връзки се използват въпросителните местоимения, наречия и частици **кой, какъв, чий, кого, какво, дали, ли, кога, как, защо**. Мястото на подчиненото изречение обикновено е след главното. Примери: **Стори □ се ценякой хлопна на вратата** (Елин Пелин). **Лошо е да имаш в къщата си чужд човек** (Ем. Станев).

Упражнения

Упражнение 1. Трансформирайте простите изречения в сложни, като замените подчертаните думи и изрази с подчинени изречения.

1. Хапаният от змия не се бои от гущер.
2. Работилият на младини почива на старини.
3. Закъснелите изчакват края на първото действие.
4. Бързацият много далече не стига.
5. Минаването при червен светофар е забранено.

6. Известно ми е мнението ти.
7. Необходимо е запознаване с инструкцията.
8. Знае се извършителят на престъплението.
9. Пристигналите с вечерния влак могат да разчитат само на таксѝ.
10. Слизането от влака по време на движение е забранено.

Модел: *Търсещият* намира *Който търси*,намира.

Упражнение 2. *От отделните двойки прости изречения съставете по едно сложно. При образуването на сложни изречения можете да променяте вида и времето на глаголите; можете да пропускате думи или да добавяте нови.*

1. Добре ще е .	Ще ми се обадиш довечера.
2. Рано е.	Ще си тръгваме.
3. Късно е.	Ще излизаме.
4. Струва ми се.	Времето ще се развали.
5. Известно е.	Кой ще купи билетите?
6. Интересно е.	Как ще постигнете това?
7. Някой ще улучи шестица от тотото.	Някой ще спечели един милион.
8. Някой ще пристигне първ.	Някой ще спечели купата. Ще научиш китайски за един месец.
9. Не е възможно.	Тя говори с непознати.
10. Неудобно ☐ е.	

Упражнение 3. *Представете си, че сте силно изненадан(-а) от следващите съобщения. Изразете по подходящ начин изненадата си.*

1. Знаеш ли, че нашата .....
съседка е родила четири
близначета?
2. Художественият съвет е .....
на мнение, че твоята

картина е най-хубавата. ....

3. Ти разбра ли, че "Етър" е победил не кого да е, а "Левски"?

4. Снощи наши приятели са наблюдавали летяща чиния.

5. Ако щеш вярвай, но вчера видях един слон да се разхожда по главната улица.

6. Искам да ти се похваля: получих шестица на изпита по философия.

Упражнение 4. Вие сте неприятно изненадан (изненадана). Дайте словесен израз на изненадата си.

1. Казаха ми, че Николай се е спянал и си е счупил единия крак.

2. Ще ти съобща нещо неприятно. Котката е скочила върху боите и е изпоцапала всичко наоколо.

3. Мария е изпратила телеграма от Италия, че не може да дойде на семинара.

4. Извинявай, забравих да ти купя кисело мляко.

5. Знаеш ли, че се движим с цял час закъснение?

6. Маргарита! Манджата ти загоря!

7. Телевизорът се е

повредил. ....

8. Няма ми учебника. ....

Упражнение 5. Измежду посочените глаголи, които се намират в синонимни отношения помежду си, изберете тези, с които да попълните празните места в примерите.

а) пребивавам, престоювам (престоя), гостувам, посещавам (посетя), навещавам (навестя), наминавам (намина)

1. Влакът ..... на гарата осем минути.

2. Във Велико Търново ..... театрална труппа от Видин.

3. Вчера Мария ..... болната си приятелка.

4. Стефан отвреме-навреме ..... родителите си в Плевен.

5. Няма да е лошо да ..... към седем часа да се видим.

6. В България ..... правителствена делегация от Зимбабве.

б) освежавам (освежа), оживявам (оживя), отрезвявам (отрезвя), съвземам се (съвзема се), ободрявам (ободря)

7. Ако желаете да ..... зимните си дрехи, дайте ги на химическо чистене.

8. Думите J го ....., разсеяха заблудите му.

9. Една чаша студена вода ще те .....

10. Като излезе навън, хладният въздух я .....

11. Нужна ти е почивка, за да ..... след тежката сесия.

12. Малката горичка вляво от пътя ..... еднообразния и скучен пейзаж.

Упражнение 6. Опитайте се да подредите синонимите във възходяща градация.

1. Ценен, безценен, скъп, скъпоценен, неоценим

2. Симпатичен, красив, хубав, прекрасен, гиздав, чуден, приказен, чаровен, очарователен, чудесен

3. Необходим, потребен, нужен, наложителен, насъщен, неизбежен, желателен

4. Мърляв, нечист, кирлив, мръсен, изцапан, гаден, отвратителен, омърхолевен

5. Горещ, жежък, топъл, зноен, топличък, жарък, парещ, палещ

6. Студен, хладен, мразовит, прохладен, хладничък, хладък

Упражнение 7. Свържете в словосъчетания думите от лявата и от дясната колонка.

а) съществително + съществително

отваряне		инструкция
издаване		магазин
възникване	на	удостоверение
учредяване		интерес
откриване		нареждане
публикуване		организация
създаване		театър
		изложба
		книга

б) глагол + наречие

работя	безкористно
помагам	даром
давам	безплатно
съветвам	безвъзмездно
подарявам	гратис
пътувам	

в) прилагателно + съществително

търговски	договор
-----------	---------

мирен	контракт
международен	споразумение
военен	пакт
приятелски	съвет

Упражнение 8. В следващите словосъчетания заменете прилагателните с други думи, които назовават същия признак в по-висока степен (например: голяма глупост — *страхотнаглупост*).

сериозна грешка	многобройни редици
слаба реколта	значителна сума
голяма загуба	силна страст
дълбока скръб	смел човек
бърза реакция	твърда основа
излишни спорове	способен автор

Упражнение 9. В следните примери заменете подчертаните думи с експресивни синоними.

1. Доволен съм от почивката на море.
2. Вмъкнах се тихо в стаята.
3. Тя е добра пианистка.
4. Чухме една хубава песен.
5. Домакинята беше сготвила вкусни ястия.
6. Мария е много хубава.
7. Филмът беше доста интересен.
8. В ресторанта ми сервираха лоша бира.

Упражнение 10. Посочете експресивни синоними на думите:

мръсен	голям	стар
любезен	бял	студен
дълбок	сляп	слаб
пълен (човек)	чист	горделив

Упражнение 11. Посочете неутрални синоними на думите:

гениален	накъркан	шашардисвам
отракан	кандардисвам	врещя
разтропан	разкандардисвам се	лапам
светкавичен	натараянкам се	мрънкам

Упражнение 12. В следващите двойки двете словоформи се различават формално една от друга по това, че вторият член е с една съгласна Н или Т в повече. Съществуват и други различия — граматични и семантични. Посочете ги.

бетона — бетонна	паста — пастта
времена — временна	пустини — пустинни
есени — есенни	рана — ранна
закона — законна	склона — склонна
закони — законни	смета — сметта
измета — изметта	старина — старинна
имена — именна	стена — стенна
корени — коренни	страна — странна
луна — лунна	страници — странници
мана — манна	суровина — суровинна
машина — машинна	цена — ценна

Упражнение 13. Следващият текст е в преизказно наклонение. Направете в него промени, от които да пролича, че вие сте наблюдавали събитието.

Слезли долу, минали през гората, която още не се била развила, и излезли на пътя сред Джендемите. Това място било най-страшно. Тук пътят се вглъбявал навътре в дола, извивал се по едната и по другата страна, чертаел две дъги, два обръча на капан, в който много хора били намерили смъртта си. И, както правели и друг път, хайдутите препречили пътя, изправили се там страшни, брадясали, наметнати с черни арнаутски гугли, отрупани с оръжие. Жените се показали на завоя и щом ги видели, спрели се като втрещени; после се втурнали едни надолу, други нагоре и започнали да бягат, но краката им се подкосявали и те само лъкатушели на едно място, като ударени птици. Премалели от страх, те паднали на земята и заплакали.

Хайдутите не се трогнали, те дори не ги погледнали. Тяхното внимание било другаде: една жена стояла още на пътя, млада, хубава. И как била пременена!...

(По разказа на Й. Йовков "Шибил")

Упражнение 14. Прочетете внимателно следващия текст. Подчертайте с права линия думите (съществителни и прилагателни), които може и да не се членуват, а с лъкатушна — тези, при които членуването е задължително. Посочете и думите, които не могат да бъдат членувани.

През входа на магазина непрекъснато влизат купувачите. Може би не всичките успяват да си купят по нещо, но голямата част от тях излизат с покупки. Някои обаче са доста придирчиви. Те обикалят между щандовете и продавачките, оглеждат различните стоки и търсят най-хубавата. Когато най-сетне си харесат нещо, те дълго се чудят дали да го купят. Питат за цената, търсят по опаковката датата на производството, интересуват се от гаранционния срок. Когато излязат от магазина, те са по-скоро уморени, отколкото щастливи от сполучливата покупка.

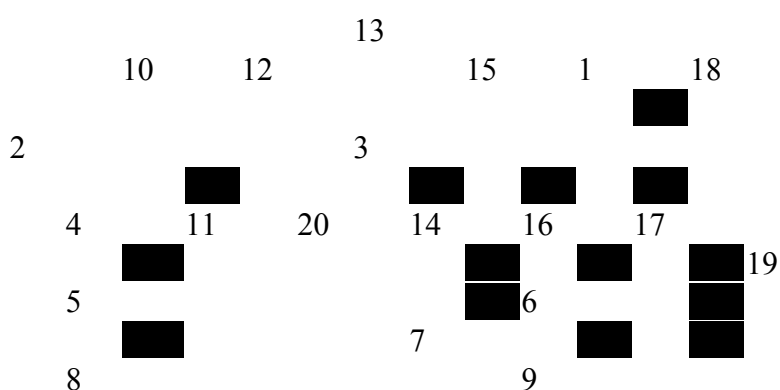
<p>Упражнение 15. Кръстословица</p>	<p>Прилагателно име, антоним</p>	<p>Малко населено място □</p>	<p>Повелител- на глаголна форма - употребя-</p>
	<p>на твърд □</p>		<p>ваме я, когато искаме нещо □</p>
<p>Сладко вещество, което се добива от пчелите □</p>			

Дума, която употребяваме, когато викаме някого ☐			
Въпросително местоимение ☐			

Упражнение 16. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Още веднъж, отново (*наречие*). 2. Надебелена и затвърдяла кожа, главно по ръцете и пръстите на краката. 3. Място, където се търгува (*членувана форма*). 4. Човек, който чете лекции; който води занятия. 5. Въпросително местоимение за притежание (*среден род*). 6. Подчинителен съюз за условие. 7. Влакнодайно растение. 8. Първата дума, която казваме при телефонен разговор. 9. Замръзнала роса по растенията, приличаща на скреж — появява се в ранна пролет или в късна есен.

Б. Отвесно: 1. Морски разбойник. 4. Земен слой, върху който се развиват растенията; пръст. 10. Човек, който отглежда кози. 11. Естествена водна площ (водата вътре обикновено не е солена). 12. Конски бяг; препускане. 13. Бог. 14. Голяма хищна морска риба. 15. Български писател класик, автор на първия български роман. 16. Парична сума, която се получава преди да бъде извършена работата, за която се заплаща. 17. Период в историята, характеризиращ се със значителни събития. 18. Дълбок кръгъл меден съд за носене на вода, отгоре открит, с дръжка; затворен цилиндричен съд, в който ври вода за парна машина. 19. Съд за течности, обикновено изработен от стъкло прилича на голяма чаша с дръжка, има улейче или тръбичка за по-голямо удобство при изливане на съдържанието му. 20. Образуване от водна пара в небето, източник на валежи.

Седми урок

ФОТОГРАФИЯ

Преди да преминем към снимане на пейзажи, трябва да бъдем наясно какво ще снимаме, защото най-трудното при пейзажната снимка е да се отдели в нея главното,

което да задържи вниманието на зрителя. Неопитният фотолюбител винаги се стреми да хване повече подробности от пейзажа. Ако снима например в планината, той иска да излязат на снимката и бялата бреза, и поточето, и хижата, и заснежените върхове, и горите... В резултат на това се получава претрупана снимка и окото не може да се спре на нищо съществено. Например снимането само на бреза, която се отразява във водата, може да създаде по-добро настроение. Изобщо, колкото мотивът е по-прост, толкова изразителността е по-добра, защото обективът трябва да се насочва към най-главното в сюжета.

Предметите от предния план в пейзажа трябва да се търсят съзнателно, тъй като чрез сравняване на тяхната големина зрителят добива впечатление за дълбочината.

В пейзажната снимка може да се включи и човешка фигура. Това оживява пейзажа, но при едно условие човекът не бива явно да позира и да става център на вниманието.

Нека не се забравя, че черно-бялата фотография не може да предаде красивия многобагрен изглед по същия начин, както цветната. Така, ако сме снимали един есенен пейзаж с пъстри цветове, на получената снимка няма да се види нищо от красотата на багрите, които са ни харесали. Ние оставаме разочаровани. Ето защо, когато избираме сюжет за фотографиране с черно-бял материал, трябва да се опитаме да си представим пейзажа такъв, какъвто би се получил на черно-бялата снимка.

Характерът на осветлението има голямо значение. В зависимост от него един и същ пейзаж може да изглежда и радостен, и мрачен. И тук, както при снимането на постройки, най-подходящо е страничното слънчево осветление. Дългите хвърлени сенки, които се получават при това условие, подчертават релефа на местността, постига се тонално разнообразие. Тези сенки са най-изразителни сутрин и вечер. Особено подходящо за пейзажни снимки в планината е осветлението сутрин, когато не се е вдигнала още омарата. Тогава се подчертава хубава дълбочина, получена от самия въздух.

Интересни снимки могат да се получат и при снимане срещу светлината (контражур) създава се настроение, без което един пейзаж би имал само документална стойност.

Облаците в пейзажа също оживяват, а изображението им създава определено настроение. В случая ролята на жълтия или на жълто-зеления филтър е много важна, за да се потъмни сивото небе и да изпъкнат облаците. На височина повече от 2 000 метра над морското равнище и при ясно време, когато ултравиолетовите лъчи са много интензивни, е необходимо да се употребяват специални филтри за поглъщане на тези лъчи.

При съвременните изопанхроматични филми, които предават всички цветни оттенъци в черно-бяло, може да се използва филтър, но това изисква точно определяне на експозицията и правилно проявяване.

Плътните филтри не са нужни, когато се снима в ранните утринни или в късните следобедни часове, защото слънчевото осветление е наситено с жълто-червени лъчи. Зеленината в летния пейзаж излиза като тъмно петно. Тя се просветлява със зелен или жълто-зелен филтър.

Както вече споменахме, слабата въздушна перспектива поради чистия въздух в планината може лесно да бъде премахната от жълтия или оранжевия светлофилтър. Тези филтри са необходими, ако трябва да се създаде впечатление, че далечните предмети са по-близо.

Небето заема значително място в пейзажа. Ето защо експозицията се определя по неговата яркост. По високите върхове на планината, където слънцето грее по-силно, експозиционното време е около два пъти по-кратко. Но ако главното в кадъра е гората, а небето заема малка част от бъдещата снимка, експозицията се определя по гората и нейните сенки. Експозиционното време обикновено е 1/60 сек., но ако има раздвижена от вятъра растителност, то е 1/125 от секундата. При контражурни снимки времето се удължава.

Лексика и фразеология, свързана с фотографията

фотограф	фотоизкуство	художествена фотография
фотограф-художник	фотоизложба	фотожурналистика
фотожурналист	фотомодел	
фоторепортер	фотоуслуги	
фотолюбител		
	фотоапарат, фотокамера, апаратче	светлофилтър
		светломер
	статив, триножник	сенник
	самоснимачка	калъф
	жило	
	светкавица	

визьор; обектив телеобектив, широкоъгълен обектив

бленда (диафрагма) отворена бленда, затворена бленда;

бленда 5,6 (пет и шест; пет цяло и шест)

дълбочина на рязкост

преден план, заден план

скорост (малка, голяма)

1/30 — една тридесета от секундата; скорост трийсет

1/60 — една шестдесета от секундата; скорост шейсет

1/125 — една сто двадесет и пета

натискам, натисна бутона (копчето, спусъка); щракам, щракна

нагласям, наглася (настройвам, регулирам) блендата, скоростта

Фотоапаратът е в изправност (в ред).

Фотоапаратът е повреден (развален, счупен).

фотоателие, фотостудио фотоклуб, фотокръжок

фотолаборатория

проявител   доза (уред за проявяване на филми)

прекъсващ разтвор   увеличител (фотоувеличител)

отбелващ разтвор   сушилна преса, сушилня

фиксаж   валяк

   лабораторно осветление, аладинов
   фенер;

   лабораторен филтър

правя снимки, снимам, фотографирам; щракам, щракна

снимам се Правя си снимки за паспорт.

снимка (фотография), снимка за спомен, семейна снимка,

снимка аламинут;

снимки на открито, в помещение, в студио (студийни снимки);

снимки на дневна (на изкуствена) светлина; снимки със снеткавица

поза, кадър *От тази поза искам две снимки (две копия).*

филм (лента)   черно-бял   цветен филм
   филм

черно-бяла лента	цветна лента (24 X 36 мм)
нормален формат	(60 X 60; 60 X 90 мм)
голям формат	(8 мм, 16 мм); микрофилм
малък формат	

осветен, похабен, надраскан филм сполучлив филм

негатив, позитив, диапозитив

цветочувствителност

светлочувствителност

малка (слаба) светлочувствителност — 15 дина (DIN)

— 20 дина

средна светлочувствителност

— 27 дина

висока светлочувствителност

Зареждам фотоапарат (поставям филм).

Вадя филм (лента) от фотоапарата.

Давам филм (лента) за проявяване.

Проявявам (промивам) филм (лента).

фотохартия нормална, мека, контрастна; гланцова, матова

картон (дебела), полукартон (тънка)

малък, среден, голям формат;

снимка 9 X 13 (девет на тринайсет;
пощенски формат)

Проявявам (промивам) снимки; копирам снимки.

контрастна снимка; размазана Снимката не е на фокус.

снимка

Снимката излезе (стана).

добра, хубава, сполучлива
снимка

*Снимката не излезе (не
стана).*

черно-бяла, цветна снимка

Въпроси и задачи

1. Имате ли фотоапарат? Кога се научихте да правите снимки? Какво обичате да снимате?
2. Каква марка е Вашият фотоапарат? Как си служите с него?
3. Смятате ли, че фотографията е изкуство? Докажете или опровергайте това схващане.
4. Ако проявявате снимките сам (сама), разкажете как правите това. Как протича един Ваш ден във фотолабораторията?

Разговорна реч

Реплики със значение 'не знам, не ми е известно'

Нямам представа.

Само той (тя) си знае.

Нямам си на представа.

Един Господ (Бог) знае.

Отде да знам.

Не мога да знам.

Кой знае...

Не мога да ти (ви) кажа.

Кой да ти каже...

Не мога да отговоря.

Знам ли...

*Не съм чувал(-а) такова
нещо.*

Възможно е...

Всичко се случва...

*(От него) всичко може да се
очаква.*

Не е ясно...

Не ми е ясно.

Примери:

1. —*Да знаеш къде е фотоапаратът ми?*

—*Нямам представа.*

2. —Дали Стефан е направил снимките?

—**Отде да знам!**

3. —Как мислите, ще излязат ли хубави снимки?

—Кой знае...

4. —Събранието ще свърши ли до осем часа?

—**Не мога да знам.**

5. —Ще участва ли Мария във фотоконкурса?

—**Не мога да ти кажа.**

6. —Кой според теб ще спечели конкурса?

—**На този въпрос не мога да отговоря.**

7. —Вярно ли е, че утре няма да имаме занятия?

—**Не съм чувал такова (подобно) нещо.**

8. —Ще ни съобщят ли утре резултатите от изпита?

—**Кой да ти каже...**

9. —Мислиш ли, че с тази таратайка ще стигнем навреме?

—**Един Господ знае...**

СИНТАКСИС

Подчинено сказуемноопределително изречение

1. Основната група подчинени сказуемноопределителни изречения изпълняват функцията на именната част в съставно именно сказуемо. Мястото им е непосредствено след формите на спомагателния глагол **съм**. Свързваща функция изпълняват подчинителните съюзи **че, да, който, какъвто, как, кога** и др. Примери: *Ние сме, които можем да решим този въпрос. Неговата работа бе да подрязва лози* (Елин Пелин).

2. Друга група подчинени сказуемноопределителни изречения се свързват с допълнението в главното изречение и изразяват негов предикативен признак. Подчинителни връзки: **че, да, как, като**. Примери: *Той го намери в одаята, че вечеря хляб със сирене* (Ив. Вазов). *Той си спомни баща си как ги водеше за ръка* (Елин Пелин).

Упражнения

Упражнение 1. Заменете подчертаните думи и изрази с подчинени изречения.

1. Аз съм победител.
2. Най-важното е добрата реколта.
3. Главното изискване е дисциплината.
4. Основната ни задача е осигуряване на условия за по-приятно прекарване на свободното време.
5. Работата ми като администратор в хотела беше записване на всички новопристигнали.
6. Младите учени са носител на прогреса.
7. Представих си планината заснежена.
8. Мария сънува дъщеричката си тичаща сред другите деца на двора.
9. Зърнах котката, дебнеща някаква птичка.
10. Видях я, седнала до прозореца.
11. Чух гората, стенеща под поривите на бурния вятър.
12. Виждам една кола, идваща насам.

Упражнение 2. Свържете простите изречения от следващите двойки в сложни. При съставяне на сложните изречения отстранявайте думите, които според вас са излишни.

1. Ние сме тук.	Ние ще ви помогнем.
2. Те са.	Те ще се справят с проблемите.
3. Задълженията на контрольорката са такива.	Тя проверява билетите на влизщите в киното.
4. Мисля си за децата.	Те ще си дойдат вкъщи в това лошо време.
5. Представям си морето.	То е тихо, топло и чисто.
6. Чувам котката.	Тя мяука пред вратата.
7. Работата на футболистите е такава.	Те ритат топката.

8. Елена е тук. Тя може да разреши този спор.

9. Чух твоята приятелка. Тя плаче горчиво.

10. Истината е тази. Никой не може да ни помогне.

Упражнение 3. Кажете, че не можете да отговорите на следващите въпроси. Постарайте се да направите това всеки път по различен начин.

1. Знаеш ли къде е отишла .....
Мария?

2. Ще успеете ли да .....
свършите тази работа до
довечера?

3. Кога ли най-сетне ще се .....
оправи времето?

4. Откъде мога да си купя .....
проявител за фотохартия?

5. Колко ли километра има .....
от тук до Париж?

6. Можете ли да ми кажете .....
колко деца се раждат за
един ден в Китай?

7. От къде се познават .....
Мария и Николай?

8. Къде ли се е запилял .....
Иван точно сега, когато
най-много ми трябва?

Упражнение 4. Във всеки пример на мястото на многоточието поставете тази от изброените думи, която смятате за най-подходяща.

безкраен, продължителен, хроничен, траен

1. Лелята на Стефан е болна от ..... ревматизъм.

2. Господин Петров се беше захванал с някакъв ..... съдебен процес, за който никой не можеше да каже кога и в чия полза ще свърши.

3. Наближава есента, а заедно с нея — и ..... дъждове.

4. Книгата на известния наш писател се радва на ..... интерес сред читателите.
5. Тези думи, изпълнени с толкова ..... любов, бяха го вълнували и по-рано.
6. Между двамата съседи се водеше един ..... спор.
7. Картината, която се разкри пред очите му, остави дълбоки и ..... следи в съзнанието му.
8. Той нямаше работа, нямаше и стотинка в джоба си, измъчваше го ..... глад.

Упражнение 5. В следващите примери попълнете празните места с думи от синонимния ред:

приятел, другар, колега, съратник, сътрудник, съдружник, съучастник.

1. Ако имаш проблеми, не се тревожи — в министерството работи един мой стар .....
2. Крадецът и неговите ..... бяха заловени.
3. Господин Петров и неговите ..... са създали една преуспяваща фирма.
4. Стефан и неговият ..... Иван Петров работят заедно в това предприятие вече осем години.
5. Професор Иванов благодари на своите ..... за помощта им при осъществяването на новия проект.
6. Големият революционер имаше верни ..... в борбата за свобода.
7. Добър бизнес може да се прави само с опитни .....
8. За да осъществява безпрепятствено далаверите си, ловкият мошеник беше изградил цяла мрежа от.....

Упражнение 6. Покажете какви семантични, стилистични или емоционални различия съществуват между думите от долупосочените синонимни редове. Включете ги в изречения.

- а) атеист, неверник, невярващ, безбожник, богохулник;
- б) момиче, девойче, девойка, девица, мома, маце, мацка;
- в) момче, хлапе, хлапак, младеж, юноша, момък;

г) семейство, фамилия, род€, клан, челяд, домочадие;

д) глупак, тъпак, простак, будала, мухльо, балама;

е) виждам, гледам, зяпам, съзерцавам, оглеждам, разглеждам

Упражнение 7. Посочете неутрални синоними на следващите думи. Имайте предвид, че много от тях влизат в синонимни отношения чрез преносни значения.

балама	калпазанин	пафкам
бродя	кльошав	превъзходен
врява	лапнимуха	презираам
дихание	мизерен	престарял
дръвник	наковладявам	разкошен
дрънкам	натегач	разсипвам
загубен	ненаситен	сваляч
зарязвам	нервозен	смотаняк
изгора	офейквам	смрадлив
изкукуругвам	папкам	щур

Упражнение 8. Посочете поетични синоними на следните неутрални думи:

вятър	миризма	сутрин
голям	приятен	уморен
затвор	работа	хоризонт
красив	раздяла	черен
легло	ръка	широк

Упражнение 9. Кои от посочените думи в синонимните двойки имат книжовен и кои — предимно разговорен характер?

автобус	—	рейс	кола	—	автомобил
бара	—	поток	луна	—	месечина

боклук	—	смет	мерак	—	желание
даскал	—	учител	мириша	—	смърдя
движа	—	вървя	овраг	—	дере
се					
—		момиче	ръководител	—	шеф
девойка	—	сумрак	страдам	—	патя си
здрач	—	изтощен	труден	—	мъчен
измъчен	—	способен	ухажвам	—	задирям
кадърен	—	пръч	храня се	—	ям
козел					

Упражнение 10. Преразкажете следващия текст.

а) като предстоящо събитие;

б) като вече отминало, с ваше участие (присъствие);

в) като вече отминало, но без ваше участие.

Ако времето е хубаво, сутрин тя става рано и излиза да бяга за здраве. Тича около половин час, прави няколко обиколки на парка и след като се измори, спира на една полянка и прави гимнастика. След гимнастиката се завръща вкъщи.

Ако завали дъжд, тя си остава вкъщи и си сварява силно кафе. Докато пие кафето, си мисли за предстоящия ден

Упражнение 11. Поставете там, където е нужно, определителни членове.

Почти като в Европа вече се обзавеждаме с пълен политически спектър. Онзи ден се убедих, че у нас първи станаха европейци старци. Баби си купуват по двеста грама кайма и по една пържола, продавачки с тъга по тоталитарни опашки гледат малобройни купувачи, които също само гледат и цъкват. Затова очаквания са парламент да си свърши работа по изменения в Закон за пенсии. Кръпка е предварително скроена от бюджет и няма да стигне за всички дупки, но време не чака. Със значително социално съдържание са и очаквани изменения в два кодекса на труд и наказателен. Това и разни други неизпълнени точки от програма от минала гореща седмица няма да бъде така атрактивно, като вълнения на изминали дни, когато се конструираше кабинет.

Упражнение 12. Поправете грешките (глаголни времена, вид на глагола, членуване, правопис).

Преди няколко дни съм щял да ходя на Габрово, но така се случва, че се разболях и не отидох. Наложено ми се да остана тук, за да си лекувам. А Габровците ме бяха поканили

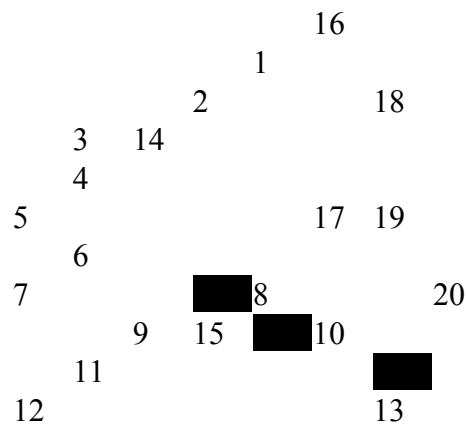
да прочета няколко лекции в техният Технически университет. "Нищо казвах аз на Габровски колеги по телефон, ще дойда другия път, кога ще имам повече време. надявам се, че липсата ми не се отрази сериозно на вашата работа. Пък и вие сте тправни хора все ще намирате начин да спасявате положение".

Упражнение 13. Кръстословица.

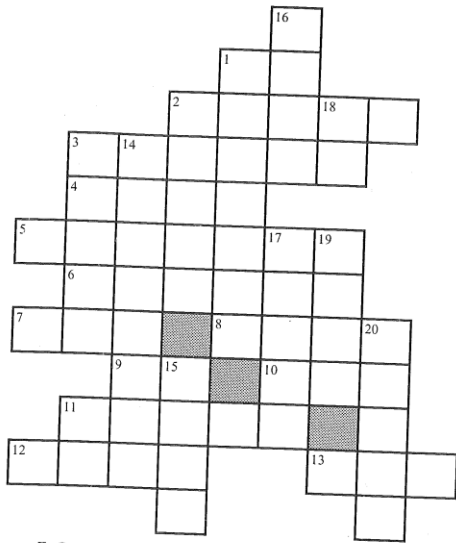
		Изменение ☐	☐	Минало деятелно причастие	
	Общност от хора, близки на едно семейство;	Човек без права ☐		от глагола дам ☐	
	Граматическа категория при имената ☐				
Хапливо насекомо ☐					
	Название на един от цветовете ☐				

Упражнение 14. Кръстословица.

А. Водоравно. 1. Предлог; частица за степенуване. 2. Употребявана в българския език френска дума за изразяване на благодарност. 3. Едно придвижване с помощта на краката; разстояние между двата крака, когато единият е изнесен напред. 4. Група от човечеството, която се отличава от останалите хора по цвета на кожата си. 5. Място, където от един път се отделя друг път. 6. Малка птичка, която през зимата не отлита за топлите страни. 7. Лично местоимение (1 л. мн. ч.). 8. Опера от Джузепе Верди. 9. Предлог; първата нота от музикалната гама. 10. Безцветно вещество, което се полага върху мебелите, за да е лъскава повърхността им. 11. Плавателен израстък на риба; витло; въртяща се част на вентилатор. 12. Наречие със значение 'миналата година'. 13. Съчинителен съюз с алтернативно значение.

Б. Отвесно: 1. Пари или други материални блага, получени в резултат на някаква дейност; доход. 2. Предмет, с който човек покрива лицето си. Може да има ритуален характер (използва се например на карнавал и на различни традиционни народни празници), или пък се поставя, за да не бъде разпознато лицето. 3. Голямо домашно животно с рога (мн. ч.), дава мляко. 11. Рядко уротребяван съчинителен съюз. 14. Течност, в която е добавена вода (прилагателно, м. р.). 15. Съдба. 16. Материал, от който се правят тапи (запушалки). 17. Рамка с две стъкла, която слагат пред очите си тези, които имат проблеми със зрението. 18. Форма за 3 л. мн. ч. на глагола **съм**. 19. Българско женско лично име, често споменавано в народните песни. 20. Голяма хищна морска риба.

Б. Отговор: 1. Пари или други материални блага, получени в резултат на някаква дейност; поход. 2. Предмет, с който човек покрива лицето си. Може да има ритуален характер (използва се например на карнавал) или пък се поставя, за да не бъде разпознато лицето. 3. Голямо домашно животно с рога (*мл. ч.*), дава мляко. 11. Рядко употребяван съчинителен съюз. 14. Течност, в която е добавена вода (*прилагателно, м. р.*). 15. Съдба. 16. Материал, от който се правят тапи (запушалки). 17. Рамка с две стъкла, която слагат пред очите си тези, които имат проблеми със зрението. 18. Форма за 3 л. мн. ч. на глагола *съм*. 19. Българско женско лично име, често споменавано в народните песни. 20. Голяма хищна морска риба.

120

св: Ма сега очите са полени

*Ма сега очите са полени
в единствено е число*

Осми урок

ПЪТУВАНЕ

Само изпрати вуйчо си с колата до летището, сам му пренесе багажа. Но в последния момент, когато влизаше в чакалния на външните линии, академикът, който знае как, забрави да се обърне и да се сбогува. Младежът тъй си и остана с отворени уста, после се усмихна и се запъти към изхода. Може би трябваше да почака малко, ако имаше някаква представа от старческа памет. Вуйчо му се досети какво е направил едва като мина паспортния контрол. Той се върна малко назад и надникна към хола — никой. Стана му изведнъж много тягостно, отнесе това чувство чак в самолета.

Най-сетне двигателите забучаха, самолетът се втурна като бесен по пистата и скоро се отлепи от нея. Като че ли досега не бе пътувал с такъв мощен самолет, той сякаш го усещаше как гълта хищно пространството и все тъй си остава ненаситен и гладен. Тягостното му чувство неусетно се разсее. В края на краищата племенникът си е племенник, дължен е да разбира вуйчо си и да му прощава. Мина стюардесата и вежливо му поднесе табличка с бонбони. Той дори не усети как кльвна един — като децата. Да, каквото и да прави човек, тия възрасти започват смешно да се допират. Тая мисъл отново го натъжи, той изплю бонбончето и скришом го пъхна в пепелника.

Когато се качваше в самолета, небето над тях бе ниско и облачно, от него сякаш неохотно се ронеше едър сив дъжд. А сега в металната кутия обилно греше слънце, облаците бяха останали далече под тях като безкрайна бяла пустиня от тебширени дюни. И небето бе друго — много по-рехаво и прозрачно, с усещане за великата пустота над синевата. След малко им сложиха да обядват ордьовър и студено пиле, което той не хареса, но все пак акуратно го изяде. В замяна на това пък чаят беше много добър. Тъкмо вдигнаха противните бакелитови таблички, и самолетът започна да слиза. Едно време

121

по-бавно се стигаше дори до Княжево — помисли си той. Едно време, преди още да се появят малките жълти трамвайчета, които дрънчаха и подскачаха по железните релси. Като насън му се мяркаха сламени капели, жакети от светъл пепит, баща му в своето черно палто, винаги едно и също през зимата и през лятото. Файтонът ги бе взел рано сутринта и никой не знаеше кога ще стигне. Конете, украсени със синци и червени пискюли, уморено пръхтяха, чаткаха копита, мирис на конски пот ги заливаше през кожениите капри. Понякога се разминаваха с някой друг файтон, камшиците приветствено изплющяваха, планината бавно наедряваше пред очите им. Срещу него седеше момиченце със синя рокличка и бели чорапки, просто седеше и го гледаше, а той се тонеше от любов. Каква любов, какви глупости? Но имаше ли смисъл да ги крие точно от себе си? Така беше, макар че всъщност тя не сваляше поглед от моряшката му шапчица с дълга панделка и с надпис "Дръзки". Но дръзки бяха само мечтите му, всичко друго беше само мирис на конска пот и плясък на камшици... но да не мисли за това, какъв е тоя старчески навик да се втурва непрекъснато в далечното минало, сякаш вътре в него се бе разрушила някаква яка стена и сега спомените се разхождаха безпрепятствено като в изоставена къща.

Скоро самолетът, тикан от своите нажежени сопла, се врязва рязко в гъстата маса на облаците, през неговия метален корпус мина внезапна остра тръпка и след това академикът изведнъж видя мократа земя и черните лъскави артерии на шосетата. Пристигнаха. Той с облекчение усети пускането на колесника, след малко самолетът се плъзна по пистата, шумът угасна.

И тук пръскаше лек дъждец от небе с разкъсани облаци, но той дори не си наложи шапката — така приятно бе водните пръски да погалват лицето му. Влязоха в чакалния, пътниците нетърпеливо се натрупаха по гишетата за паспортен контрол. И точно в тоя момент той съзря две красиви пламнени очи, които упорито го гледаха. Имаше мъничко любопитство в тях, повечко почитителност и бяха толкова жарки и живи, че едва ли не го стреснаха. Младата жена тръгна към него със също така жива походка... Като го приближи съвсем, тя се усмихна.

Из романа на П. Вежинов "Нощем с белите коне"

122

Лексика и фразеология, свързани с темата

път (главен, второстепенен, страничен)	трасе, маршрут	
улица, магистрала (автомагистрала)		
железопътна линия (жп линия)	пешеходец	
превозни средства		
превозни средства, теглени от животни (превозни средства с животинска тяга)		
кола (волска кола)	вол, волове	колар
каруца, магарешка каручка	кон, магаре	карулар
файтон		файтонджия
<i>Подкарвам каруцата. Спирам каруцата.</i>		
<i>Шибам коня (с камшик). Пришпорвам коня.</i>		
<i>Дий! Ей! Тпруу! Чуи!</i>		
моторни превозни средства (МПС)	водител на МПС	
мотоциклет, моторед	мотоциклетист, моторист	
автомобил	шофьор	
кола (лека кола), джип, пикап,		
автобус, микробус,	пътник, пътници	
камион, самосвал, тир,		
тролейбус (тролей)	ватман	
трактор	тракторист	

управлявам, карам, шофирам; потеглям, спирам

Дигам 80 (100, 130) километра (в час).

Гоня много. Давам газ. Превъзисавам скоростта.

Вземам завой. Завивам наляво. Завивам надясно.

Давам мигач (ляв мигач, десен мигач).

Натискам спирачката (съединителя).

пътувам Пътувам на стоп (на автостоп). Бил път.

Някои по-важни части и принадлежности на автомобила

кормилен механизъм, кормило, волан;
купе, каросерия, багажник;
калници; броня (предна и задна); капак (на двигателя, на багажника);
шаси; преден мост, заден мост;
полуоски;
колелета (колела) — предни и задни; леви и десни;
резервно колело

123

джанти; гума, гуми (външни и вътрешни) *Пукам гума. Лепя гума. Помпя гума.*
 двигател (мотор)
 трицилиндров, четирицилиндров; двутактов, четиритактов;
 бензинов, дизелов двигател
 спирачка (крачна, ръчна); внезапна спирачка (*във влак*)
 съединител
 педал за газта
 скоростен лост; първа, втора, трета, четвърта, задна скорост
*Включвам на първа скорост (предавка).
 Превключвам на втора скорост.
 Изключвам от скорост.*

фарове (къси, дълги); габаритни светлини;
 мигачи (леви и десни; предни и задни); стопсветлини (стопове)
 клаксон (звук сигнал) *Натискам клаксона (библикам).*
 контролни уреди: стрелки; скоростомер, разходомер, километраж
 свещи; предпазители (бушони);
 гумени уплътнители
 резервоар *Зареждам колата. Пълня резервоара.*
 чистачки
 огледало (за обратно виждане); странично огледало
 помпа
 пожарогасител

Организация на движението

правилник за движението по улиците и пътищата
 пътен знак, пътни знаци, светофар регулировчик
 кръстовище, пресечка; пешеходна пътека, зебра

КАТ (Контрол на автомобилния транспорт); пътна полиция
 технически преглед; проверка за употреба на алкохол

Спазвам правилата. Съобразявам се с правилата.

нарушител *Нарушавам правилата.*
 злополука, произшествие, катастрофа *Стана катастрофа.*

Железопътен транспорт (*жи транспорт* – чете се *жд гѐ*)

влак, моторна, електрична; машинист
 бърз влак, пътнически (пътнишки) влак; *Влакът потегля (тръгва).*
 експрес (експресен влак); товарен влак *Влакът спира.*

124

локомотив, вагон (първа класа, втора класа);
 спален вагон, кушет-вагон, вагон-ресторант, пощенски вагон
 гара, централна гара, товарна (сточна) гара, разпределителна гара;
 спирка
 чакалня, билетно гнине; гардероб *Оставям си багажа на гардероб.*
 перон; коловоз *Влакът потегля от първи коловоз.
 Хащам влака. Изпускам (изтървам) влака.
 Сменям влака.*

трамвай

Воден транспорт

лодка, моторна лодка (моторница), скутер; лодкар
 платноходка, яхта, катер;
 кораб, параход, ферибот; капитан, боцман
 комета, ракета (кораби на подводни криле)
 пристанище, пристан, кей, морска гара
*Корабът отплава (заминава).
 Корабът пристига (завърща се).*

Въздушен транспорт

самолет, въртолет (хеликоптер) пилот
 летище (аерогара) *Самолетът излита (каца).
 Самолетът се издига над облаците.*

Въпроси и задачи

1. Разкажете подробно как пътувахте от родната си страна до България.
2. Обичате ли да пътувате? Ако отговорът Ви е положителен, обяснете с какво Ви привличат пътешествията.
3. Кое превозно средство предпочитате? Кой са неговите предимства пред останалите видове транспорт?
4. Ако умеете да управлявате автомобил, разкажете с подробности как ще влезете в колата, как ще запалите (ще включите) двигателя, как ще потеглите, как ще протече пътуването Ви.
5. Разкажете някоя интересна случка, станала с Вас по време на път.

125

Разговорна реч

Реплики за изразяване на предположение

<i>Може би... (Може и да...)</i>	<i>Изглежда...</i>
<i>Като че ли...</i>	<i>По всичко изглежда, че...</i>
<i>Струва ми се, че...</i>	<i>Така изглежда.</i>
<i>Чини ми се, че...</i>	<i>Мисля, че...</i>
<i>Май че...</i>	<i>Сигурно.</i>
<i>Май че е така.</i>	<i>Предполагам, че...</i>
<i>Трябва да...</i>	<i>По всяка вероятност...</i>

Примери:

1. – Дали Иван ще пристигне с този самолет?
 – *Може би. Този самолет е най-удобният за него.*
2. – Мислиш ли, че сме решили проблема?
 – Да. *Като че ли това е най-доброто решение.*
3. – Как мислиш, ще успеем ли да стигнем навреме?
 – *Струва ми се, че няма да успеем.*
4. – Знаеш ли дали има директен самолет от София до Виена?
 – *Май че има.*
5. – Проверихте ли навсякъде?
 – Да. *Изглежда, че всичко е наред.*
6. – Пристигнаха ли всички участници в семинара?
 – *Мисля, че пристигнаха.*
7. – Ще намериш ли билети за театър?
 – *Сигурно ще намеря, ако имам малко късмет.*
8. – Ще ни стигне ли бензинът до Бургас?
 – *Предполагам, че ще ни стигне.*
9. – Ще ни остане ли време да изпием по едно кафе?
 – *По всяка вероятност – да.*
10. – Има ли осем часа? (Стана ли осем часа?)
 – *Трябва да има (Трябва да е станало).*

126

СИНТАКСИС

Подчинено определително изречение

Подчинителни връзки: *който (която, което, които; когото, комуто), чийто (чиято, чие, чийто), какъвто (каквато, каквото, каквита), дето; че, да; кой (коя, кое, кои), що, чий (чия, чие, чии), какъв (каква, какво, какви); кога, къде, как; дали.*

Най-често се употребява относителното местоимение *който*, което се съгласува по род и число с поясняваната дума. Примери: *Недостатъците са невидими за тя, който ги носи* (Елин Пелин). *За това не тичай да береш лаврите от победата, който друг е извоювал* (Р. Ралин).

С определящата дума се съгласува и относителното местоимение *какъвто*, например: *Враждата между двете страни достигаше размери, какви никога не беше имала* (Й. Йовков).

Относителното местоимение *чийто* също се съгласува, но не с поясняваното съществително от главно изречение, а със съществително от подчиненото изречение, например: *И тогава започвате да си правите шеги, в чие остроумие никой не смее да се съмнява* (Л. Каравелов).

Останалите подчинителни връзки не се съгласуват, например: *Когато се разнесе из село новината, че дяло Матейко починал, никой не повярва* (Елин Пелин).

Мястото на подчиненото изречение обикновено е непосредствено след поясняваната дума или словосъчетанието, в което тя влиза. Примери: *Смутих се от онова, което виждах отпреди си* (З. Стоянов). *Бивакът на войниците, който доскоро гъмжеше като кошер пчели, отдавна беше утихнал* (Й. Йовков).

Когато се пояснява подлог, изразен с лично местоимение, подчиненото изречение може да бъде и пред него, например: *Който младро мълчи, той по-добре говори* (Поговорка).

Подчинителната връзка в някои случаи е между частите на подчиненото изречение – при предложна употреба на относителното местоимение *който (когото)* с притежателно значение, например: *Вътре в скалата имаше пещера, егените на която са оселили с милиони кристали* (Ал. Константинов).

В разговорната реч много често вместо *който* като подчинителна връзка се използва съюзът *дето*. Примери: *Получих ти картичката, дето ми съобщавах за печатането на Прошляното писмо* (Ив. Вазов). *И за това, дето, ти сега ще ми разкажеш за тия трима парашутисти, дето са нощували в къщата ти* (Д. Ангелов).

127

Упражнения

Упражнение 1. На мястото на многочития в лявата колонка поставете изреченията от дясната, като ги свържете с подходящи подчинителни връзки. Където се налага, можете да извършите словоредни промени.

1. Трите жени и отец Павел, ...	(Отец Павел) тъкмо се канеше да излезе.
погледнаха влезлия.	
2. Всеки каза по няколко думи, ...	(По няколко думи) се изискват в подобен случай.
.....	
3. Земята, ...	(Земята) е нашият единствен трябва да бъде спасена.
.....	
4. Изниква естественият въпрос, ...	Тези съобщения не са предизборна маневра.
.....	
5. Мисълта, ...	Ще го посрещнат.
, го възмуваше много.	
6. И двамата имаха поръка	(И двамата) забавляват гостенина.
.....	

Упражнение 2. Заменете подчертаните думи и изрази с подчинени изречения. Където се налага, извършете и словоредни промени.

1. Дошлите преди малко момичета се разположиха по столовете.
2. Раззеленилата се гора изглеждаше прекрасно.
3. Повиканите от директора работници поправили повредения водопровод.
4. Тревожеше я мисълта за предстоящия изпит.
5. Аз уважавам знаещите хора.
6. Мъглата, студена и лепкава, легна върху притихналия град.
7. Кучето на съседа Марин лае по цяла нощ и не ме оставя да спя.
8. Обичащите работата си специалисти винаги успяват.
9. Моят улица е далеч от центъра на града.
10. Градът, многочолен и шумен, не го привличаше особено.

128

Упражнение 3. Променете следващите изречения така, че да изразяват предположение, например: *Ще стигнем навреме – Може би ще стигнем навреме.*

1. Изгубил съм си шапката.
2. Ще дойде и приятелката на Николай.
3. Ще вали дъжд.
4. Има грешка в изчисленията.
5. Ти още не си обядвал.
6. Ще пътувам с бързия влак.
7. Мария ми е сърдита, не ми се обажда.
8. Николай е намерил билети за театър.
9. Всички са ме разбрали.
10. Някой е идвал.

Упражнение 4. Трансформирайте следващия текст от извикателно в преизказно наклонение.

Беше по жътва. Слънцето, спряно в синевината на дълбокото лято-но небе, пламтеше. Над равното шопско поле, лепеначо от Вакарекските баири до Витоша и от Мургаш до Лозенските височини, трептеше мараня като над пещ. Навред по тая тежка задуха мъчаво и в супорен труд се събираше житото. По нивите бяха се пръснали работници като едри страни птици, прекъснали небесния си път и паднали от висинето да търсят храна. Те се навеждаха и изправяха с някаква богомолна ритмичност и гладно къвяха по тежко дишащата гръд на земята. По жълтите стърици се редяха дълги кръстци снопи, по ливадите се тъпяха едри купи сено. По пътищата се движеха тежко натоварени коли.

Беше тихо като в черква. Само от време на време някъде се поде-маше уморена песен на жътварка, извиваше се благодарствено и заглъ-ваше в маранята без смях и без отпявка. Настъпваше дълго и напрегнато затишие, през което сякаш се чуваше как падат жертвено ожънатите ръжовки. Под бездното небе, сред което гореше палецето слънце, се извършваше светото тайнство на жътвата. Творецът, благославящ от висинето, с пръст на уста даваше знак за млъчание. И цялото поле, реким-ките, които го пояха, дърветата, които го красяха, пръснатите по него сеца садушха в смирено безмълвие великото богослужение.

Широкото шосе, което излизаше из града и се простираше през полето успоредно с планината, беше пусто и безлюдно. Пясъчната му настилка, нажежена от слънцето, се белеше в безучастно очакване. Старите върби, които се редяха от двете му страни, бяха посивели от прах... (Елин Пелин)

129

Упражнение 4. Трансформирайте следващия текст от извикателно в преизказно наклонение.

1. Решихме с Мария да отидем на киното. Аз поех грижа за билети. Отидох на каса и купих два билета. След това излязох пред кино да я почакам. След малко тя слезе от един автобуса, който идваше от университет.

2. Пристигнах на гара две минути преди влака да тръгне. Затичах се и се метнах на последен вагон. Оказа се обаче, че този влакът е в другата посока. Но вече беше късно.

3. Данчето живее в града Шумен. Тя е омъжената и има три деца. Най-голямото ѝ дете е момче и се казва Пешо, а средното е момиче, казва се Снежана. Най-малко също е момиченце, казва се Зорница и е само на една годинка и половина.

Упражнение 6. В дадените по-долу примери посочете:

а) кои от подчертаните съществителни имена трябва да се членуват;

б) кои от тях трябва да останат нечленувани.

Има ли случай на колебание?

1. По желание на публиката артистът повтори изпълнението си.
2. Под влияние на протестите сред обществеността смъртната присъда бе отменена.
3. Военните действия бяха осъществени по заповед на генерала.
4. Изложбата е организирана с участие на много талантиливи художници.
5. Летовниците горяха от нетърпение час по-скоро да отидат на плаж.
6. Престъпниците могат да бъдат разобличавани със съдействие на обществеността.
7. По пътя си те срещаша много селяни, които отиваха на пазар в близкия град.

130

Упражнение 7. Съпоставете изразите, в които едно и също съществително или прилагателно име е членувано или нечленувано. Посочете семантичните особености, които придава на тези съществителни имена или словосъчетания членната морфема.

1. В Народната библиотека се пазят най-ценни старопечатни книги, издавани в нашата страна.
2. Човек е разумно същество.
3. Злато се добива в много райони по света.
4. Мед се използва за направата на много електросоръжжения.
5. Когато ви срещнахме вчера, ние отивахме на лозе.

В Народната библиотека се пазят най-ценни старопечатни книги, издавани в нашата страна.

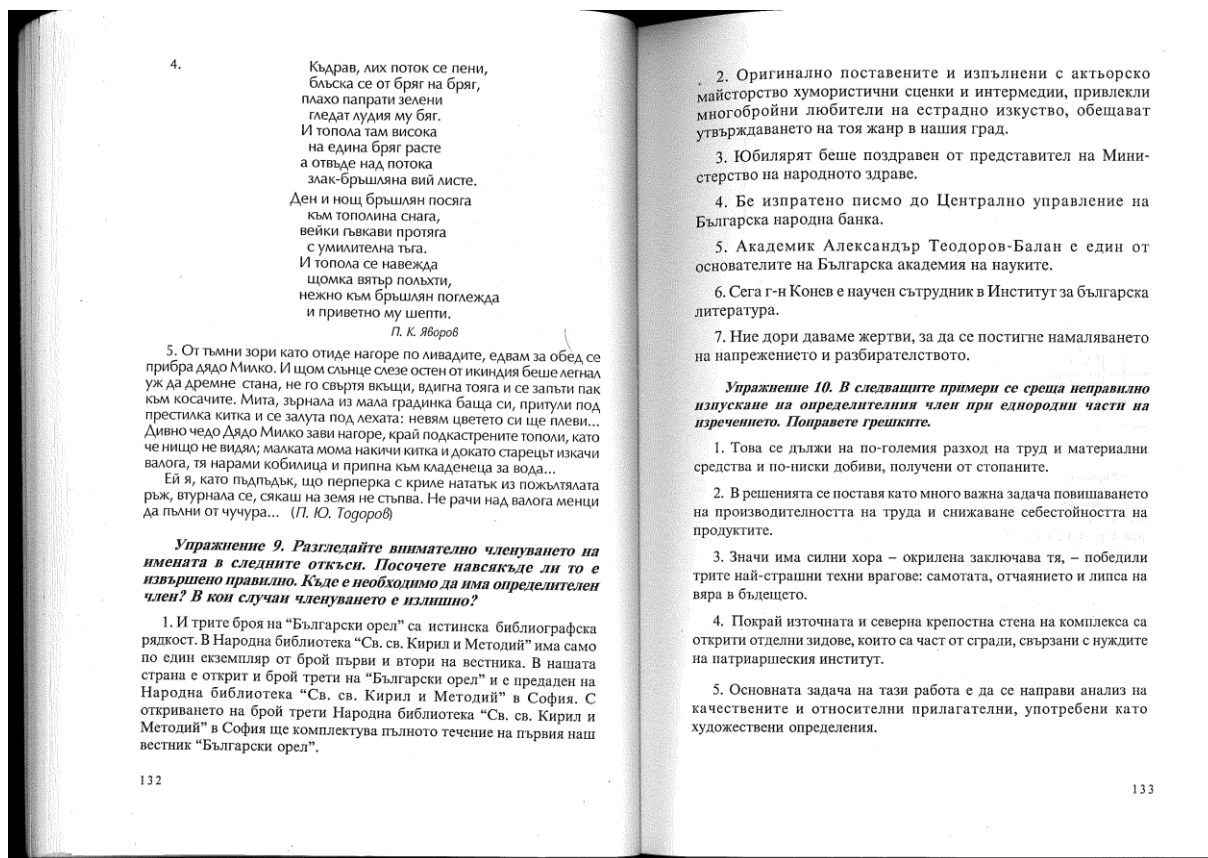
Човекът е разумно същество. Златото се добива в много райони по света.

Медта се използва за направата на много електросоръжжения. Когато ви срещнахме вчера, ние отивахме на лозето.

Упражнение 8. В следващите текстове посочете случаите, в които не се употребяват очакваните членувани форми. Обяснете по какви причини става това.

1. Под горница, под зелена, ред орачи, ред копачи, оран орат, жито сеят, те го сеят, Бог го расти да го женат девойките, да го врзват девояци, да го вършат бащи, майки, да го мелят бели старци...
Народна песен
2. Димчо кадии думаше: Никой ма не е научил, научила ма службата, научила ма работата, научили ма тегила.
Народна песен
3. Страхил дружини думаше: Дружино вярно събрана, слагайте скоро колане, на пушки бели кремици, на цървулите ремици...
Народна песен

131

Девети урок

ПРИРОДА

Където погледнеш: назад, напред, долу, горе — все бук, зелен, разкошен и могъществен. След малко обаче и той е принуден да поотстъпи и даде мегдан на друг един завоевател: елата. Тя постепенно се озовава по горните части на урвата, най-напред рядко, боязливо, като чужденка. Но тоя неканен гост бързо-бързо се размножава, разтиква буковете, измества ги, пропъжда ги надолу. Царството на елите ежеминутно расте, разлива се, завладява цялата горна половина на урвата, като остава долната на бука, за да го изтласка съвсем в полите J по-нататък. Те вече предават на цялата картина мрачнозеления, почти строгия свой цвят. Окото не може да се нагледа на тая жива, гигантска стена, образувана от милиони прави, източени, пирамидовидни ели, напластени гъсто с чудесна правилност, стройност и изящество; никъде те не са се сбутали грубо или забъркали една в друга; сякаш че някой вещ градинар ги е садил на равни разстояния една от друга, с геометрическа точност, кастрил, чистил, подстригвал. Често виждаш — през зеления гъстак на тия урви нещо се белее тънко, дълго, вертикално. Какво е това? Пенести планински поточета и кристални ручейчета, които

се спускат във вид на многобройни водопадчета, едно въз друго наслагани, за да се втекат в реката Рила. Знаеш, че във всяка рунтава гънка на урвата ще ти блесне пред очите подобна сребриста нишка и пак ще се затули в зеленината. Реката хвърля своите сребърни звънливи ноти от някаква непонятна мелодия, в която сякаш взима участие душата на цялата планина. Драго ти е да упояваш слуха си с тоя непонятен стихиен шум и да потапяш сегиз-тогиз взора си в ту белоснежните, ту зелени, ту тъмни вирове на игривата Рилска река. Пътят пълзи и лъкатуши вече все по десния бряг неин; той ту върви наравно с нея, като че нещо имат да си говорят, ту се отбива и се възкачва доста високо по урвата. Често реката се вижда като в пропаст, по краищата на която колелетата на файтона имат вид на всяка минута да се отпънат и завъртят в пустото пространство. Защото пътят е доста тесен, ако и шосе уж, и едвам се побират на него четирите коня, що ни возят. На много места той е подзидан откъм пропастта, за да не се рони, а от другата страна са изсечени скалите, за да се разширочи; на места против дълбочината го обезпечават слаба преграда от по две-три дървета, прострени надлъж и заковани о рядко забитите колове.

Тоя път е правен от манастира. И на това да благодарим: някога той е пълзял още по-високо — следите му, далеко над главите ни, и сега се познават по линията на разредените буки — и е в такова състояние, в каквото е било угодно на бурите, на пороите, както и на капризите на стръмнината да го докарат. При всичко това тоя път заслужаваше отдавна да бъде превърнат в истинско шосе; по хиляди поклонници минават всяка година оттука и преживяват същите страхувания и рискове. Ако това станеше, то пътуването, освободено от тях, щеше да бъде и най-възхитителната разходка, която може да си представи човек.

Времето днес беше прекрасно; слънцето безпрепятствено заливаше с лъчите си тоя зелен планински мир и хвърляше яркозелени отсенения в тъмносмарагдовия фон на гората. Според завоите на пътя ни сегиз-тогиз ни се откриваше зелената гола капа на някой връх, изпъкнал из гъстите гори, далеко в благата синина на небето. Но най-последно, къде четири часа подиробед, горните части на урвите се застлаха с прозрачна мъглица, сиви къделести облаци бързешката запъплиха из гънките на урвите, съвсем затулиха кръгозора и небето и заваля дъждец... Минувахме сега из най-чудни места и аз само подир дълги колебания оставих возача да вдигне покрива на файтона, което ни лиши от всякакъв вид. Дъждецът трая около четвърт час, без да се усили, и най-последно се

превърна на едва усещано ръсене, което само прохлаждаше въздуха, без да те мокри. Снехме покрива. Мъглите бързо се теглеха нагоре и слънцето пак светна радостно въз зелената премяна на горите.

Пейзажът, колкото се завирахме навътре в недрата на планината, добиваше вид по-възхитително див; ние се носехме между двете зелени урви, покрити от долу до горе с девствени гори, сред неспирната гръмлива песен на Рилската река. Намирахме се тъкмо в подножието на Царев връх, но виждахме го само до рамената му, които се завършваха космати в небето. Аз с благоговейно възхищение впирах поглед в зелената му рунеста мантия, а мисълта ми вече бягаше в древната оная епоха, с която легендата свързва тоя връх...

Из пътеписа на Иван Вазов "Великата Рилска пустиня"

Лексика и фразеология, свързана с природата

опазване (защита) на природната среда

замърсяване на природната среда

Земни форми

почва, пръст; чернозем, кал, тиня, пясък, глина

камък, камъни, камънак; чакъл, гранит, варовик, кремък, мрамор

скала, зъбер, канара, чука, чукар

скалист, каменист, песъчлив, глинест

равнина, поле

низина, долина, котловина, падина

дол, дълбок дол; дере, овраг

проход, пролом, клисура, дефиле, каньон

хълм, баир, бърдо, могила, височина, възвишение, връх, върхари

плато, било, седловина, гребен

скат, бряг

стръмнина, склон; нагорнище, надолнище, пресечен терен

наклон; стръмен, полегат, слаб наклон

сипей, свлачище

урва, пропаст, бездна

яма, трап, дупка, пещера

планина, планинска верига, планински масив, балкан

Водни пространства (водни площи)

поток, поточе; ручей, ручейче; вада, вадичка; бара; порой

река, рекичка, ръкав (*обикновено в устието на голяма река*)

извор, течение (горно, средно, долно), устие

канал (напоителен, отводнителен; плавателен)

приижда   *След дъжд реката приижда.*

пресъхва   *През лятото някои реки
пресъхват.*

замръзва   *Когато зимата е много студена,
реката замръзва.*

*размразява
се*

водопад, водоскок; бързей, въртоп, водовъртеж; вир

езеро (сладководно, солено)

язовир, водохранилище, водоем

локва, гьол, блато, мочурище; *мочурлива местност;*

блатиста почва

море, океан

залив, проток, пролив   *Морето се вълнува.*

прилив, отлив   *В морето има силно
вълнение.*

вълнение

плитчина   *Корабът заседна в
плитчина.*

дълбочина

пълноводие, маловодие   *Подводниците достигат
до голяма дълбочина
пълноводна река*

Растителност

гора, горичка,   корен, стъбло   горски, лесничей
лес   (стебло)   *хващам корени*

дърво   кора, сърцевина   *пущам (пускам)*

годишни кръгове   *корени*

корона, клони

листо, листа; цвят

пъпки,

широколистни дървета (широколистна растителност): дъб, бук, габър, клен, ясен, акация (салкъм), явор, топола, върба, липа, орех, бряст, черница, кестен

иглолистни дървета: бор, смърч, ела

храст, храсталак

клек, дрян, ракита, глог, шипка, смрадлика, къпина, малина, трънка, люляк, чемшир,
дрян

ливада, поляна трева, папрат, кукувичина;

горски цветя, кокиче, минзухар, теменужка, божур

просека, сечище

шума *ланина шума*

пън, чукан

водна растителност: водорасли, жабуняк, папур, тръстика

Природни явления

хубаво време *Времето се оправя
(подобрява).*

лошо време *Времето се разваля.*

студено, мразовито време *Времето застудява.*

топло, горещо време; жега *Времето се стопля.*

валеж, преваляване

дъжд, дъждец; проливен

дъжд

вали, плющи, лее се, излива *Вали като из ведро.
се;*

<i>ръми, ръси, пръска;</i> <i>превалява</i>	<i>пада, бие</i> <i>Вали сняг на (едри)</i>
град, градушка	<i>парцали.</i>
сняг, снежец; снежинка	<i>Пада мъгла.</i>
поледица	<i>замъглява се; прояснява се</i>
мъгла; гъста мъгла	<i>Пада роса. Пада слана.</i>
мъгливо време; ясно време	
роса; скреж, слана	<i>Подухва лек ветрец.</i>
мараня	<i>Вятърът навява прести.</i>
вятър, ветрец	<i>бръснец вятър; бурен</i> <i>вятър;</i>
<i>вее, навява, духа, вие, фучи,</i>	<i>ураганен вятър</i>
<i>бури, свиря</i>	<i>Времето е облачно.</i>
буря, ураган; виелица	
облак, облачност;	
купеста, разкъсана	<i>осем бала (осма степен) по</i> <i>скалата на Рихтер</i>
облачност	<i>изригване на вулкан</i>
ниска слоеста облачност	
наводнение; земетресение	
вулкан	

Разговорна реч

Реплики за изразяване на пренебрежение

Голяма работа!

(И) какво от това?

Голям праз!

(Хич) не ме интересува.

Чудо голямо (станало)!

Много важно!

**(Направил) на морето
дупка.**

Така ли? Добре, че ми каза!

Да става, каквото ще.

Слабо ме интересува.

Примери:

1. — *Облечи се по-добре, ще настинеш.*

— **Голяма работа! Ще ми мине.**

2. — *Слушай внимателно! В твой интерес е да изпълниш нареждането.*

— **Голям праз! Не ме е страх от никого.**

3. — *Ако не престанеш да се заяждаш, ще си тръгна и повече няма да ме видиш.*

— **Чудо голямо! Да не мислиш, че ще седна да плача за тебе?**

4. — *Знаеш ли, че Иванов защитил дисертация?*

— **А, направил е на морето дупка. Тази негова дисертация нищо не струва.**

5. — *Господин професор, цял месец съм чел денонощно!*

— **И какво от това! Не виждам ли, че нищо не знаете?**

6. — *Имай предвид, че съществува опасност да изгубим повече, отколкото бихме спечелили, ако не рискуваме.*

— *Не ме интересува! Да става, каквото ще!*

7. — *Бъди по-внимателен! Ще си навлечеш неприятности.*

— *Много важно! Не ми пука.*

8. — *Да знаеш, че всички са възмутени от твоето държане!*

— *Така ли? Добре, че ми каза.*

9. — *Какво става с тебе? Съседите говорят все за твоите похождения.*

— *Слабо ме интересува. Да говорят, каквото си искат.*

СИНТАКСИС

Подчинено допълнително изречение

Подчинителни връзки: съюзите **че** и **да**; въпросителните местоимения, наречия и частици **кой**, **чий**, **какъв**, **колко**, **как**, **защо**, **къде**, **де**, **дали**, **ли** и др. Примери: *Иван Белин не се съмняваше, че вълчицата има и малки* (Й. Йовков). *Не ти давам да пиеш капка повече* (Елин Пелин). *Кажми ми кой ще може от днеска да ни раздели* (П. Яворов).

Подчинителната връзка може да бъде и относително местоимение. Примери: *Вие ще направите, каквото намерите за добре. Иван отговори, каквото му скимна* (Ив. Вазов).

Мястото на подчиненото допълнително изречение обикновено е след главното. В начална позиция могат да бъдат подчинени допълнителни изречения, въведени с въпросителна дума, например: *Колко време стоя така, тя не помнеше* (Й. Йовков).

Упражнения

Упражнение 1. Попълнете празните места с подходящи подчинителни връзки.

1. Рано тази сутрин видях, ... мият улицата.
2. Току-що научих, ... Мария е взела изпита си по съвременен български език.
3. Усетих, ... кръвното ми налягане се покачва.
4. Научи ли вече ..... се поправя цветен телевизор?
5. Лелята на Маргарита ми показва ..... се прави баница.
6. Не бях идвал отдавна в този град и видях, ... много се е променил през последните години.
7. Опитай се да разбереш ..... ще ръководи групата.
8. Стефан ми се оплака, ... не му стига времето за нищо.
9. Казаха ми, ... конкурсът ще бъде след три дена.
10. Помолихме студентите от горния етаж ..... пазят тишина.

Упражнение 2. От всяка двойка прости изречения образувайте по едно сложно.

1. Не знам още.	Как ще успея да се подготвя за изпита?
2. Преди малко научих.	Къде ще бъде концертът?
3. Един приятел ми се обади.	Ще пристигне утре с вечерния влак.
4. Мария ме помоли.	Ще J купя аналгин от аптеката.
5. Всички деца знаят.	Предаването "Лека нощ, деца" по телевизията започва всяка вечер в осем без десет.
6. Аз не разбрах.	

7. Казаха ми.

Утре ще имаме занятия.

8. Директорът поръча на секретарката си.

В книжарниците мога да намеря новото издание на Българо-английския речник.

Тя ще изпрати информация в министерството.

Упражнение 3. Заменете пряката реч с непряка.

1. Стефан каза на Мария:

— Чакай ме в осем часа пред киното.

Мария му отговори:

— Тази вечер не мога.

2. Попитах продавачката в книжарницата:

— Имате ли събраните съчинения на Иван Вазов?

Тя ми отговори:

— Имаме ги.

3. Телефонът в стаята на Мария иззвъня. Някой попита:

— Вижда ли си Елена?

Мария отговори:

— Никаква не съм я виждала.

4. Елена тръгваше за морето. Майка J я попита:

— Колко време ще останеш там?

Мария J отговори:

—Не знам още. Ако времето е хубаво, може да остана пет-шест дена.

Упражнение 4. Предупреждават ви, че не бива да вършите нещо, но вие твърдо сте решили да не се съобразявате с ничие мнение по въпроса. Как ще реагирате на предупрежденията?

1. Внимавай, момче .....

(момиче), ще си
счупиш главата! .....

2. Пресичай улиците
само по зебрите, да не
те сгази някоя кола! .....

3. Престани с тази
диета, станала си само
кожа и кости! .....

4. Недей да постъпваш
така! Помисли си какво
ще кажат хората за теб! .....

5. Ако не вземате
редовно от това
лекарство, състоянието
ви ще се влоши. ....

6. Не ми вземай
играчките! Ще кажа на
мама! .....

7. Да не вземеш да
тръгнеш сам из
планината! Времето е

лошо. Всичко може да
се случи.

Упражнение 5. Срещу посочените тук думи от международната лексика напишете техните български синоними.

адаптация	импорт
адресат	калкулация
адресант	колаборация
аерогара	лингвистика
визита	медик
грандиозен	метаморфоза
дистанция	релативен
експорт	халюцинация
емисия	хаос

Упражнение 6. Прочетете внимателно текста на урока. подчертайте всички архаизми и предложете думи с активна употреба в съвременния български речник, с които бихте ги заменили.

Упражнение 7. Следващите изречения са взети от съчинения на българи — ученици и кандидат-студенти. В тях думи и изрази, употребявани в книжовния език с негативна оценка за изразяваните понятия, са използвани неуместно с положително значение.

Редактирайте изреченията така, че да се премахнат семантичните несъответствия.

1. Чинтулов заклеява българските юнаци да се повдигнат на борба.
2. Безкористната дружба, която се е втъпила в нашето съзнание, продължава и днес.
3. Тази любов се насажда още у малкото дете, тя сраства с неговото сърце.
4. Вазов достига дотам, като пише, че необятната руска земя по шир, по сила и мощ си има прилика само с душата на руския човек.
5. Йордан Йовков беше способен на всичко.
6. Йовков има отрицателно отношение към войната. Това свое отношение той заклеява в много от разказите си.

Упражнение 8. Посочете отделните думи и словосъчетания, които са употребени с неприсъщи за тях значения. Редактирайте текстовете.

1. Ограбван от турци и чорбаджии, възлаган с непосилни данъци, народът ни тънеше в безкрайна мизерия. Това бяха предпоставките за възникване на националноосвободителното движение.
2. Отрано прозрял истината в живота, той всячески се стреми да я оголи, да я разобличи. Това той постига чрез своята социална поезия.
3. Къщичката е изработена от плоскости, добити от отпадъчни материали, които имат голяма водоустойчивост и здравина. Стените са изолирани от температурата със стъклена вата.
4. И сега, когато видя в някоя селскостопанска изложба хубави породисти петли, спомням си за далечния им потомък, който преди петдесет години получи първа награда. Този петел беше наистина красиво животно.
5. Съседът ни е възможен човек, има добри доходи. Притежава стотина декара ниви, владее много овце, кози и крави.
6. Тъкмо щях да завивам на един ъгъл, и кумата Берта, показала главата си на пътната врата, вика след мене, колкото може:

—Ава, кумец! Как искаш фасуля? да го попържам ли с масло, или да го не попържам?
(Чудомир)

Упражнение 9. В следващите примери има не на място употребени думи.

Грешките са резултат или от паронимия, или от неправилно осъзната синонимна връзка между думите. Извършете необходимите редакционни промени.

1. Никой не се е откликнал на жалния стон на народа ни така, както руският народ.
2. Сякаш изчезна онази студенина, онази фамилиарност, която беше наш спътник в първите дни.
3. От това пътуване тя остана с неизлечими впечатления.
4. По-неподготвеният читател най-често смята, че дадено произведение е народно само тогава, когато персоналът му е подбран от низините на народа и действието се развива изключително в битова обстановка.
5. Неговата поезия ни вдъхновяваше любов към свободата и силна омраза към поробителите.
6. Това се отнася пък до определянето на някои етични общности като народ, а други като племе.

Упражнение 10. Заменете със синоними или отстранете, ако това е възможно и целесъобразно, повтарящите се (еднокоренните) думи в следващите текстове.

1. Но случи се така, че спокойният млад човек се увлече с цялото си сърце по една размирна мечтателка. Александър се увлече по нея.
2. Тя си помисли, че ей сега ще се разхълца с глас. Мисълта, че наистина може да се разхълца с глас пред момичето, я изплаши.
3. Реката с клокочене влачеше калните си води. Клокочеха водите □ .

4. В периода от март до юни в спортните дружества на района ще бъдат проведени 31 състезания. А от началото на март до края на май ще се проведе курс за състезателите по автомобилизъм.

5. В същия ден ще се проведат литературни четения. Преди и по време на празника ще се проведат събрания, посветени на героичното минало. Тези инициативи ще се проведат на най-различни места: пред паметниците на героите, на Витоша, в музеите.

6. Работниците от Механичния цех изработват за един работен ден по 300 детайла, а работниците от Монтажния цех сглобяват получените от Механичния цех детайли.

Упражнение 11. В следните двойки глаголи единият е възвратен, а другият не е. Посочете какви са семантичните различия между членовете на отделните двойки. Съставете изречения.

казвам   казвам се   приближавам   приближавам се

карам   карам се   смея   смея се

мъча   мъча се   спирам   спирам се

намирам   намирам се   спя   спи ми се

напия   напия се   стискам   стискам се

наям   наям се   строя   строя се

пиша   пиша се   ям   яде ми се

Упражнение 12. Попълнете празните места с подходящи форми на глаголите, представени в скоби след примерите.

1. Щом веднъж ....., аз на всяка цена ще ви помогна.

(обещая)

2. Вече ....., когато телефонът иззвъня.

(легна си)

3. Може би ....., но черна котка ми мина път.

(успя)

4. Ако утре ме ....., аз ще пристигна с нощния влак. (посрещна)

5. Аз трябваше да ....., но не успях. (дойда)

6. Когато вие влезете, аз вече ..... преди вас.

(вляза)

7. Ако ....., можеш да се явиш на изпит.

(подготвя се)

8. Ако ....., щяхте да вземете изпита.

(подготвя се)

9. Миналата нощ ..... непробудно.

(спя)

10. Снощи ..... всичко за гости, но те, за съжаление, не дойдоха. (приготвя)

Упражнение 13. В кои случаи забелязвате прекаляване с употребата на членни морфemi?

Където е необходимо, поправете формите на имената, като премахнете излишното членуване.

1. Тя закърмва човека още отрано, в пролетта на живота му, с чисти мисли за хората, с любов към родината, с радостните пориви за градеж и творчество.

2. Една година срок е достатъчен, дори твърде дълъг, за изпълнението на решението.

3. България придобива вид на капиталистическа страна още в края на миналия век. В нея се формират капиталистическите отношения, започва първоначалното натрупване на капитала.
4. Немалко грижи бяха положени за опазването на зеленчуковите култури от болестите.
5. Много често след свършването на работата хората ги виждаха на футболното игрище.
6. Нашите успехи ще бъдат принос в борбата за запазването на световния мир. Нужно е обаче да вземем бързи мерки за отстраняването на слабите страни в нашата разнообразна дейност.
7. Комисията откри немалко нередности, които водят до оскъпяването на продукцията.
8. Почти в нито едно стопанство не се върши нищо за подобряването на ливадите и пасбищата.

Упражнение 14. Поправете грешките при членуването и обяснете причините за допускането им.

1. Основната задача на тази работа е да се направи анализ на качествените и относителни прилагателни, употребени като художествени определения.
2. На големия и малък екран с интерес следя научно-техническите филми.
3. Все по-трудно ставаше придвижването им. Обувките затъваха в гъстата и лепкавата кал.
4. Нищо не се виждаше в тъмната и непрогледната нощ.
5. Посетителите на панаира ще се запознаят с постиженията на нашата страна в областта на леката и хранителна промишленост.
6. Изборите за Велико народно събрание показаха разположението на класовите и политически сили в страната.

7. В същото време над 1500 ученици от редовния, вечерен и задочен курс на обучение учат в сграда, строена за основно училище.
8. Богатството в езика се внася чрез синонимията и образна система, така подробно овладени и обилно приложени в конкретната ситуация.
9. Филмът е изработен от Студия за игрални филми по поръчка на Българска национална телевизия.
10. Преди това, при съществуването на Първата и Втора българска държава, има важни събития в живота на народа...
11. Сърдечното и дружелюбното отношение към нас ни трогна.
12. За да се осигури бързо разпознаване и предаване на Вашия багаж, моля, попълнете тези етикети и ги залепете от вътрешната и външна страна на багажа Ви.
13. Научните трудове на Й. Иванов са плод на неуморна работа, съчетана с таланта, ерудицията и богати знания на учен от голяма класа.
14. Покрай източната и северна крепостна стена на комплекса са открити отделни зидове, които са част от сгради, свързани с нуждите на патриаршеския институт.
15. Разработването на темата ще осветли голям кръг въпроси от новата и най-нова история на България.
16. Установяването на двустранни икономически контакти със съседните балкански и големи европейски държави е един от пътищата за стабилизиране на икономиката ни.

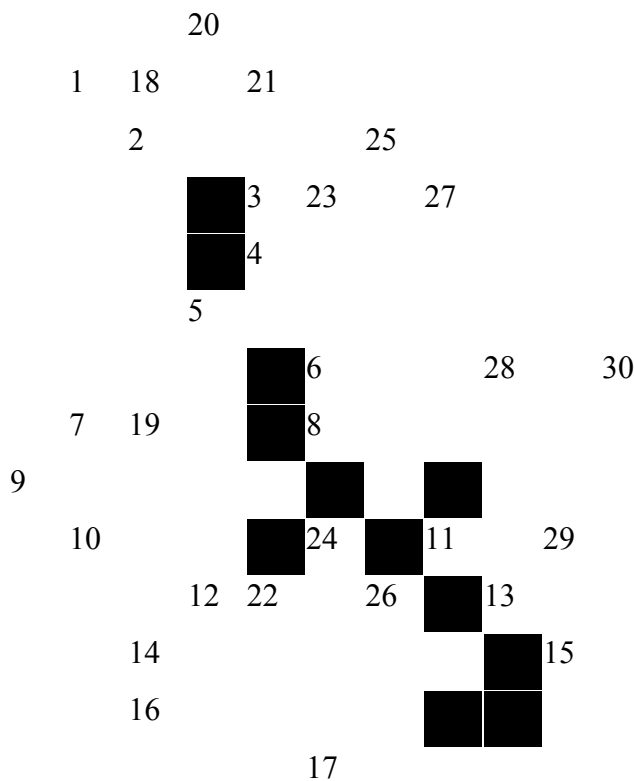
Упражнение 15. Кръстословица.

<p>Безмоторно превозно</p>	<p>Отрязък от време (60</p>	<p>Твърд израстък по главите на някои</p>	<p>Кръстник □</p>		
--------------------------------	--	--	----------------------------	--	--

средство, ☐	мин.) ☐				
теглено от кон или от магаре ☐		тревопасни животни ☐			
Речна риба с мустаци ☐					

Упражнение 16. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Човек, който пише стихотворения. 2. Зло куче. 3. Най-голямото животно, което живее на сушата. 4. Стока, багаж. 5. Хазартна игра на карти. 6. Учебна единица; учебно съдържание, което учителят (преподавателят) преподава за един час. 7. Долна хоризонтална част от помещение, по която се ходи; предлог. 8. Водно безгръбначно животно, затворено между две черупки. Живее на дъното на морето. 9. Голяма бяла водоплаваща птица. 10. Грубо дървено легло; южен плод. 11. Непроверени и обикновено преувеличени сведения, които се предават устно от човек на човек; слух. 12. Едно от годишните времена. 13. Женска прическа Ъ косата е навита отгоре на главата. 14. Който може да причини беда, нещастен случай (*прилагателно име, мъжки род*). 15. Народен музикален инструмент, изработен от дърво. Представява тръба с отвори, върху които този, който свири, поставя пръстите си. 16. Способност да се запомня информация. 17. Правило, установено със закон или друг държавен акт, или пък признато от обичаите и традициите за задължително; количество продукция, която трябва да изработи един работник за определено време.

Б. Отвесно: 5. Помощ, поддръжка, защита; името на един от българските синдикати. 7. Това, което остава от едно дърво, след като се отсече; дънер. 14. Който не се съгласява с нищо, противи се, дърпа се; обратен, противоположен (*прилагателно име, мъжки род*). 18. Съвкупност от познания и умения, добити чрез продължителна практика; проверка; проба; експеримент. 19. Насекомо, което прилича на пчела, но не дава мед. 20. Голямо куче. 21. Брашно, замесено с вода и мая. 22. Един единствен човек (*прилагателно име, мъжки род*). 23. Сладкиш с правоъгълна форма, мек и еластичен. Характерен е за балканските страни. 24. Кратко музикално произведение с текст. 25. Вярa в искреността, добросъвестността или честността на някого. 26. Теглото на една стока без опаковката. 27. Населението на една държава; голяма етническа група. 28. Твърдо и тежко образуване, което се намира върху и под земната повърхност. Разновидности: гранит, варовик, мрамор и др. 29. Неравност (вдлъбнатина) върху повърхността на земята, изпълнена с вода. 30. Дребно насекомо, което пълзи по земята и живее в големи колонии. В българския фолклор е символ на трудолюбието.

Десети урок

В СВЕТА НА ЖИВОТНИТЕ

Слънцето е доста високо, припича и гъските се връщат от полето. Те идват в строй, една зад друга — начело гъсокът, зад него патетата, вече пораснали, но много грозни, защото са големи, а са без опашки и без крила. На края е майката. Изведнъж, като закръсват, като че викат ура, те се затичват, разгонват ярките и превземат с пристъп коритото.

Съвсем неочаквано двата петли, белогривестият и белият, се срещат на двора, на открито, застават един срещу друг. Ерофим престава да дяла и ги гледа. Петлите се приближават и бързо-бързо кълват, уж намират нещо по земята, а то е да прикрият вълнението си, да покажат, че не се боят. Изведнъж те подскочат във въздуха и се удрят с краката си — чува се звук, като че се дере басма, и във въздуха остават две-три пера. Сега още по-бързо започват да кълват, обръщат се ту с едната си, ту с другата си страна един към друг, дебнат се. Очите им са замътени, като на пияни. И пак се удрят, вече не веднъж, а няколко пъти подред. Вече проличава силата на белогривестия. След всеки удар все бели пера хвърчат, по гребена на белия протича кръв. Но и той не се дава, дори напада пръв.

Кучето, което беше избягало от квачката, като беше се промушило през бодливата тел, се връща и без да обръща внимание на петлите, отива право към тях. На няколко крачки от тях то обръща глава и изтраква със зъби, за да прогони някоя муха, но не успява, и като го защипва повече, ударва на бяг, за да се скрие някъде на сянка, и минава между петлите. Белият отива настрана. Той си дава вид, че се е отстранил заради кучето, но всъщност намира повод да избяга. Белогривестият остава на мястото, изпъчва се и изкукуругва. Изкукуругва и белият. Борбата е отложена пак за други път.

Все пак това сблъскване произвежда немалко вълнение сред двора. Около единия и другия петел се събират по купчина кокошки — плахи, учудени. На двора, с две-три пуйки, се показва пуякът. Той чувства, че е станало нещо, но не разбира какво е. При все това той не може да търпи, щото вниманието да е насочено към другия, смята се засегнат в своята си чест и захваща да се надува. Надуе се, надуе, спусне крила по земята и пукне. След туй на най-малкия звук, отгдето и да иде, отговаря: "Гул-гул-гул!" И пак се надува.

Ерофим гледа пуяка, но не изпуска от очи и друго: по стълбите с тихи кадифяни стъпки слиза котката. Тя е дива, с черни напречни резки като на тигрица. Поспира се, удря се с

опашката си, тръпки минават по тялото J. Няколко врабчета се боричкат и цвърчат в бурена. Котката се присламчва, дебне, намества краката си, за да е готова да се хвърли отведнъж. Но врабците я усещат: "Чърт, чърт! — викат. — Пазете се, котка!"

На чардака излиза Галунка. В същия миг кукумявката се обажда от покрива на дама. Най-напред изпищява грозно, пронизително, като че я душат, после занарежда: "Кукумяв! Куку-мяв!"

—Проклетницата — казва Галунка. — Няма за нея друго място.

Кукумявката не е много далеч, сива като суха трева, с котешка глава и котешки очи. Ерофим също оглежда нататък.

—Кукумявката, бухала, гарвана са дяволски гадини — казва той. — Другите живини са направени от Господа, а тях дяволът ги е направил. Затуй са толкоз грозни. Той, дяволът, е направил и вълка. Добрите гадини, като вола, коня, кучето ги е направил Господ, а лошите ги е направил все дяволът. Той направил вълка, ама с цел: като оживее, да скочи и да разкъса Господа. Добре, ама Господ усеща този план и казва на вълка: "Дръж!" Че като погва вълкът дявола, тук-там, насмалко да го разкъса, ако не се бил качил на едно дърво. Но пак сварил да го ухапе и да откъсне едно късче от петата му. Затуй куца...

Ерофим продължава да си дялка. Но скоро нещо пак привлича вниманието му: котката, както се крие из бурена, дебне. И сива е, с черни черти, а сред зеления бурен изглежда и тя зеленикава, със златисти очи. Тя не помръдва, но всеки миг може да се хвърли. Врабците пак я усещат. Но и котката се преструва, че спи, и позатваря очи.

Й. Йовков, из цикъла разкази "Ако можеха да говорят"

Лексика, свързана с животинския свят

животно, животинка ; гад, гадина, живинка; живо същество

самец, самка

тревопасни животни, млекопитаещи, бозайници; всеядни животни

сухоземни, водни, земно-водни животни;

хищник, звяр;

муцуна;

козина, четина, грива; рог, рога

лапа, копито, нокът, нокти

опашка

порода

стадо, глутница, ято, рояк

зоопарк, зоологическа градина

Домашни животни

кон, кобила, жребец, конче, жребче *цвиля*

магаре, магарица, магаренце; муле, катър *рева*

едър рогат добитък: *муча*

крава, вол, теле, бик; бивол, биволица, *грухтя, квича*

малаче *вресця*

свиня, нерез, прасе, прасенце *блея*

коза, козел, пръч, козле *мяукам,*

овца, овен, агне, агънце *мяуча*

камила (едногърба, двугърба) *лая, джавкам*

котка, котарак (котак), коте, котенце *вия; съскам*

куче, кучка, кученце, пале, мъниче, пес,
псе

скимтя; пръхтя;

отели се, окучи се, окоти се, оагни се, окози се

Диви животни

заек, зайка, зайче

маймуна, маймуняк,
маймунче

елен, кошута

слон, слоница

сърна, сърничка, сърненце,

сръндак

антилопа

дива свиня, глиган

жираф

таралеж (еж)

кенгуру

глутница хипопотам; носорог

вълк, вълк единак, вълчица,

лъв, лъвица, лъвче

вълче

тигър, тигрица, тигърче

лисица, лисугер, лисиче;

чакал

дива котка; рис

мечка, мечка стръвница,

мечок, мече,

пантера; леопард; ягуар

бяла мечка

мишка, мишок, бяла мишка

морско свинче; хамстер

плъх, съсел

бобър; видра

лалугер

жаба, жабок, жабче

охлюв, гол охлюв

костенурка

гушер

кобра, питон, боа

влечуги: змия, водна змия,
смок,

гърмяща змия

пепелянка, усойница; слепок

Птици

Домашни (питомни) птици ято

кокошка, ярка, квачка, пиле,
пиленце;

кудкудякам

кукуругам

петел, петле, петленце

патка, паток; гъска, гъсок; пате,
патенце

*Снасям яйца; мътя;
люпя.*

патица; юрдечка, юрдек; лебед

излюпя се, излюпвам се

пуйка, пуяк

кокоше яйце, паче яйце

Диви птици

гълъб, гълъбица; гугутка

гукам, гугукам

гарван, гарга; сврака; врана

грача, гракам

кукувица; кукумявка; сова; бухал   *кукам; бухам*

чайка; гларус

яребица; фазан; пъдпъдък

Пойни птички

славей; кос; червеношийка;   *пея, чуруликам*

чучулига;

цвърча, пиукам,

врабче, врабец; чичопей

писукам

Екзотични птици

папагал, канарче, паун; щраус (камилска птица); пингвин

Грабливи (хищни птици): орел, лешояд, ястреб, сокол

човка, клюн

кълва, клъвна

перо, пера, перушна

Оскубах му перушината.

гребен; крило (крила, криле)

лятя, хвърча, подхвърквам

Насекоми

муха; комар

рой, рояк

бръмбар, майски бръмбар, колорадски

бръмбар

буболечка; пеперуда

мушица, мушичка; виненка;	мравуняк
водно конче; едnodневка	кошер, пчелин
мравка	жило
пчела, пчела работничка, пчела царица, търтей	<i>жиля, ужия</i>
оса	мрежа, паяжина
стършел; скорпион	
паяк, паяк кръстоносец	
хлебарка	
скакалец	
калинка; божа кравичка	
щурец	
въшка, бълха, дървеница	
буба, копринена буба	
червей, червейче; гъсеница, дървояд	
Рибни и други водни обитатели	
сом, шаран, щука, змиорка, пъстърва, кефал	пасаж
попче, цаца, сафрид, скумрия, акула	хайвер
морска котка, морска звезда, морско	<i>Рибата кълве.</i>
	люспи, перки;

конче

хриле

мида, рапан, рак; омар, октопод

кит, делфин; морж; тюлен

крокодил, алигатор

планктон

Въпроси и задачи

1. Имате ли си вкъщи куче, котка или някое друго домашно животно? Опишете го. Разкажете за неговите навици, за лудориите му.
2. Обичате ли животните? Смятате ли, че човекът трябва да се грижи за тях?
3. А може би Вие не обичате животните? Защо? С какво те Ви пречат?
4. Има ли във Вашия град зоопарк? Посещавате ли го често? Пред клетките на кои животни обичате да се спирате?
5. Съгласни ли сте с традиционното делене на животните на полезни и вредни? Не се ли отразява то върху равновесието в природата?
6. На всички ни е известно, че научно-техническата революция и свързаната с нея усилена индустриализация в световен мащаб нанасят дълбоки рани на природата. Какво трябва да направи човечеството, за да спаси животните, много от които са застрашени от изчезване? А може би и хората се нуждаят от спасяване?

Разговорна реч

Реплики за изразяване на надежда

Подобни реплики се отправят обикновено в отговор на нечие пожелание.

Дай, Боже!

Дано ни се размине!

Чул (те) Господ!

Да се надяваме, че...

Чул те Господ и с двете уши! Надявам се, че...

*От твоите уста — в
Божиите уши!*

*Ш-тт! Да не чува
дяволът!*

Ха дано! (Дано стане!)

Да чукнем на дърво!

Примери:

1. —*На море ли отивате? Пожелавам ви много слънце!*

—*Дай, Боже!*

2. —*Добре си се подготвил за изпита. Ще го вземеш като нищо.*

—*Чул те Господ и с двете уши!*

3. —*Няма от какво да се страхуваш. Всичко ще мине добре.*

—*От твоите уста — в Божиите уши!*

4. —*От Строителната фирма обещаха, че през това лято плувният басейн най-сетне ще бъде готов.*

—*Ха, дано!* (с нюанс на недоверие)

5. —*Ще се опитам да уредя една екскурзия по Черноморието.*

—*Дано стане!*

6. —*Нивото на реката застрашително се покачва и както е тръгнало, сигурно ще има наводнение.*

—*Дано ни се размине!* (Това е пожелание да не се случи очаквано неприятно събитие)

7. —*Купих си нова автоматична пералня. Много е хубава.*

—*Честито! Да се надяваме, че няма да си имаши неприятности с нея.*

8. —*Засега всичко върви добре. От нищо не мога да се оплача.*

—*Да чукнем на дърво! Все това да се чува!* (Придружава се със съответен жест.)

При подобна ситуация може да се употреби и изразът: ***Ш-штт!*** *Да не чуе дяволът!*

СИНТАКСИС

Подчинено обстоятелствено изречение за време

Подчинителни връзки: *когато, докогато, откогато, догдето, додето, като, докато, щом, щом като, преди да, след като, откак, докле, дорде*. Място на подчиненото изречение Ī обикновено пред главното.

1. Когато сказуемите и на главното, и на подчиненото изречение са глаголи от свършен вид, действието на главното изречение се извършва след действието, за което се говори в подчиненото, например: *Когато се влюби в Бойка, той заряза всичко* (Елин Пелин).

2. Когато сказуемите и на двете предикативни единици са глаголи от несвършен вид, действията, за които се говори в тях, са едновременни или повтарящи се, например: *На това място винаги, когато имаше слънце, се явяваше дъга* (Й. Йовков).

3. Ако сказуемото на подчиненото изречение е глагол от несвършен вид, а на главното — от свършен вид, действието, за което се говори в главното изречение, се извършва в определен момент от действието на подчиненото изречение, например: *Докато траеше тази беседа, параходът достигна до брега* (Ив. Вазов).

4. Ако сказуемото на главното изречение е глагол от несвършен вид, а на подчиненото — от свършен вид, действието на подчиненото изречение се извършва след действието на главното, например: *Ден през ден затваряше кръчмата, докато съвсем я затвори* (Елин Пелин).

5. Когато подчинителната връзка е **преди да**, действието на главното изречение обикновено предхожда действието на подчиненото, например: **Преди да убиеш мечка, не J продавай кожата**(Пословица).

6. При подчинителна връзка **щом** действията следват веднага едно след друго.

Съществува и нюанс за условие,

например: **Щом дойдеш, започваме. Щом искаш, вземай.**

Упражнения

Упражнение 1. От дадените прости изречения образувайте сложни съставни с подчинени обстоятелствени за време. Като използвате подходящи подчинителни връзки и променяте вида и времето на глаголите, изразете следните отношения:

а) действията в главното и в подчиненото изречение протичат едновременно;

б) действието в главното изречение предхожда действието в подчиненото;

в) действието в подчиненото изречение предхожда действието в главното;

г) действието в главното изречение се извършва в определен момент от действието на подчиненото изречение.

1. Влизам в книжарницата. Иван си купува книга.

2. Отивам на кино. Срецам Мария.

3. Пристигам в София. Вали силен дъжд.

4. Идва пролетта. Пристигат лястовичките.

5. Чета интересна книга. Някой звъни на вратата.

6. По първа програма на телевизията предават
По втора програма има

футболен мач.	интересен филм.
7. Жена ми пере.	Аз мия чиниите.
8. Преподавателят чете лекции.	Студентите си водят записки.
9. Пътувам с влак.	Срещам интересни хора.
10. Идва зимата	Мечките спят зимен сън.

Примери:

Пресичам улицата Оглеждам се внимателно.

а) Когато пресичам улицата, се оглеждам внимателно.

б) Преди да пресека улицата, се оглеждам внимателно.

в) След като се огледах внимателно, пресяхох улицата.

г) Докато пресичах улицата, се огледах внимателно.

Упражнение 2. На местата на многоточията поставете подходящи подчинителни съюзи.

1. .... ме повикаш, веднага ще дойда.

2. Ще ти подаря котенце, ... обещаеш, че няма да правиш повече бели.

3. .... си купувам някаква стока, проверявам дали не е изтекъл гаранционният J срок.

4. .... имам много работа, аз се затварям вкъщи и не излизам никъде.

5. .... разглеждаш витрините, аз ще си купя вестник от павилиона и ще те настигна.

6. .... излезеш, заключи добре вратата и вземи ключа със себе си.
7. .... познавам този човек, не съм го виждал да запали цигара.
8. .... минаваш край пазара, купи ми, ако обичаш, някакви плодове.
9. .... доиш кравата, внимавай да не те ритне.
10. .... минаваш край кучето, не се приближавай много, че хапе.

Упражнение 3. Изразете надежда, че това, което се казва в следващите изречения, ще се сбъдне.

1. От здраве де се не отървеш! .....
2. Приятно пътуване! .....
3. Дано успеем да стигнем навреме! .....
4. Добре ще бъде да ни чака някой на гарата. ....
5. И да вземеш изпита с шестица! .....
6. Дано времето бъде по-хубаво! .....
7. Гледай да уредиш нещата!

Упражнение 4. Напишете значенията на следните фразеологизми.

на мравката път струва

главата му пълна с бръмбари

(въртя се) като муха без глава

да не ти минава котка път

търся под вола теле

волът ми се отели

магарешки инат

крокодилски сълзи

(четат ми) конско евангелие

в гнездото на осите

патешки мозък

мечешка услуга

Упражнение 5. Следващите думи са диалектни. Напишете срещу тях книжовните им съответствия.

барабой

менци

геран

падушка

гудя

пале

гълча

пърле

калеко

рукам

компири

ручам

кошуля

синия

кутре	софра
лошав	тетка
мачка	харен

Упражнение 6. За подчертаните форми на глагола **дам/ давам** намерете различни синоними, подходящи за по-точното изразяване на действията.

1. В поемата е дадена борбата на народа против потисниците.
2. Елин Пелин е дал стария Герак в условията на отмиращия патриархален бит.
3. В повестта е дадена величествената планинска природа.
4. Народният певец дава цялостна картина на хайдушкия бит и на борбата на хайдутите.
5. С тия два образа Иван Вазов е дал портрета на експлоататорската класа до Освобождението.
6. В лицето на бай Ганьо Алеко Константинов е дал най-характерните черти на парвенюто от 90-те години на миналия век.
7. Думите на овчарите дават най-пълно обществената роля на борците за свобода.
8. Писателят дава героя си в действие, в движение.
9. Отношението на бореца за свобода е дадено в много стихотворения.
10. В повестта особено живо е дадена обстановката, в която е израсъл героят.
11. Другите образи в повестта, колкото и бегло да са дадени, изпъкват също с типични особености.

Упражнение 7. Като се съобразявате с контекста, заменете със синоними единия от компонентите на тавтологичното съчетание **дълго продължи** в следващите примери.

1. Но, уви, това възхитително положение на нещата не продължи дълго.
2. Дълго продължи битовата вечер на децата от училище "Отец Паисий".
3. След тия думи двете се умълчаха. Това не продължи дълго.
4. Каквото и да се случи, все аз съм виновна. Това обаче не можеше да продължи дълго.
5. Телефонният разговор продължи дълго.
6. Разговорът между тях продължи дълго, имаха много неща за споделяне.
7. Той не вярва, че нещо хубаво може да продължи дълго.
8. Кавгата на двамата родители не продължи Бог знае колко дълго, но когато привърши, трябваше да започне отново.

Упражнение 8. В следващите изречения са подчертани някои чуждици. С какви по-подходящи български думи бихте могли да ги замените?

1. Около Земята летят изкуствени сателити.
2. Болните деца трябва да се хоспитализират.
3. Допуснаха се немалко слабости, някои стопани претърпяха неудачи.
4. Отдавнашно е приятелството между българския и унгарския народ, чиито първи сторонници са били родолюбивите шуменци и унгарските емигранти.
5. Под графите на таблицата се мъдри наставление към покупателя.
6. Гватемалската делегация е поискала свикването на това съвещание, за да сезира организацията с оплакване против Куба.
7. Тъй като селянинът можеше да добие необходимите за изплащане на данъка пари само ако произвежда продукцията за експорт, диспропорцията между развитието на експортните и продоволствените култури се задълбочаваше още повече в ущърб на последните.

8. Известният български футболист Стоичков бе обграден от възторжена тълпа фенове.

Упражнение 9. Намерете по-изразителни синоними на наречието **много** в следващите изречения.

1. Днес се чувствам много добре.
2. Опитвах се много пъти да уредят нещата, но все безрезултатно.
3. Зъбът го болеше много.
4. Стефан чете много.
5. Много е тъмно.
6. Този човек много ми досажда.
7. Ти си бил много търпелив.
8. Да знаеш, че нямам много време!

Упражнение 10. Подчертаните глаголи заменете със синонимни словосъчетания (например: *греша* — *правя грешки*).

1. На заседанието на Общинския съвет бе решено да се построи нов мост над реката.
2. Да си призная, сглупих много, като си купих кола на старо.
3. Посъветвах ме учтиво да не си завирам носа в чужди работи.
4. Предложиха на професор Иванов да прочете няколко лекции пред студентите от Пловдивския университет.
5. Намекнаха ми, че ако продължавам така, ще си имам неприятности.
6. В националното първенство по футбол победи отборът на "Левски".
7. На заседанието на катедрата критикувах младия асистент Йовковски за това, че се бави с написването на дисертацията си.

8. В срещата участваха българският министър на външните работи, посланиците на Кувейт, Ливан и Мароко, а също и представител на ООН.

Упражнение 11. Подчертаните словосъчетания заменете с глаголи (например: *извършвам промяна — променям*).

1. Ако е работата да спорим, и той може да спори. Но ние няма да правим дискусии тука! ...

2. Шедли Клиби даде положителна оценка на принципната и конструктивна позиция на България по близкоизточния проблем.

3. Ако бях президент, заявява Картър, щях да взема мерки за стриктно спазване на договора.

4. От трибуната отново ясно и категорично бе изразено желанието на младото поколение на България и Гърция да дава и занапред своя принос за развитието на отношенията между двете съседни страни.

5. Имам надежда, че всичко ще мине добре.

6. Имам нужда от нов костюм.

7. У нас се надяваме някой друг да ни окаже помощ в прехода към пазарна икономика.

8. Производителите дават гаранция, че тяхната машина ще работи безупречно най-малко три години.

9. На конгреса беше взето решение да започне активна подготовка за следващите избори.

10. На олимпиадата взеха участие спортисти от целия свят.

Упражнение 12. Поправете грешките в следващия текст (време, вид и наклонение на глагола).

Миналата седмица бях поканен на важно съвещание в Министерството на образованието в София. Трябва да бъдех там в 9 ч. сутринта, но се случеше така, че

автобусът, с който съм пътувал, спукал гума и аз закъснеех с около половин час. Когато най-сетне съм пристигнал, всички вече заеха местата си и господин министърът бил започнал да говори. Аз тихо се промъкнех между столовете и заемах единственото свободно място, което се намирало вляво, под прозореца.

Упражнение 13. *Българите много често грешат при употребата на пълния и краткия член в мъжки род. Дори повечето от езиковедите са на мнение, че това правило е изкуствено и напълно излишно. Все пак, правилото съществува и допуснатите грешки трябва да се поправят. Опитайте се да ги поправите и вие.*

1. Мила Милева отново дойде, казах ѝ това , но тя настояваше, че Гео е бил арестуван от полицията, че те са научили де е бил сега, и затова молеше председателят да отиде още веднъж при директора на полицията.

2. Заради язовира изселиха Бистрица, но там беше останал тъжния и оглупял клисар.

3. Коня остана пред стълбището на Градският съвет.

4. И заедно с това съвсем естествено е да потърсим художественият образ на нашата съвременничка, отразен в изкуството.

5. В зала "Изгрев" ще бъде определен тринадесетия носител на "Златният пояс".

6. Не знаем господинът откъде е взел тези данни, за да ни критикува така остро.

7. Това са редове от писмото, подписано от началника на Пощенската станция в Брестовица Л. Дойчинова и профсъюзният отговорник А. Андреева.

Упражнение 14. *Лексемата един в българския език по някои от своите функции се доближава до неопределителния член в езици като френски, немски, английски и др. Само че прекалената ѝ употреба се смята за стилистичен недостатък. В следващите текстове отстранете тези нейни форми, които според вас са излишни.*

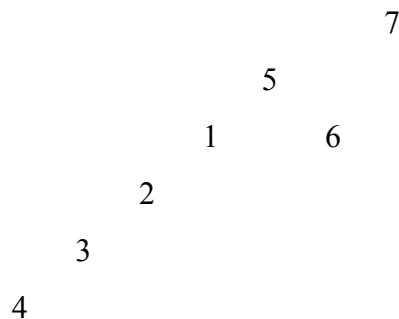
1. Веднъж закачих на черната дъска една картина. На нея се виждаха едно дърво, едни пролетни цветя край брега на една рекичка; едно славейче, кацнало на едно клонче на дървото, а под него едно дете, седнало на един камък.

2. Децата — ето нашата надежда, нашата любов, нашето щастие. Децата — една вечна мечта на човечеството, която се осъществява от поколение в поколение, едно безсмъртие, една вечност през вековете...

Спомням си такава една случка в Москва:

През един юнски ден изведнъж между стотиците коли по платното на един от най-оживените булеварди се търкулна един голям детски балон. А на тротоара в това време стоеше едно стреснато, разтревожено момченце...

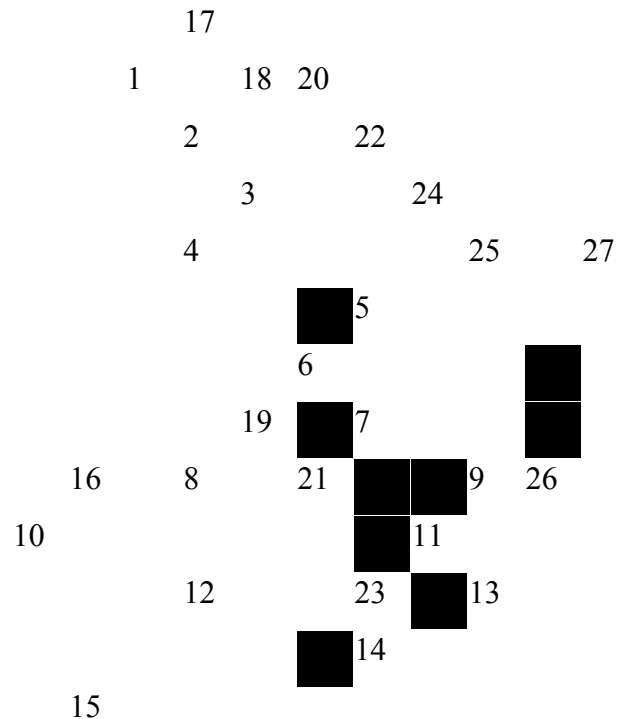
Упражнение 15. Тематична кръстословица. Животни.

А. Водоравно: 1. Голямо домашно животно с копита. Използва се за езда и за впрягане (мн. число). 2. Тревопасно животно с рога и брада (мъжско). 3. Дребно домашно животно, роднина на лъва и тигъра (мъжско). 4. Домашно животно, използвано за пазач.

Б. Отвесно: 1. Дребно домашно животно с меки лапички и остри нокти, което още не е пораснало. 2. Мъжка овца за разплод. 3. Домашно животно, което хората използват за пазач (женско). 5. Тревопасно животно с рога и брада (женско). 6. Мъжка свиня. 7. Насекомо, което се отглежда от хората, за да им дава мед.

Упражнение 16. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Селскостопански инструмент с дъгообразно острие и дървена дръжка. Използва се за рязане на житни стръкове. 2. Едновременна стрелба на много оръжия. 3. Височина, възвишение. 4. Квартал (обикновено на село); малко селце в планината. 5. Пространството, което заема един предмет; подреждане в някакво класиране (музикално, спортно и т.н.). 6. Горен крайник у човека. 7. Голямо домашно животно с копита. Използва се в селското стопанство и в спорта. 8. Остатък от цигара, угарка. 9. Една от най-опасните болести на двадесетия век. 10. Сума, която се заплаща преди да бъде извършена услуга. 11. Вдлъбнатина върху земната повърхност, пълна с вода, обикновено мътна; локва. 12. Част от тялото ѝ между шията и ръката. 13. Изкоп, в който се крият войници по време на война. 14. Израстък върху тялото на птица, който □ служи за украса и улеснява летенето. 15. Първият момент от действие или явление; моментът, когато действието започва.

Б. Отвесно: 8. Кула на морския бряг, от която със светлинни сигнали се указва пътят на корабите; осветително тяло на автомобил. 16. Държавен глава в България, Русия и други страни, когато са били монархии. 17. Храст с мека сърцевина на стъблото, продълговати заострени и разперени като човешки пръсти листа. Цветовете му са бели, с приятен аромат, а плодовете — малки черни зрънца. 18. Спокойствие, безгрижие; вид

локум. 19. Дървена къща. 20. Гризач, подобен на мишка, но по-голям. 21. Речна риба с мустаци. 22. Огън. 23. Място или предмет, върху които се закрепва нещо; подкрепа, помощ. 24. Бяла хранителна течност; кърма. 25. Съоръжение за придвижване нагоре-надолу по етажите на висока сграда. 26. Неподвижност; тишина. 27. Кръгъл уред, с който се управлява автомобил.

Единадесети урок

ХОРАТА ОКОЛО НАС

Питай ме де!

Трагическият актьор Кутьо Панчев Голтупански беше първостепенна сила в пътуващата кооперативно и пешком театрална труппа "Мила Родино". Висок, широкоплещест, с любопитен да надникне в устата му нос и с рунтави, сякаш неразгримирани вежди, той имаше походка на запасен фелдфебел и глас, който в патетическите моменти гасеше лампите по селските сцени. Освен първокласен изпълнител на трагически роли той в случай на нужда може да лае като овчарско куче, да фучи и бумти и да наподобява същинска гръмотевица. Като се прибави към това и обстоятелството, че поради безследно изчезване на касиера (заедно с касата) той временно изпълняваше и неговата длъжност и имаше право да раздава по 60 лева аванс месечно, ще ви стане ясно какъв продукт от първа необходимост представляваше Кутьо Голтупански за театралната труппа. Вследствие на всички гореизброени качества, особено последното, трагикът на сцената Кутьо се оформи като първи любовник в живота и завладя сърцата на три четвърти от женския персонал на труппата и всички девизи от стопанските школи из провинцията изрязваха грижливо портрета му от афишите.

—Куте! Кутенце... — ще се провикне от женското отделение преди представлението примадонната. — Ела, моля ти се, да ми стегнеш корсета, че си по-силен в ръцете!

И той, понеже познаваше всички тънкости на гореспоменатия корсет, се отзоваваше моментално и изпълняваше задачата си със завидна сръчност и акуратност.

—Кукуу!... — показваше се други път на вратата на стаята му в хотела пъргавата изпълнителка на типични роли. — Тази вечер и ти не играеш, и аз. Дай ми една стотарка да наредя една царска вечеря за двама ни в моята стая. И винце ще купя.

Бидейки трагик, Кутьо първо се намръщваше, но понеже беше и касиер, и първи любовник в живота, той я млясваше с велика грация, подаваше ѝ банкнотата и започваше грижливо да се бръсне и подготвява за пиршество. Като се бръснеше, той освежаваше с руж татарските скули, подчертаваше бадемовидността на очите си и тихичко се намъкваше в стаята J.

Като обикаляха крайдунавските градове, един ден трупата им се увеличи с една персона. Мъничко, нежно, дяволито, изключено от гимназията същество от женски пол въпреки волята на родители и близки избягало от къщи и с всичкия огън на своите седемнадесет години се отдало в служба на Мелпомена. Постъпи в трупата, значи, и накара мъжкия персонал до един да притиска всяка вечер панталоните си под дюшека, за да се получат съответните ръбове. Кутьо Голтупански по този повод още първия ден се обръсна два пъти. Веднъж сам и един път при бръснаря, който подстрига занемарения му и настръхнал като подплашен котарак врат. На третия ден, чувствувайки силни поражения в сърдечната област, той се опита да спечели малко терен, а на четвъртия смути окончателно душевното спокойствие на нежното същество, като му намигна зад кулисите явно и многозначително.

Както е редно в такива случаи, младото създание оказа нужната съпротива първоначално, но в черните ѝ палещи очи той прочете и молба, и надежда.

На седмия ден, точно както е според писанието, трагическият актьор Голтупански, отбил попълзновенията на всички съперници и обнадежден доволно, получи първата чувствителна победа. Когато цялата трупа бе заета в дневно представление, той я покани в стаята си в хотела под предлог да ѝ даде изкусителния и незаконен аванс от шейсет лева. Щом влезе в стаята му, той завъртя ключа, падна внезапно на колене и със страдалческа маска на лицето издекламира на един дъх седем подходящи монолога от класически пиеси и стопи сърцето ѝ окончателно. След това стана, прегърна я по последните изисквания на модерната режисура и устните им се сляха в дълга колкото антракт със смяна на декори целувка.

Но, о, коварство и подлост!

Комикът от трупата, Маслишков, който в тази пиеса имаше да каже само няколко думи в първото действие и който за икономия при дневните представления не употребяваше грим, си свършил работата, преоблякъл се и със същите намерения се запътил бързо към хотела. Щом се качил в коридора, послушал се, чул шум, надникнал през ключалката, изпсувал нашия трагик и хукнал обратно към театралния салон да съобщи за произшествието. Най-напред пришепнал на изпълнителката на типични роли. Тя обадила тутакси на примадоната, която получила истински припадък зад кулисите и след това отърчала да каже и на директора. Излязъл той из задния изход, дотичал до хотела, застанал свиреп пред вратата на стаята му и нервно затропал.

Не се обадил никой.

—Кутьо, Кутьо бре! Голтупански! Отваряй!

—Кой е? - обадил се плахо глас отвътре.

—Директорът! Отвори!

Дочуло се шушукане, скърцане, ахкане и след малко, съблечен по риза, разчорлен и зачервен, се показал Кутьо на вратата.

—Какво правите тук? - изревал директорът. — Какви са тези безобразия! А?

—Че... че... че нищо, господин директоре. Нищичко. Ррррепетираме.

—Какви дяволи репетирате, като още не съм дал никаква роля на госпожицата!

—Че... че... че... подготовка, такованка... предварителни упражнения...

—А защо си заключил вратата?

—А, че... че... да не ни смущават.

—Добре, а защо си се разсъблякъл така посред зима тогава?

Свършено изненадан от този неочакван въпрос, трагическият актьор Кутьо Голтупански преглътнал суха плюнка, краката му се подкосили, приклепнал до кревата, върху който хълцало нежното създание, и като се ударил с юмрук в рошавата глава, не знаейки какво да каже, едва простенал съкрушено:

—Че... че... че... защо? Питай ме де!... Питай ме!...

Чудомир

Лексика и фразеология, свързана с темата

Морални (душевни, психически) качества

Положителни качества (черти)	Отрицателни качества
достойнства, добродетели	недостатъци, недъзи, кусури
добър, добричък, добродушен	лош, лошотия
сърдечен, благ	зъл, зло, злобар; <i>социално</i> зло
свестен, сваятна; съвестен	гаден, мръсен, мръсник
<i>душа човек, хубав човек</i>	<i>долен човек</i>
<i>наш човек</i>	отвратителен
<i>човек със златно сърце</i>	измамник, лъжец, мошеник
честен, искрен	крадлив, крадец
	вагабонтин, престъпник
човештина, човечност	коварен, подъл, подлец
човечен	<i>подла душица</i>

доверие, доверчив	недоверчив, мнителен
благородство, благороден	лицемерие, лицемер
обаяние, обаятелен	мазен
щедър, великодушен	мазник, подмазвач, подлизурко
пестелив	прахосник; <i>с широки пръсти</i>
скромен, тих	стиснат, скъперник, скръндза
<i>на мравката път струва</i>	нахалник; нахален, нагъл
мирен, послушен	самонадеян; капризен
внимателен, отзивчив	надут, надменен
дружелюбен	<i>от голямото добрутро</i>
	опърничав, твърдоглав
спокоен	дебелоглав, дебелокож
упоритост, упорит	темерут;
воля, волеви	безскрупулен
	<i>опак човек</i>
	<i>конфликтна личност</i>
	дивак, диване
	инат, инатест
	безволев, безхарактерен,

мекушав

мека Мария

уравновесен

заядлив, свадлив, сприхав

кисел, киселица, вкиснат

работлив, работен,
трудолюбив

нервен, нервозен, лют, бесен

със златни ръце

мързел, мързелив,
мързеливец

сръчен

ленив, лентяй

кадърен

непохватен, калпав,
калпазанин

твърд, решителен

некадърен, некадърник

с желязна воля

с две леви ръце; гола вида

признателен

колеблив, нерешителен

нравствено извисен

мухльо, безличен

порядъчен

неблагодарен, неблагодарник

старателен, прилежен

никаквец, никаквица

грижлив, грижовен

пропаднал (тип); уличница

праволинеен, постоянен

разпуснат; разпуснатост

немарлив, мърляч, смотан,

	смотаняк
	противоречив, непостоянен
умен, умник, умница	<i>измята се като чамова дъска</i>
буден, интелигентен	<i>слънчоглед партия</i>
	<i>фурнаджийска лопата</i>
съобразителен, находчив	прост, простоват, простак
практичен	глупав, глуповат, глупак
<i>стара кримка, стара лисица</i>	тъп, малоумен, ограничен
<i>от стара коза яре; гърмян заек</i>	<i>на две магарета сеното не може да раздели</i>
<i>(човек) с бистър ум</i>	недосетлив, <i>бавно загряващ</i>
<i>ум като бръснач</i>	хитър, хитрец
	мълчалив
	загубен, загубеняк
	наивен, наивник
дискретен	лапнимуха, лапнишаран, хахо
смел, храбър, безстрашен	
	предпазлив
	тиквеник, серсемин
открит, прям	мълчаливец
	приказлив; бърбив, бърбрица
	клюкар, клюкарка

страхлив, боязлив

потаен

Физически качества

красив, красавец, красавица	грозен, грозноват
хубав, хубавичък, хубавичка	грозничък, грозничка; грозотия
хубавец, хубавица, хубавелка	<i>грозен (грозна) като смъртта</i>
хубава като картина (кукла)	
привлекателен, привлекателна	отблъскващ, отвратителен
чаровен, чаровна; чаровница	уродлив, изрод
нежен	груб
чист	мръсен; миризлив, смадлив
спретнат, изтупан	небрежен; повлекана
бърз, пъргав	бавен, муден
висок, дълъг среден на ръст	заспал, заспалщина, блейка
изправен	нисък, дребен, дребосък
силен, здрав, як	прегърбен

пълен, пълничък, закръглен   слаб, немощен, недъгав

дебел, дебелак, дебелана   слабичък, нежен, тънък

шишкав, шкембелия   кльощав, хърба

тантурест, трътлест   строен, стройна

очи: черни, кафяви, зелени, сини, сиви, пъстри;

игриви, закачливи, дръпнати (*като на японец*)

кривоглед, разноглед, късоглед

коса: руса, черна, кестенява, бяла, сива; прошарена;

побеляла, посивяла, посребрена; изрусена, боядисана

права, къдрава, чуплива; къса, дълга, гъста, рядка, буйна

русокос, чернокос, белокос

побелял, посивял, с посребрени коси

оплешивял; косата му окапала

брада, мустаци, бакенбарди *белобрад старец*

вежди: свъсени, сключени, изписани

цвят на кожата: бял, блед, мургав, почернял, загорял

бенка, луничка, брадавица

нос: правилен, гърбав, римски, чип

Въпроси и задачи

1. Опитайте се да разширите характеристиките на героите от разказа на Чудомир, като включите и допълнителни черти, за които може да се предполага от контекста.
2. Като използвате дадената по-горе лексика, опишете един човек, когото уважавате, и друг, когото не обичате.
3. Какво най-много цените у един човек и какво Ви отблъсква?
4. Ако още не сте женен (омъжена), отговорете на следния въпрос: какви качества (морални и физически) трябва да притежава бъдещият Ви съпруг (бъдещата Ви съпруга)?
5. Опишете с повече подробности един от колегите си в групата Ъ например този, който седи до Вас.
6. Случвало ли Ви се е някой да постъпи неетично с Вас, да Ви обиди незаслужено, да Ви огорчи?
7. Може би сте изпадали в безизходица, в отчаяние и в най-тежкия момент някой Ви се е притекъл на помощ, подал Ви е ръка. Какво означава за Вас един подобен жест?

Разговорна реч

Начини за подсилване на отрицателна характеристика

1. Към съществително, с което се дава отрицателна характеристика на лице (*глупак, дивак, диване, простак, идиот, нахалник* и др. под.), се прибавя местоимението *такъв (такава)*, например: *Нахалник **такъв**, махни се от главата ми!*

Словоредът не може да се променя. Съществителното никога не е членувано.

2. Същото отношение може да се изрази, като съществителното се повтори, а между двете еднакви форми се постави предлогът *с*, например: ***Простак с простак!** Чуваш ли се какво говориш? **Гъска с гъска!** Нямаш акъл за пет пари!*

3. Използва се и следният модел: съществително име в единствено число + предлог **на** (**над**) + членувано съществително в множествено число, например:

*Глупак **над** глупациите!*

Реплики за изразяване на възмущение

*То бива ....., ама чак **Стига!**
пък толкоз...!*

Стига вече!

(Глаголната форма бива
може да се повтори.)

Стига с тези номера!

Аман от .....

Това на нищо не прилича!

Писна ми от.....!

***Това вече на нищо не
прилича!***

До гуша ми дойде от ....!

Как не те е срам!

До тук ми дойде от .....

(Придружава се с жест,
показващ докъде му е дошло
на говорещия)

Примери:

1. ***То бива, бива простотия, ама чак пък толкоз...!***
2. ***Аман от този идиот!***
3. ***Писна ми да слушам глупости!***
4. ***До гуша ми дойде от реформи!***
5. ***Стига с тези номера! Дръж се по-прилично!***
6. ***Това вече на нищо не прилича! Докога ще ни разиграват така?***

СИНТАКСИС

Подчинено обстоятелствено изречение за място

Подчинителни връзки: *където, дето, откъдето, накъдето, докъдето*. В народната реч се среща и употреба на въпросителни наречия вместо относителни. Примери: *Един прозорец светеше сега долу, където бяха калугерските килии* (Й. Йовков). *Де няма жена, няма и къща* (Пословица).

Подчиненото обстоятелствено изречение за място обикновено стои след сказуемото на главното изречение или след обстоятелствено пояснение за място, което конкретизира. Примери: *Върви, където ти видят очите! Навсякъде, където имаше възвишено място, бяха се накачили хора* (К. Величков).

Ако се акцентува върху съдържанието на подчиненото изречение, мястото му е пред главното, например: *Дето дума не помага, там опитай и тояга* (Пословица). *Където и да ида, все едно и също ще ми кажат*.

Упражнения

Упражнение 1. На местата на многоточията поставете подходящи подчинителни връзки.

1. Идвам от там, ... никой не се връща.
2. Утре ще се срещнем пак там, ... се видяхме вчера.
3. Търся я навсякъде, ... може да бъде, но не мога да я намеря.
4. Запътил съм се нататък, ... са тръгнали всички.
5. .... няма съгласие, животът е труден.
6. Остави книгата, ... искаш.
7. .... и да се скриеш, ще те намеря.
8. Върви си там, ... си дошъл, и не се връщай повече.

Упражнение 2. Някой е извършил лоша постъпка, която вие, разбира се, не одобрявате. Изразете писмено възмущението си.

1. Детето на съседите е .....
счупило прозореца ви.
.....

2. Невъзпитан младеж
ви говори неприлични
думи.

3. Виждате на улицата .....
как едно по-голямо дете
пречи на малките да
играят.

4. Вали дъжд. Вие сте .....
на тротоара и чакате да
отмине един камион, за
да пресечете улицата,
но камионът минава
твърде близо до вас и
ви опръсква от главата
до петите. ....

5. Вие сте на пазара.
Желаете да си купите
плодове, но ви искат .....
твърде много пари за
тях.

6. Някой си прави лоша
шега с вас. Скрил е, да
речем, обувките ви и

вие не можете да
излезете от стаята.

Упражнение 3. В дадените по-долу примери използвайте тези от посочените думи, назоваващи човешки качества или недостатъци, които според вас са най-подходящи.

*затворен, боязлив, отстъпчив, потаен, скромен,
тих*

1. Всички учители харесваха новия ученик, защото беше ..... и .....
2. Момченцето беше ....., боеше се дори от нашето малко кученце.
3. Мария е много ..... . Никога не се хвали със своите успехи.
4. Стефан е ..... човек. Не общува с никого.
5. Той си е ..... . Винаги оставя другите да говорят преди него.
6. Съквартирантката на Елена е много ..... . За две години никой не разбра къде ходи и с кого се среща.
7. Не знаеха нищо за неговия живот, пък и той си беше ..... . Не обичаше да говори за себе си.
8. Тази жена е покорна и .....; никога не спори с мъжа си, дори и да е права.

Упражнение 4. Използвайте дадените тук синоними в подходящи словосъчетания.

а) силен, мощен, могъщ, як, стабилен, буен

.....

държава

основа

.....

.....

армия

ПОДГОТОВКА

.....

.....

борец

младеж

б) бърз, вихрен, светкавичен, мълниеносен, забързан, шеметен

.....

.....

удар

разговор

.....

.....

темпо

реакция

.....

.....

влак

ПОХОДКА

в) кратък, краткотраен, кратковременен, мигновен, къс

.....

.....

отдых

период

.....

.....

почивка

писта

.....

.....

престой

слава

г) лаком, ненаситен, алчен, гладен, жаден

..... за

.....

любов

човек

..... за

..... за

пари

слава

..... за

..... за

злато

мъст

д) непреклонен, непоколебим, решителен, твърд, непреодолим

.....

.....

решение

пречка

.....

.....

принцип

крачка

.....

.....

желание

съпротива

.....

.....

характер

ход

Упражнение 5. Обяснете какви са семантичните различия между думите от посочените тук двойки.

беглец — бегач

мръсен — мръснишки

безбрежен — небрежен

необразован — безобразен

божествен — набожен

образувам — образувам

болен — болнав

паметен — паметлив

гласност — гласовитост

пътник — пътешественик

влюбен — влюбчив

работлив — работен

глупав — глуповат

работник — работач

горделив — горд   слушател — слухар
господин — господар   тъпанджия — тъпанар
жален — жалък   умен — умел
заможен — възможен   хубостница — хубавица
заразен — заразителен   читател — четец
икономика — икономия   човечен — човешки
книжен — книжовен   човечество — човещина
малодушен — равнодушен   ядосан — заядлив

Упражнение 6. Между думите от следващите тройки съществува общност в словообразователно отношение, но има значителни различия на семантично равнище. Посочете в какво се състоят различията. Дайте примери в контекст.

ветровит — вятърен — вятърничав
гледище — гледка — изглед
духовит — духов — духовен
книжовник — книжар — книговодител
любител — любимец — любовник
любопитен — любезен — любознателен
писател — писач — писар
служител — слуга — прислужник
стеснителен — стиснат — стеснен

страхотен — страшен — страхлив

Упражнение 7. Назовете със съществителни имена носителите на изброените тук черти на характера.

бъбрив	лаком	смел
весел	мъдър	страхлив
глупав	мързелив	умен
злюбен	нахален	хитър

'който обича да се бие с другите'

'който пие много алкохол'

'който говори лоши неща за другите'

'който прави комплименти на по-високопоставените'

Упражнение 8. Към записаните тук изрази добавете прилагателни, които влизат в постоянна връзка с тях.

..... като църковна мишка

..... като агънце

..... като вълк

..... като заек

..... като зъбите на баба ми

..... като казак

..... като картина

..... като клечка

..... като конска муха

..... като кукувица

..... като ламя

..... като свиня

..... като кокошка

..... като перце

..... като пуюк

..... като фасул

..... като чироз

..... като тепсия

..... като дъска

Упражнение 9. Свържете глаголите от едната колона с устойчивите сравнения от другата.

боя се   като кон на празни ясли

бягам   като грешен дявол

вали   като пет пари в кесия

влача се   като гроб

върви ми   като две капки вода

гледам   като дим

говоря като дявол от тамян

държа се като вол

изчезвам като пребито куче

лъжа като дърт циганин

мъча се като зеницата на окото си

мълча като теле в железница

надувам се като куче и котка

опъвам се като из ведро

пазя като заклан

подреждаме се като лист

прилича ми като да съм паднал от небето

приличаме си като на бясно куче тоягите

работя като тряснат по главата

разбираме се като петел на бунище

спя като на свинче звънче

стоя като картечница

стъпвам като в паници

треперя като аптекарски шишета

чувствам се като рак на бързей

чудя се като слон в стъкларски магазин

Упражнение 10. Изброените тук думи влизат в омонимни двойки (лексеми с еднаква форма, но с различно значение). Посочете разликите в значението и дайте примери в контекст.

бал	бас	бой	бор	бос	брак	бърдо
вещ	вия	гол	град	да	диря	док
дроб	забутан	клен	именник	китка	коса	кран
крем	къс	лек	мед	под	рак	син

Упражнение 11. Следващите думи се различават формално само по мястото на ударението. Посочете и семантичните различия между тях.

бЈло	билГ	кЄмара	камЄра
блЄжен	блаж□ н	кГла	колЄ
вІлна	вълнЄ	пЄра	парЄ
зЄвет	зав□ т	с□ дмица	седмЈца
кЄлен	кал□ н	сІша	сушЄ

Упражнение 12. Подчертайте глаголните форми в текста и определете времето, вида и залога им. След това представете същия текст като разказ за събитие, на което не сте присъствали.

Мрачна и зла беше тая февруарска нощ над Струга, над Дрим и езерото по-нататък. И нямаше край. Ниското облачно небе едвам светлееше, едвам се мержелееха по него черните силуети на по-високите покриви, на четвъртитата часовникова кула, на оголените тополи тук и там. Не се виждаше нищо друго в тъмнината. И никакъв шум не се чуваше в зимната нощ, никакъв глас. Само нощният вятър се втурваше внезапно откъм езерото, препускаше задъхан по тесните, криви улички на градеца, търкаше твърдите пера на крилата си по кирпичените зидове, стенеше злобно край ъглите, под ниско надвесените стрехи. Сетне изчезваше някъде задълго.

Дрим не беше замръзнал и тая зима безшумно влачеше в тъмнината водите си между ниските брегове. Преди още да се раздени, мъглата над широката река се сгъсти, пропълзя по уличките, търсеше къде да се провре през цепнатини и пролуки, студена, влажна, отровна. Нощната тъмнина се сгъсти още повече и като че ли нямаше да се съмне вече никога. Загуби се и нощният вятър низ невидимите далечини на езерото...

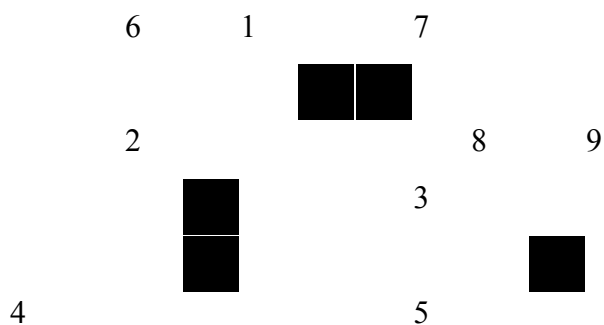
Димитър Миладинов чу още първите удари в предутринния си сън и веднага отвори очи, като да не беше спал. Черен мрак изпълваше стаята, не се забелязваха и прозорците °. Тропането се повтори. Всичко беше ясно на учителя още от първите удари.

Д. Талев, "Братята от Струга"

Упражнение 13. Отстранете излишните членни морфем.

Мария Петрова живее на улица "Розова долина", номера 24. Тя и сестрата ° Росица са студентките във Великотърновския университет. Един деня те излязоха на разходката из града. Минаха по една съседната улица и продължиха към близкия парк. В парка си купиха два сладоледата и след като ги изядоха, продължиха към киното "Чаплин". Там гледаха единия не особено интересен филм и си излязоха по средата на прожекцията. Вече се мръкваше, всички уличните лампи светнаха, момичетата продължиха своята разходката по главната улицата. Там те срещнаха някои приятели, поговориха си с тях и по едното време решиха да си ходят в къщите. От една спирка взеха автобуса и се прибраха.

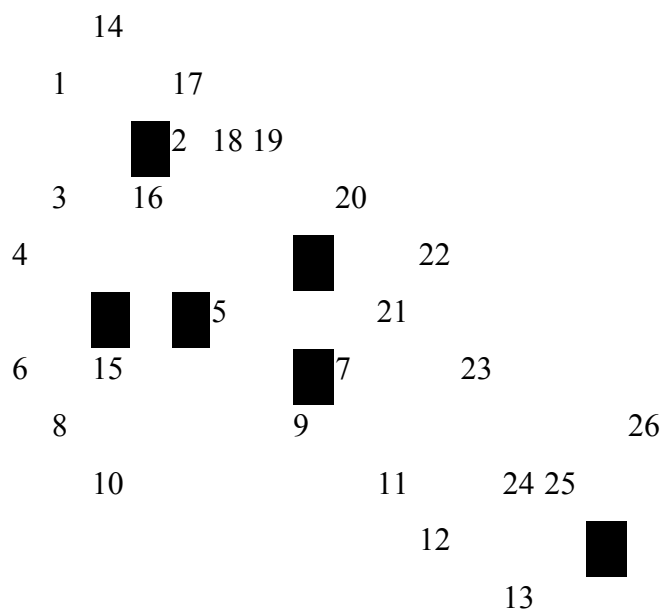
Упражнение 14. Тематична кръстословица. Човешки качества и недостатъци.

А. Водоравно: 1. Привлекателен, хубав (*прилагателно*). 2. Човек, който не се тревожи (*прилагателно*). 3. Който не обича да работи (*прилагателно*). 4. Умен, съобразителен човек. 5. Желание, мечта, страст (*иронично*).

Б. Отвесно: 1. Който не е буен, а си стои мирно и тихо (*прилагателно*). 4. Способност да се мисли. 6. Човек, който не лъже (*прилагателно*). 7. Който не се страхува (*прилагателно*). 8. Мил, внимателен (*прилагателно*). 9. Човек, който не умее да се държи прилично в обществото; туземец, първобитен човек.

Упражнение 15. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Съседна на Земята планета от Слънчевата система. 2. Старовремско оръдие; вързоп, пакет. 3. Облекло за дланите на ръцете. Носи се обикновено при студено време (*мн. ч.*). 4. Плосък дървен съд с кръгла форма за вино или за ракия. 5. Сбор от въпроси, които се задават на различни хора, за да се проучи тяхното мнение. 6. Схематична рисунка на земната повърхност, на която с условни знаци са обозначени градове, села, пътища и други обекти; документ. 7. Текст, написан върху предмет или върху стена. 8. Предлог, който се пише пред думи, започващи с В или **Ф**. 9. Натиск,

напън, налягане. 10. Стара жена. 11. Превозно средство, което се движи нагоре-надолу по етажите във висока сграда. 12. Притежателно местоимение (*мн. ч.*). 13. Търговска операция, при която се закупуват стоки от чужбина.

Б. Отвесно. 3. Част от дреха, която покрива ръцете. 14. Твърдо образувание, което се намира навсякъде по земната повърхност, особено в планините. Разновидности: гранит, мрамор, варовик и др. 15. Обшит край на дреха; издаден и заострен край, външен ъгъл; мястото, където се събират външните стени на геометрично тяло. 16. Тържествено обещание, подкрепено със споменаване на нещо свещено; проклятие. 17. Помещение, в което живеят хора (*мн. ч.*). 18. Домашно тревопасно животно, което се отглежда заради вълната, млякото и месото. 19. Голям музикален инструмент с клавиши. 20. Мястото в цирка, където играят артистите. 21. Запушалка. 22. Приятно, весело чувство, когато на човек му се е случило нещо хубаво. 23. Който не е седнал; който казва истината (*прилагателно*). 24. Който не е стар (*прилагателно*). 25. Цвят. 26. Място, където се търгува с ценни книжа.

Дванадесети урок

МУЗИКА

Гюзелев за себе си, за изкуството, за живота

Най-радостното събитие в артистичния Ви живот?

Не е лесно да се отговори на въпроса, кое е било най-радостното изживяване в артистичния ми живот. Разбира се, първа голяма радост бе дебютът ми в "Турандот", но не смятам, че това бе някакво особено постижение. Имам незабравими моменти от концертното изпълнение на "Борис Годунов" в Париж през 1966 г. Не исках да пея на генералната репетиция — бях много уморен, току-що пристигнал от Неапол. Бях в леглото, когато ме извикаха, казаха ми да облека и фрак, защото имало и "малко публика". Истината беше друга — театър "Шан-з-Елизе" беше препълнен, тук бяха и всички най-изтъкнати критици. Изпълнението на нашия колектив бе наистина много вълнуващо и заслужи триумфален успех. Директорът на театъра Валюсиер каза, че не си спомня друг подобен случай на толкова препълнена зала и такива овации.

В "Борис Годунов" съм имал и други подобни изживявания. Например последните ми спектакли в Сиатъл (САЩ) също бяха възторжено посрещнати. Но още по-голямо бе възлението при участието ми във виенската постановка на същата опера — особено в първия спектакъл. След четиридесетия поклон спуснаха противопожарната завеса и просто ни забраниха повече да се покланяме на публиката.

Артистът често решава съдбата на автора

Артистът е длъжен много да внимава — той често решава съдбата на автора на произведението. Затова са необходими много честност, добросъвестно черпене от първоизточника, без никакви външни и чужди ефекти. И когато даваш нещо лично свое, то не бива да бъде чуждо на духа на произведението. Затова стремежът към нова интерпретация на едно произведение трябва да бъде винаги с мярка. а това може да стане преди всичко с реализъм — това е верният път към самобитността, към намирането на собствената творческа личност.

Наистина ли операта умира?

Често се говори за някаква криза в оперното изкуство. тъкмо обратното — чувствава се нов подем, нов разцвет, все повече страни и народи се приобщават към него, все повече хора имат достъп до оперните театри. Техниката — радиото, магнетофонът, грамофонните плочи, телевизията — разширяват обхвата на въздействие на оперното изкуство.

Операта е велико изкуство, на нея съм посветил живота си и досега не съм се разочаровал. Напротив — с все по-голямо желание и усърдие работя за своето усъвършенствуване.

Важното е да си искрен към изкуството

Днес в репертоара на големите оперни театри са включени творби от предкласиката до съвременността, написани с твърде различни средства. Така че ако един певец иска да отговори на международните изисквания, той трябва да умее да изпълнява произведения от различни стилове и епохи. Трябва бързо да преминаваш от един стил към друг. Днес пееш Моцарт, след три дни — Вагнер, след седмица — Бритън. Лично на мен това разнообразие в репертоара ми доставя удоволствие. Важното е да си искрен

към изкуството, което правиш, защото, когато завесата се отвори, заговаря на зрителя само онова, което си успял да овладееш, да уловиш в детайли от пресъздадения образ.

Мисля, че няма нещо, което да е написано и да не е изпято — изключвам онези случаи, когато не се познават добре възможностите на гласа. Аз лично не бих се уплашил от едно трудно произведение, щом е написано талантливо. Спомням си, когато през 1972 година в Лондон участвах в изпълнението на Четиринадесетата симфония от Шостакович. Бях щастлив, че се запознах отблизо с произведение, ново по дух — едно от най-високите творчески постижения на нашия век. В симфонията изобилствуваха проблеми на техническите възможности — и за оркестъра, и за солистите. Но всичко е проникновено, чисто, искрено, логично, без самоцелни усложнения.

Нека не забравяме, че навремето Вердиевите творби са ругани от певците като много трудни. А днес ние "си почиваме", когато ги пеем, относително казано.

Сякаш рисувам в момента!

Винаги съм считал, че съм артист, защото съм художник, творец. Независимо от средствата, с които боравя, аз служа на великата идея на изкуството. Няма рязка граница между отделните видове изкуства. Когато средствата на едното се изчерпят, идва на помощ другото. Важното е да съумееш да изградиш търсения от тебе образ, да заживееш с него.

Лично аз дължа много на живописиста при актьорското изграждане на образите — с наблюдателността на художник следя своето тяло, ръце, походка, глас — всички компоненти на артистичната игра. Сякаш рисувам в момента!

Из биографичната книга на Ал. Абаджиев за Н. Гюзелев

Лексика и фразеология, свързана с музиката

сериозна музика

лека музика

класическа, оперна,

естрадна, забавна и танцова

симфонична,

музика,

камерна, хорова музика   попмузика, джаз

популярна музика

народна музика

фолк попфолк, чалга

музикално-сценични изкуства (жанрове): опера, оперета, мюзикъл

хор, хорова капела

народен хор, мъжки, женски, детски, смесен хор

пея певец, певица, изпълнител вокално изпълнение

Пеem на два гласа. Пея първи (втори, трети) глас.

свиря музикант, свиращ инструментално изпълнение

Свиря на цигулка (на акордеон). Съпровождам на пиано.

Изсвиря, изсвирвам (изпълня, изпълнявам) мелодия, пиеса, песен.

вокално-инструментален състав; вокална група, попгрупа, рокгрупа

Свиря първа цигулка.

изпълнение на бис Викам на бис.

мелодия, музикална пиеса; свирня

песен, песничка; напев; парче (*отнася се обикновено за лека музика*)

народна, хорова, маршова, естрадна песен; детска песничка; песнопение

припев (рефрен)

песнопойка

петолиние

ноти

нотен ключ, ключ сол

нотен лист, нотна тетрадка

цяла нота, половинка,
четвъртинка, шестнайсетинка

оркестър — духов, симфоничен, естраден, джазов, народен

инструменти:

духови — тръба, тромпет, флигорна, рог и др.

ударни — тъпан, барабан, чинели *Бия тъпан. Удрям барабан.*

клавирни — пиано, роял, орган

струнни инструменти — цигулка, китара, виолончело

лък, струни *Свиря първа цигулка.*

народни инструменти — кавал, окарина; гъдулка, гусла,

мандолина; гайда; свирка, пищялка, дудук

устна хармоника; акордеон

съзвучие дисонанс

музикален (който разбира от музика)

музикален инвалид (който не може да пее)

оркестрант, инструментален изпълнител, свирач

тръбач, тромпетист; барабанист, тъпанджия, пианист, органист; цигулар, китарист,
виолончелист (челист); кавалджия, гъдулар, гуслар, гайдар; хармонист, акордеонист

Въпроси и задачи

1. Познати ли са у вас български певци или инструменталисти? Какво знаете за тях?
2. Познавате ли българската народна музика? Ако я харесвате, с какво Ви привлича тя?
3. Кой е любимият Ви музикален жанр? Посещавате ли често концертни зали и оперни спектакли? Споделете с нас впечатленията от поредното си посещение.
4. Занимавате ли се с музика? Може би свирите на някакъв инструмент или пеете през свободното си време? Разкажете за музикалните си пристрастия.
5. Известно е, че мнозинството от младите хора предпочитат леката музика. Кои са най-слушаните певци и вокално-инструментални състави във Вашата страна? Какво е характерно за предпочитаните от Вас изпълнители? В какъв стил пеят те?

Разговорна реч

Реплики за изразяване на одобрение, похвала, възхищение

Добре! Много добре! Браво! Страшен (страшна) си!

Отлично! Чудесно!

Превъзходно!

Нямаш грешка!

Точно това се искаше!

Ти си момче (мъж) на място!

Все това да се чува!

Ти си мъжко момче

Е, това е!

(момиче)!

Бис! (на концерт; в театъра)

Примери:

1. — *Мамо, писаха ми шестцица по пеене.*

— *Браво! Вече няма да те мисля за музикален инвалид.*

В подобна ситуация може да се каже също **"Отлично!"** или

"Чудесно!" Могат да се използват и други суперлативи.

2. — *Изсвирих мелодията без нито една грешка.*

— **Браво, моето момче! Точно това се искаше от тебе!**

3. — *Учителката и днес ме похвали, че съм си научил урока много добре.*

— **Чудесно! Все това да се чува!**

4. — *Изпълнението беше превъзходно.*

— **Е, това е! Когато човек е талантлив и си гледа съвестно работата, резултатите не закъсняват.**

5. **Ситуация:** Публиката много е харесала изпълнението на един артист. Следват бурни аплодисменти. Приятелите му се обръщат към него по следния начин:

— **Страшен си! Твоето изпълнение беше неповторимо.**

В подобна ситуация може да се каже и **"Нямаш грешка!"**.

6. **Ситуация:** Някой е извършил постъпка, за която е нужно мъжество, доблест, смелост — защитил е, да речем, някого от несправедливи нападки, противопоставил се е на нечий натиск.

— **Ти си момче (мъж) на място! Дѐде му да се разбере на този идиот.**

Може да се употреби и изразът **"Ти си мъжко момче (момиче)!"**

СИНТАКСИС

Подчинени обстоятелствени изречения за начин и сравнение

Подчинителни връзки: *като, като че, като да, като че ли, както, сякаш, без да, че* и др.

Мястото на подчиненото изречение обикновено е след главното. Примери: *Тя се зарадва, както от дълго време не беше се радвала* (Елин Пелин). *Но гласът на бедния председател беше схванат, като че го стискаше някой за гръкляна* (Ив. Вазов). *Стъпяше тъй, че всичките J гривни и нанизи звънтяха* (Й. Йовков).

Подчиненото изречение може да бъде и пред главното, например: *И като се обърна по гърба си, той почна да нанася такива немилостиви удари с нозете си по повърхността на разпенената вода, щото бризги летяха чак до тавана* (Ал. Константинов).

Упражнения

Упражнение 1. *Превърнете простите изречения в сложни, като замените подчертаните наречия с подчинени обстоятелствени изречения за сравнение.*

1. Той я гледаше влюбено.
2. Тя му се усмихна радостно.
3. Детето се огледа уплашено.
4. Николай извика нещо ядосано.
5. Птиците зацвъртяха тревожно.
6. Аз крачех унесено по алеята.
7. Те погледнаха към вратата изненадано.
8. Мария го погледна въпросително.

Упражнение 2. *От всяка двойка прости изречения образувайте по едно сложно, в което подчиненото да е обстоятелствено за начин или за сравнение.*

1. Тя заключи вратата.	Тя завъртя ключа два пъти.
2. Специалистите от Центъра за изследване на общественото мнение извършиха социологическо проучване.	Те проведоха анкета сред студентите. Не е употребен нито един гвоздей.
3. Къщата е построена от дърво.	Тя не покани Стефан.
4. Мария отпразнува рождения си ден.	Тя не криеше сълзите си.
5. Тя се разплака.	Така трябва да се подготвя всеки добър студент.
6. Подготвих се за изпита.	Лъкът се плъзга по струните.
7. С цигулката се свири така.	Познаваме се от сто години. Аз съм паднал от Марс.
8. Така сме свикнали един с друг.	То искаше да ми каже нещо.
9. Те ме гледат странно.	
10. Кучето ме гледаше с големите си умни очи.	

Упражнение 3. Някой е извършил добро дело или пък е постигнал значителен успех. Вие искате да го похвалите. Как бихте сторили това при всяка една от посочените тук ситуации?

1. Взех и този изпит. ....

Мисля, че беше най- .....
трудният.

2. Мога да ти се похваля,
че всичко върви добре.
Спечелих конкурса за .....
млади оперни певци и
сега ми предлагат договор
за Миланската скала.

3. Казах на шефа всичко,
което си мисля за него. Да
не си въобразява, че като .....
е началник, всичко му е
позволено!

4. Видя ли какво направи
Мария преди малко?
Зашлеви му една
плесница на онзи
нахалник.

5. Аз си защитих
дисертацията. Сега мисля
за хабилитационния труд.

6. Леличко, това портмоне
падна от вас.
Заповядайте!

Упражнение 4. Посочете какво е значението на следващите фразеологизми.

гол като тъпан

деветата дупка на кавала

изпял си песента

Като ми пееш, Пенке ле, кой ли те слуша?

лебедова песен

музикален инвалид

надул гайдата

носи се като народна песен

пак си пее старата песен

свиря първа цигулка

старата песен на нов глас

танцуват ми по нервите

Упражнение 5. Заменете с подходящи наречия следните синонимни изрази.

а) през куп за грош, надве-натри, през пръсти

б) на куково лято, на куков ден, на марта в сряда

в) от край до край, от игла до конец, от кора до кора

г) ръка за ръка, рамо до рамо, под един покрив

д) от дядо Адамово време, открай време, от памтивека

е) когато си видиш ушите без огледало, когато цъфнат налъмите в банята, когато на късето пораснат мустаци

Упражнение 6. Напишете устойчиви словосъчетания, които да включват думи, назоваващи цвят.

чер (черен) .....

зелен .....

син .....

червен .....

розов .....

жълт .....

бял .....

Упражнение 7. Изразете с по едно прилагателно съдържанието на следващите изрази.

тъкан, която не се мачка .....

тъкан, която не пропуска вода .....

текст, неподдаващ се на превод .....

приятели, които никога не се .....

разделят .....

предмет, който не може да се види .....

човек, който никога не отстъпва .....

човек, който се колебае да вземе .....

решение .....

човек, който често се влюбва .....

самолет без мотор

Упражнение 8. Назовете с глаголи действията, които тук са представени с подчертаните изрази. Където се налага, можете да направите и други промени в текста.

1. Утре ще настилат улицата с асфалт.
2. На съседната улица ще наредят павета.
3. Когато открият сезона, бай Марин ще ходи на лов в Стара планина.
4. Покривът на сградата ще трябва да се обработи със смола, за да не пропуска вода.
5. Николай заби с чук един гвоздей в стената, за да окачи там картината, която му подариха.
6. Това момиче стана много хубаво.
7. Откакто се ожени, моят брат започна да става пълен.
8. Вчера получих пари.
9. Котката на съседите роди котенца.
10. След като се остави на слънце, току-що приготвеният бетон става твърд.
11. Ръководството на организацията взе решение да издава седмичен вестник.
12. Ще имам грижата да посрещна довечера гостите на гарата.
13. Имам намерение да си подам оставката.

Упражнение 9. Образувайте глаголи от прилагателните, назоваващи цветове, като използвате таблицата.

Цвят	'Правя нещо	'Съм,	'Ставам,
	да бъде бяло,	изглеждам	превръщам се
	червено и т.	бял, червен и	(в) бял,
	н.'	т. н.'	червен и т. н.'

бял

червен

жълт

чер

розов

син

зелен

сив

Модел:

чер

*черня,
почерня*

чернея се

*чернея,
почернявам*

Упражнение 10. В някои от думите в следващия текст е пропуснат определителният член. Добавете членни морфемии там, където е нужно.

Юри Стойков е роден през 1962 година, завършил е математическа гимназия и право и никога не е учил в консерватория. В момента е асистент по гражданско право във Варненски университет. На въпрос, откъде идва влечението му към музика, той отговори: "Аз съм музикант от трето поколение. Прадядо ми е бил известен гъдулар, баща ми е акордеонист. Брат ми също е професионален музикант... Самият аз бях частен ученик във Варненско музикално училище. Обожавам родопски фолклор, уважавам Милчо Левиев и Теодоси Спасов."

Музикални идеи на Юри Стойков получават възможност за реализация през 1967 г. Работа се ускорява след намиране на спонсор и през август 1991 г. той влиза в студио "Субдидула". Записи са готови до януари и смесени до край на февруари.

Упражнение 11. Поправете грешките (вид, време и залог на глаголите; членуване; правопис).

Бях тръгнал към кафене, но съм срещнал Мария, която ме помолела да отидеме заедно в книжарница. Тя искала да купува книги, но не знаела какво точно да си избере, та и беше нужна моя помощ. Аз, разбираше се, се съгласих, и съм тръгнал заедно със нея във обратната посока. Книжарницата в университет била затворена. На вратата висяла бележка, че книжарката се разболя и щеше да бъде затворена за 3 дена.

При това положението трябваше да избираме тя или да търсиме другата книжарница, която да беше отворена, или да влизаме в кафене, накъдето, ако спомняте, съм се запътил. Тъй като вече беше късно и книжарниците в градът може би вече затвориха, предпочетяхме кафене. Посещението на книжарница отложихме за друг път.

Упражнение 12. Тематична кръстословица. Музика.

А. Водоравно: 1. Втората нота от музикалната гама. 2. Четвъртата нота. 3. Шестата нота. 4. Индивидуално изпълнение. 5. Петата нота. 6. Голям ударен музикален инструмент — представлява цилиндрично тяло с опъната върху него кожа. 7. Български народен музикален инструмент. Представлява дървена тръба със странични отвори, върху които се поставят пръстите. 8. Музикален сценичен жанр. Артистите пеят ролите си.

Б. Отвесно. 1. Голям музикален инструмент с клавиши. 2. Дървен духов музикален инструмент. Състои се от две успоредни тръби. 9. Първата нота от музикалната гама. 10. Приспособление към цигулка и други струнни инструменти, което се плъзга по струните, за да произвежда звук. 11. Отделно музикално произведение, принадлежащо към кратките жанрове (песен, музикална пиеса). Тази дума употребяват в професионалния си жаргон обикновено изпълнителите на лека музика. 12. Група музиканти, които свирят (свирят и пеят) заедно. 13. Румънски фолклорен музикален инструмент, изработен от дърво. Прилича на устна хармоника, но е с извита дъговидна форма.

3

4

5

10

6

11

13

7

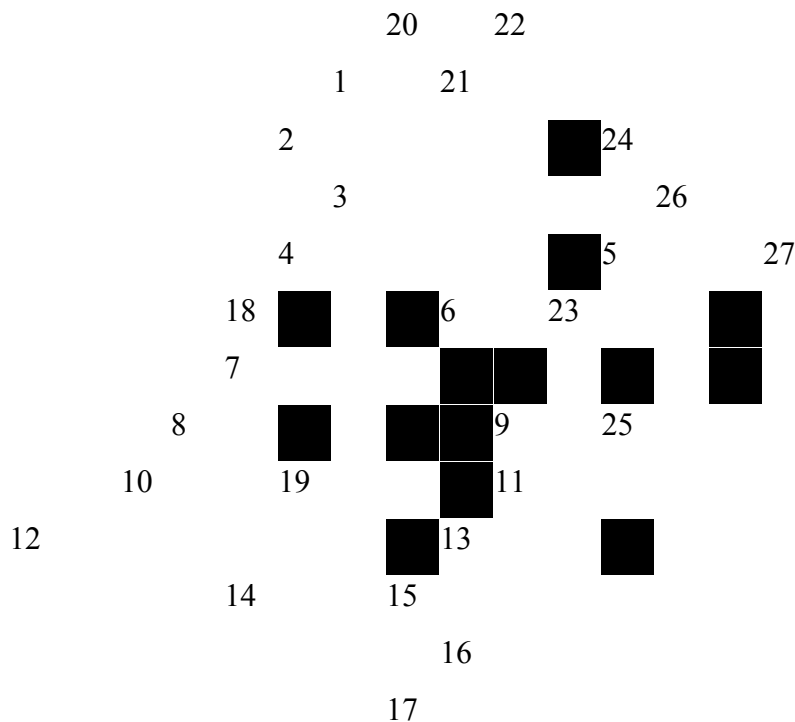
9

8

Упражнение 13. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Твърдо образуване, намиращо се на земната повърхност и под нея. Разновидности — гранит, мрамор, варовик и др. 2. Придвижване във въздушното пространство. 3. Отделен човек; човек като носител на определени качества; индивидуалност. 4. Уста на птица (*мн. ч.*). 5. Предна оцветена част на окото, в чиято среда се намира зеницата. 6. Голяма хищна морска риба. 7. Растение, от което се бере грозде. 8. Отрицателна частица. 9. Който предвещава зло; страшен, ужасен, потресаващ (*прилагателно*). 10. Коренна промяна, прелом. 11. Дребни водни капчици върху растенията, които могат да се видят рано сутринта през лятото. 12. Специален остър нож за бръснене. 13. Силен гласовит плач; силен вик; силен звук, който издават диви животни. 14. Поемам храна, храня се. 15. Залез (*поетично*). 16. Лично местоимение (*мн. ч.*). 17. Притежателно местоимение (*среден род*).

Б. Отвесно: 1. Човек, който кара велосипед. 8. Орган за дишане и за обоняние у човека и животните. 9. Способност да виждаме. 10. Дълга ивица по повърхността на земята, по която се движат превозни средства. 13. Антоним на **късно**. 18. Селскостопанска постройка, където се съхранява храна за животните. 19. Част от тялото между шията и горната част на ръката. 20. Вдадена в сушата част от море или езеро. 21. Голямо диво животно, което спи през зимата и яде мед. 22. Зъб в задната част на устата. 23. Предварително изискване; предпоставка. 24. Обвивка на житно зърно. 25. Мислена линия, около която се върти Земята. 26. Превозно средство, което се движи по релси в големите градове. 27. Пръчица от лой, восък или парафин с фитил в средата; автомобилна част, с помощта на която се запалва горивото в двигателя.

Тринадесети урок

КИНО

ВЪЛО РАДЕВ ЛИПСВАЩИЯТ РОМАНТИК

Най-романтичният български режисьор Вълло Радев от години не е заставал на снимачната площадка. Опитва се да помогне на млади колеги, които се занимават с кино, и реди пасианса на своите филмови спомени. Не престава да мечтае в България най-после да бъде изграден величествен пантеон на героите, където да се почита паметта на исторически личности от различни епохи. Почитателите му се надяват телевизията да излъчи някои от старите му филми. Всички искрено съжеляват, че Майсторът няма да щракне скоро клапа на нова продукция. Макар да са сигурни, че и тя ще ги просълзи, както повечето му ленти.

Той е сред малкото кинаджии, на когото почти всички филми са обявени за шедьоври. Прославя се още с дебюта си “Крадецът на праскови” през 1964 г. Следващите му продукции стават не по-малки хитове. “Осъдени души”, “Цар и генерал”, “Най-дългата нощ”, “Адаптация” са признати за хисторически в седмото ни изкуство.

Феновете му и досега се кълнат, че никой у нас не може по-добре от него да покаже на екрана бушуващите страсти и силата на трагичната любов. Едва ли има киноманиак, който да не е настръхвал от онзи знаменит епизод в “Осъдени души”, когато отец Ередия се самонаказва заради мигновената близост, която си позволява с влюбената до полуда в него аристократка Фани. Тогава той се отскубва от нея, втурва се към голяма водна помпа и започва с неистови усилия да върти лоста, опитвайки се с нечовешко физическо напрежение да убие плътския порив и да успокои разбунената си душа на ревностен католик.

Въло Радев неведнъж е демонстрирал висш пилотаж в психологическото изграждане на персонажите. Той е истински майстор, когато трябва да проникне до най-големите дълбини на душата, да разгадае подсъзнателни пориви, да улови амбиции, за които дори персонажите не си дават сметка.

През цялата си кариера той не изневерява с нито един филм на пристрастието си към сюжети, които се нижат в конфликтни екстремни ситуации. Въпреки че в началото на кариерата му моден е стилът на синема-верите и на филмите без интрига.

Героите на Въло Радев действат неизменно в изключително напрегнато време. Действието в “Крадецът на праскови” се развива през Първата световна война, в “Осъдени души” историческият фон е Испанската гражданска война, а Втората световна война е действителността в “Цар и генерал”, “Най-дългата нощ” и “Черните ангели”. В тези сложни исторически ситуации Въло Радев изследва най-често темите за любовта и смъртта, за индивидуалния избор, като над всичко е емоцията, която дори граничи на моменти с мелодрамата. Най-често любовта е тази, която тласка персонажите към крайни действия. Тя те кара да се самобичуваш (“Осъдени души”), принуждава те да пренебрегнеш дори железните закони на бойната дисциплина (“Черните ангели”), отрицва романтична мечтателност даже у съвременните прагматични младежи (“Адаптация”). Днес Въло Радев признава, че е заснел с най-голямо вътрешно страдание “Черните ангели”. По време на снимките той изпада в депресия. Чуди се дали има право да жертва всичките си герои, за да защити тезата, че насилието неизбежно ражда насилие. Дори прекъсва снимките за с^и дмица, за да остане насаме със себе си и своите терзания. След 10 ноември мнозина заклеят продукцията. Сред хулителите е и един от главните актьори Йосиф Сърчаджиев, който е сред най-близките съветници на режисьора по време на снимките. Въло Радев нито за

момент не се съмнява в посланието на продукцията. За него това е приказка за доброто и злото, за отровните плодове на насилието, които виреят във всички времена.

Режисьорът е сред кинаджиите, които на снимачната площадка са готови на саможертва. Когато снимат “Осъдени души”, трябва да острижат едно от децата, които участват в лентата. Малкото мимиченце се противи и дори се скрива зад някакви скали. Тогава Вълчо Радев сяда на земята и заповядва на гримьора да го остриже нула номер. Гледа как косата му се стеле наоколо, но не трепва. Веднага след това момиченцето сяда на неговото място, за да бъде и то офъкано. Сълзите му потичат веднага и камерата заснема един от най-силните епизоди във филма.

За да накара някой от артистите да се разплаче, деликатният и изтънчен Вълчо Радев може и да му зашлеви шамар.

Това се случва на Мая Драгоманска в “Най-дългата нощ”, когато актрисата не проронва сълза нито от миризмата на лук, нито от глицерина, който капват в очите ѝ.

Колегите му са го признали за неподражаем майстор на отрицателните персонажи.

За пръв път представя цар Борис като интелигентен, но огъващ се от тежестта на правата и задълженията си в “Цар и генерал”. Така взривява всички щампи, в които до този момент е бил напъхван Борис. По-късно много негови колеги режисьори се опитват да имитират тази интерпретация, но тя остава недостижната и заради блестящото изпълнение на Наум Шопов в ролята на царя.

Най-голямата сила на режисьора е, че той не бичува злодеите, не ги осмива. Винаги е предпочитал сълзите и трагичните човешки изживявания.

В живота известният режисьор е също така деликатен и болезнено чувствителен, каквито са и филмите му. Говори тихо, но страшно убедително като проповедник. Той не е сред хората, които крещат, нагрубяват или стават саркастични, когато трябва да се защитят. Признава, че щом го обидят, той обръща гръб и си тръгва.

Без никакви спорове, без нито една обидна дума. Дава си сметка, че това понякога вбесява опонентите много повече, отколкото и най-разгорещените разправии.

Предпочита обаче да се занимава със “същностни неща”, а не да хаби енергия в клюки и крамоли.

Кристина Патрашкова

	Лексика, свързана с киното
кино, кинозала, киносалон	<i>Салонът е пълен (празен, полупразен).</i>
киностудия; кино клуб	киномашина,
кинокамера, кинооператор	прожекционен апарат;
режисьор, сценарист	киномеханик
игрален филм	режисура, сценарий
документален филм	пълнометражен филм
детски филм	късометражен филм
научнопопулярен филм	анимационен (рисуван) филм
телевизионен филм	сериен (многосериен) филм
	сериал, филмова поредица
серия, епизод	първа серия, първи епизод
дублиран филм; надписан филм	филм с надписи
	филм с повишен зрителски интерес
кинокомедия	
приключенски филм	зрелищен филм; касов филм
криминален филм	касов успех

научнофантастичен филм	хубав, интересен; слаб, лош филм
суперпродукция	<i>Този филм е голяма боза.</i>
киноновела	черно-бял, цветен филм
видеофилм	ням филм, нямо кино
любителски филм	звуково (говорещо) кино
кинолюбител	светлинен (магнитен) звукозапис
широкоекранен (широкоформатен) филм	<i>Филмът е озвучен по системата "Долби стерео".</i>
звуков (говорещ) филм, озвучен филм	<i>филмите на малкия екран</i>
<i>филмите на големия екран</i>	<i>главен герой; главна героиня</i>
киноартист, актьор	<i>Операторът снима филм.</i>
<i>Снима филм.</i>	<i>Артистите се снимат във филм.</i>
градско, селско, квартално, лятно кино	<i>Артистите играят във филма.</i>
прожекция	киновидеоклуб
	<i>Отивам на кино. Гледам филм.</i>
	<i>В кино "Искра" прожектират (дават) филма "Време разделно".</i>
	<i>Прожекцията трае</i>

преглед, кинопреглед   *(продължава) два часа.*

зрител, кинозрител   кинохроника

билет с намаление (с
доплащане)

студентски билет

Въпроси и задачи

1. Ходите ли често на кино? Какви филми предпочитате?
2. Ако сте гледали скоро български филм, кажете какво е мнението Ви за неговите художествени качества, за играта на актьорите, за режисьорската работа.
3. Разкажете за киното във Вашата страна, за основните проблеми, които то разглежда, за предпочитаните от Вас актьори и режисьори.
4. Кой е последният филм, който сте гледали? Хубав ли беше той, или не? Опитайте се да направите преглед на неговите качества и недостатъци.
5. Кой е любимият Ви киноартист (киноартистка)? В кои филми сте го (я) гледали; с какво Ви допада той (тя)?

Разговорна реч

Реплики, с които даваме да се разбере,

че желяем да прекратим неприятен за нас разговор, или казваме на някого да си отиде

Махни ми се от главата!

Остави ме на мира!

***Я да ми се махаш от
главата!***

Изчезвай (оттука)!

Изпарявай се!

Освободи ме от

присъствието си!

Бягай се оттука!

*Махай се оттука (от очите
ми,*

Обирай си крушите!

Измитай се (оттука)!
от пътя ми)!

Дигай си чукалата!

Гледай си работата!

Марш оттука!

Не ми досаждай!

Престани да ми досаждаш!

Беж да те няма!

СИНТАКСИС

Подчинено обстоятелствено изречение за причина

Подчинителни връзки: *защото, понеже, тъй като, че, дето, задето, като, нали* и др. Мястото на подчиненото изречение обикновено е след главното. Примери: *Не му се ставаше, защото на неговите години всяко ставане беше мъчно* (Й. Йовков). *Я иди върни магарето, че ще прескочи в двора на съседа* (Елин Пелин). *Параходът спря далеко от пристанището, тъй като имало опасност да се натъкнем на мина* (Г. Белев).

Ако се акцентува върху съдържанието на подчиненото изречение, то предхожда главното. По-често в начална позиция се срещат подчинени обстоятелствени изречения за причина, въведени с подчинителните връзки *понеже, като* и *тъй като*.

Примери: *Понеже не беше видял железница през живота си, въображението му я рисуваше като един чудовищен крилат змей* (Иван Вазов). *Като си дошъл в селото ни, ще играеш и хората ни* (Пословица). *Но тъй като бързаха, завързаха торбите си* (Й. Йовков).

Когато подчиненото обстоятелствено изречение за причина е въведено с частицата *нали*, то е в начална позиция или между частите на главното,

например: *Нали е майка, жертва се да спаси пиленцата си* (Ем. Станев). *И тя, нали е майка, жертва се за пиленцата си.*

Упражнения

Упражнение 1. *Простите изречения от всяка двойка се намират в причинно-следствена връзка помежду си. Образувайте от тях сложни съставни изречения с подчинени обстоятелствени за причина.*

1. Снощи бях много изморен. Легнах си рано.
2. Трябваше ми учебник по диалектология. Помолих Мария да ми даде своя.
3. Прибери си велосипеда вкъщи. Ще ти го откраднат.
4. Полицаят глоби шофьора. Той беше превишил скоростта.
5. Салонът е полупразен. Филмът никак не е интересен.
6. Мария и Николай се скараха. Не можах да се разберат за една дреболия.
7. Утре трябва да станем по-рано. Заминаваме на екскурзия.
8. Тя е много добра. Всички се качват на главата.

Упражнение 2. *На мястото на многоточията поставете подходящи подчинителни съюзи.*

1. Влакът закъсня с половин час, ... го задържаха на митницата.
2. .... нямаше какво друго да правя, заех се да прегледам вестниците.
3. Малката ми дъщеричка, ... си няма друга работа, непрекъснато ми задава въпроси.
4. Съблякох си сакото, ... ми беше много горещо.
5. Пресичай внимателно улицата, ... ще те блъсне някоя кола.

6. Вземете си чадъри, ... ще вали дъжд.
7. .... си ми дошъл на гости, ще опиташ и от виното ми.
8. Този човек беше вече изкукуругал, ... четеше много вестници.
9. .... съм ти приятел, ще ти дам един съвет.
10. Стефан, ... разбира от електротехника, се опита да поправи ютията на Юлия.

Упражнение 3. На мястото на многоточията впишете тези от посочените в карето изрази, които смятате за подходящи.

няма смисъл	няма изход	няма съмнение
няма начин	няма проблеми	няма го майстора
няма друг начин	няма страшно	няма нищо страшно

1. Всичко е уредено, ...
2. Никъде не можах да намеря тази част. Казаха ми, че от пет години заводът вече не я произвежда, ... да я търся повече.
3. Положението е така объркано, че просто .....
4. Вече всичко е ясно, ..., че нещата ще се развият именно по този начин.
5. Не съм съгласен! .....
6. Имаме само една възможност, ...
7. Ти можеш да се справиш с изпита, само че ти трябва малко смелост,
.....

8. Не, невъзможно е, ... !

Упражнение 4. В следващия текст подчертайте фразеологичните съчетания и се опитайте да ги замените с техни неутрални съответствия.

На едни хора, да ти кажа, и петлите им носят яйца, гдето има една дума, а на други не им върви и туй то! Та и наш Борко е от тях. Още от първата му женитба пролича. Мислеше си, че като се ожени за оная сврака, ще пипне петдесет хиляди левчуги, а те излязоха само десет. Кой ти ги дава без нищо и тях, ама поне на комар да му беше провървяло мъничко след това, та да пораснат, а то срещу Коледа пипна паричките, поразигра ги тук-там, поразмърда ги с добри намерения и не се усети как му се изнизаха между пръстите. Точно на Водици, значи, пи една студена водица и толкоз! Няма ни зестра, ни пари, няма нищо стопиха се като снежинки в комин.

Чудомир

Упражнение 5. В поместените тук афоризми от Радой Ралин е постигнат интересен каламбурен ефект, дължащ се на различията между преки и преносни; свободни и фразеологически свързани значения на думите. Опитайте се да им направите семантичен разбор.

1. Как да дойдеш на себе си, като ти иде да излезеш от кожата си.
2. Не е страшно, че историята се повтаря, а когато тъпче на едно място.
3. Как да вляза в положението на хора без положение?
4. Защо да има кождери Ā хората сами излизат от кожата си.
5. Как да си стъпим на краката Ā нали постоянно летим?
6. Искаше да бъде света вода ненапита, а остана застояла вода.
7. За много мъже рогата са им рогове на изобилието.
8. Който бърка в меда, не бърка

9. Преди да се договедиш, трябва да се окопитиш.
10. Хем не те питат за нищо, хем отговаряш за всичко.
11. От всяко дърво свирка не става, но диригентска палка — винаги.
12. Който е в сянка, не е на сянка.
13. Когато са затворени всички врати, отварят се само капаните.
14. Простирай се според чергата си, особено когато е летящо килимче.
15. За да не умреш с отворени очи, живей с отворена уста!
16. Достойно се прав□ на ударен!
17. Не се горещи на неправдата Ъ ще си подпалиш чергата!
18. Кръвта вода не става, но като вода изтича.
19. Всичко тече и всеки може да бъде натопен.

Упражнение 6. Какво означават следващите фразеологизми?

1. Правя от мухата слон
2. Ни лук ял, ни лук мирисал
3. Правя се на три и половина
4. Ще те купи и ще те продаде, без да усетиш
5. Оставил си коня у рязката (в реката)
6. Потънали му гемиите
7. Да си вържа гащите
8. Минавам като край турски гробища

9. Не съм слънце да огрея навсякъде

10. (Ходя) бос през лука

11. Ще си издерем очите

12. Отивам на кино

Упражнение 7. Свържете наречията от лявата колона с устойчивите сравнения от дясната.

	като в рог
бързо	като бобена чорба
добре	като бял ден
лесно	като светкавица
просто	като на игра
равно	като на кино

ТЪМНО   като на шега

ЯСНО   като тепсия

като риба във вода

Упражнение 8. Някои устойчиви словосъчетания притежават стилистична характеристика, която обуславя употребата им само в определен контекст. В следващите примери изискванията на контекста не са спазени. Открийте грешките и заменете неподходящите думи и словосъчетания с по-подходящи.

1. Но с освобождението от турско робство животът на българския народ не тръгва по мед и масло.
2. Строежът се бърза. Пък и като се качиш на скелята, няма защо да си поплюваш на ръцете, нали така? А за нормите колко ги изпълняваме, колко не, ще питате помощника ми.
3. И все пак, под покрив и без покрив, вЪн се търкалят 65 хиляди тона стоки, които до гуша са нужни за строителството, нали?
4. Обичат се като две капки вода.
5. Те живеят заедно от много години, познават се до дъното на душата си.

Упражнение 9. Прочетете внимателно следващия текст и подчертайте всички глаголни форми в него. Определете времето, вида и наклонението им. Обърнете специално внимание на случаите, когато в рамките на едно изречение са употребени различни глаголни времена, а също и на употребата на глаголите от свършен вид. Ако има отклонения от книжовната норма, опитайте се да обясните на какво се дължат те.

Имам аз един приятел започна неочаквано странният пътник, като продължава да яде, - който страдаше също като вас от язва. Залък да сложи в устата си, и току го присвие стомахът. Гълташе там разни каши, пиеше някаква европейска вода вятър работа. Ден така, година така заприлича на смъртник човекът. Срецам го веднъж на улицата, не

мога да го позная. Бре, Христо, думам му, ти ли си? Аз съм, каже, бай Георги. Тия дни заминавам за Хамбург да си лекувам язвата при един прочут професор. Та отиде той, знаете, в Хамбург, бави се там около месец време и се връща назад здрав-прав, нищо му няма. Пуснал един врат, да го боднеш с игла, кръв ще цръкне. Какво става бе, Христо, питам го, ти май отърва кожата? Лесен му бил церът, бай Георги, смее се приятелят, ама кой да го знае. Трябваше чак в Германия да ходя, та да разбера, че ракията била благодат Божия. Как тъй, казвам му, ракията? Ей тъй н , с ракия се излекувах. Отивам в Хамбург при професора, преглежда ме той най-внимателно и казва: ще пиеш всеки обед по една чашка шнапс, което на български значи ракия. Отначало и аз като тебе опулих очи и го питам: как тъй шнапс? Да, повтаря професорът, ще пиеш шнапс и ще увеличаваш чашките, докато ги докараш до пет. Първия ден, значи, една чашка, втория две и тъй нататък (Св. Минков) .

Упражнение 10. Преразкажете следния текст така, че да представите действията в него като:

а) предвидени да се извършат вчера, но неизвършени поради някакви причини;

б) извършени в миналото, но в отсъствие на разказващия;

в) ще се извършат утре.

Вечерта Еньо пи много ракия. В кръчмата му стана някаква продажба и по тоя случай хората седнаха да се почерпят и пиха до късно. Еньо пи заедно с тях. Той беше отворил едно буренце ланска сливовица, станала жълта и силна като коняк. Дружината бе весела. Тук бе Гаврил с тамбурицата, с вечно наметнатото на плещи палтенце, и неговият неразделен приятел Бъзунека. Гаврил свири, а Бъзунека игра до припадане. Еньо се надиграва с него, но ракията беше пресякла краката му и той не можа да издържи. Лицето му бе посиняло, очите му гледаха тъпо и клепките му падаха.

По едно време той седна на стола, провиси глава и захърка. Какво не правиха да го разбудят, но той не можеше да отвори очи. Бъзунекът му пали цигарени книжки на ушите, дърпа го за носа напразно. Най-послед той го разтърси силно, изправи му главата и извика...(Елин Пелин).

Упражнение 11. Отстранете в следващия текст излишните членни морфем.

Всичките нормални деца могат да се учат успешно в основните и средните общообразователните училища, ако обучението се съобразява с индивидуалните възможности на всяко едно от тях. Тази психолого-педагогическа истина се приема от учителите, но много често се пренебрегва от тях в пряката им учебно-възпитателната работа. Причината не е в липсата на професионалното желание, а в съществуващата организационно-педагогическа система, която не предоставя възможността на учителя да работи с всеки ученик. Много се говори за промените в отношенията между учителите и учениците, които да почиват на взаимното доверие и уважението, на хуманизма и демократизма. Реалните отношения обаче се създават с помощта на административно-принудителния подход, използван в работата с учениците по най-различните начини: заплахите с двойките, единиците и забележките, отстраняването от класа, писмата до родителите, глобите.

Упражнение 12. Кръстословица.

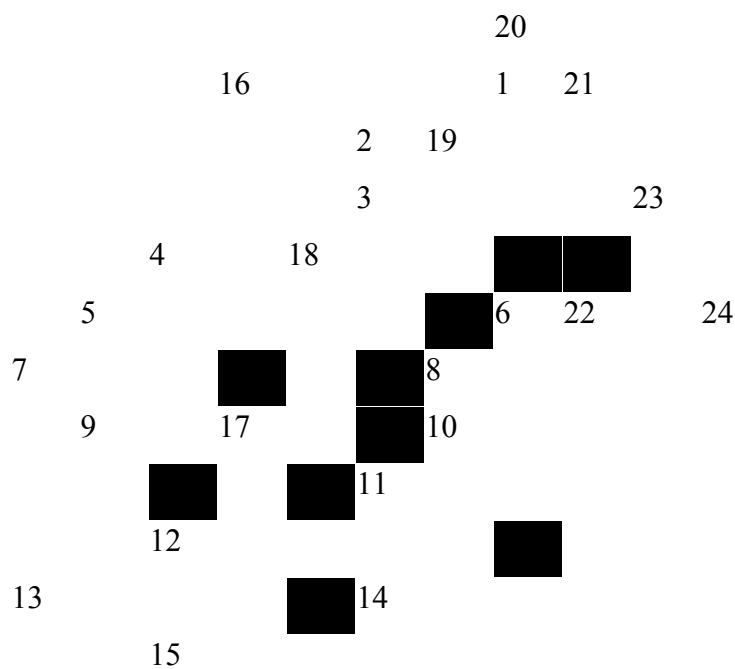
А. Водоравно: 1. Част от човечеството, която се отличава от другите хора по цвета на кожата. 2. Запалено насмолено дърво, навити парцали или някакво друго горящо вещество с дръжка, което се държи в ръка и служи за осветление. Използва се на нощни манифестации и демонстрации. 3. Вид изкуство, представяно пред публика с технически средства: в голяма зала се прожектира на екран предварително заснето драматично произведение. 4. Голяма зала. 5. Въпросителна частица.

Б. Отвесно: 1. В началото на деня, преди другите (*наречие*). 2. Отрязано парче хляб, порязаница. 3. Размекната пръст. 6. Който е съобразен с реда и нормите в едно общество; легитимен (*прилагателно*). 7. Възвратна частица. 8. Примитивно средство за движение във вода, изработено от свързани едно за друго дървета.

6   8
1   7
2
3
4
5

Упражнение 13. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Наречие за показване на далечни предмети. 2. Който не е силен; който не е пълен (*прилагателно*). 3. Съвкупност от методи за лекуване на една болест; лечение. 4. Част от дреха, която покрива ръцете. 5. Държавен документ, приет от Народното събрание, който урежда правата и задълженията на гражданите. 6. Най-голямата змия, която може да се срещне в България. 7. Степен в званията на военните; в училище — специална маса за ученици с места за сядане (обикновено две). 8. Събиране в една точка на идващи един срещу друг хора или предмети. 9. Съоръжение, свързващо двата бряга на една река. 10. Ремък, с който се стяга през кръста панталон или друга дреха. 11. Разместване; смяна на местата. 12. Който не е лош (*прилагателно*). 13. Чувство на стеснение, неудобство, свян. 14. Нощна птица, подобна на бухал. 15. Мястото на Оня свят, където отиват душите на праведните (*членувано*).

Б. Отвесно: 2. Уред (машина) за тъкане. 4. В началото на деня, още преди изгрев слънце; преди всички (*наречие*). 5. Годишно време. 6. Промеждутък от време; крайна дата за извършване на нещо. 8. След малко време; бързо (*наречие*). 11. Височина (на човек). 12. Подарък. 16. Кожена ивица; колан. 17. Анатомичен орган, в който се смилат

храната. 18. Елемент от скелета; кокал. 19. Българската парична единица. 20. Който вече не е млад (*прилагателно*). 21. Горна селка мъжка дреха. 22. Сладка каша, получавана при производство на захар. 23. Широко, равно и незастроено място в селище. 24. Съд за течности, обикновено стъклен, с дръжка.

Четиринадесети урок

ПОЛИТИКА

ВЪТРЕШНА ПОЛИТИКА

Две години са кратък срок, за да превърнат което и да било събитие в историческо. Затова днес отношението към случилото се на 10 януари 1997 г. е по-скоро оценка за управлението на ОДС (Обединени демократични сили), последвало протестите.

За мнозинството от хората е трудно спонтанно да си спомнят какво точно се случи на тази дата. Въпреки това процентът на одобрение на събитията се запазва относително висок. 58 на сто от пълнолетните жители на големите градове и днес одобряват януарските демонстрации. По-голямата част е на мнение, че те са били израз на протест срещу глада и некадърното управление на БСП (Българска социалистическа партия). Днес тази оценка може да се разглежда и като косвен израз на недоверие и в сегашните управленски възможности на червената партия.

Според общественото мнение масовото обедняване, сгрешеният модел на преход и корупцията във висшите политически кръгове са факторите, които извеждат хората на улицата. А това означава, че те биха могли да се активизират отново при всяка власт, ако тя си позволи да повтори грешките на БСП.

Макар мнозинството да се изказва против канонизирането на 10 януари като историческа дата, 17% от запитаните твърдят, че са участвали активно в събитията. (Този процент вероятно е значително по-висок от реалния.)

Друг извод от проучването е, че макар и критикувана напоследък, сегашната власт продължава да олицетворява надеждата за по-добро бъдеще на значителна част от българите.

Данните са от експресно изследване на МБМД на 8 януари в столицата и бившите окръжни центрове. По телефона са питани 583 души. Данните са представителни за 45% от пълнолетното население на страната.

Мирослава Янова, в. "24 часа", 10 януари 1999 г.

МЕЖДУНАРОДНА ПОЛИТИКА

Интервюто на премиера Иван Костов пред Ройтерс и специално отговорите му за отношенията между ЕС (Европейския съюз) и България вдигна адреналина на мнозина. Не само у нас, но дори и в кабинетите на хората от ЕС в Брюксел. Нещо като полъх на пролетна възбуда – приятно, а може би и полезно.

Някои, донякъде и самият премиер, стигнаха до внушения, че ако Европейският съюз не даде доказателства за по-друго отношение към българската кандидатура за влизане в ЕС, ние може да премислим и да си поставим някаква друга цел. Преди да стигаме до подобни крайни намерения, добре ще бъде да опитаме да влезем в положението на хората от ЕС, да опитаме, както се казва, да ги разберем. Защото, струва ми се, че действителността е доста по-различна от това, което ни се набива на очи. Истински затруднените в сегашната обстановка може би не сме ние, които тропаме на вратата им, а те – които се чудят дали и кога да ни отворят.

Политиката на ЕС за разширение на изток, т.е. за приемане на тогавашните членки на СИВ – съветския блок, беше формулирана като още в годините преди падането на Берлинската стена. Този мотив внушаваше между редовете – че ще има както известно преразпределение на богатствата в рамките на разширения ЕС, така и демократично приобщаване на всички в решаването на проблемите на Европа. Тези благородни принципи намериха място и в договора от Маастрихт, който също бе изработен преди падането на Берлинската стена. С други думи, във времето, когато никой нито на запад, нито на изток очакваше тази стена и всичко, което тя символизираше, да се срине толкова бързо.

Но през ноември 1989 г. непоправимото стана. Берлинската стена се срути и с това за хората от ЕС започна едно истинско ходене по мъките, на което, засега поне, не му се вижда края. Разбира се, исторически погледнато, всеки си дава сметка, че ако продължи да го има ЕС, той трябва да приеме в редовете си всички източноевропейски

държави. А това няма как да стане без споменатите вече две неща. Първото е известно преразпределение, известно поделяне на богатствата т.е. намаляване в някакви рамки на жизненото равнище на богатите в ЕС. Второто е известно поделя-

не на властта, споделяне на отговорностите между тези, които сега държат кормилото в ЕС, и новодошлите. И двете изисквания звучат справедливо и демократично. И всеки от лидерите на ЕС е готов да ги подкрепи с цяло гърло, когато става дума за нещо вероятно да се случи след десетилетие или две. Както изглеждаше на всички, които през осемдесетте години разсъждаваха за евентуалното разпадане на СССР и на съветския блок.

Съвсем друго е в една избирателна кампания днес някой европейски лидер да каже на избирателите си, че ще работи за това да им се понамалят доходите и за това в управлението на ЕС да заемат свое място и страните от Източна Европа. Никой не го прави. Нито германец, нито французин, нито англичанин, италианец, испанец и т.н. Нито консерватор, нито лейбърист, нито голист, нито социалдемократ, никой. Просто защото всеки се страхува, че няма да бъде избран. И с право се страхуват. Защото ако общественото мнение в страните кандидатки като нашата не е достатъчно подготвено за усилията и жертвите, които трябва да направим, за да се подготвим да влезем в ЕС, западноевропейското обществено мнение е два пъти по-неподготвено. Европейските политици продължават да внушават на своите избиратели, че разширението на ЕС е нещо добро и че то ще се осъществи, без да пострадат нито жизненото им равнище, нито привилегированата позиция на страните, намиращи се сега на върха на съюза.

И едното, и другото е много трудно, почти невъзможно е да се осъществи. Лидерите в ЕС съзнават това. Затова са готови години и десетилетия да протакат въпроса за разширението. В очакване да се случи някакво чудо. И поставяйки по този начин под заплаха самото съществуване на Евросъюза. Защото ако разширението му се забави прекомерно, твърде възможно е цялата динамика на ЕС да се загуби и Европа да се окаже губещата в надпреварата с други по-динамични световни региони.

Така както на Англия в началото на Втората световна война, на тези от ЕС им трябва днес един лидер, подобен на легендарния Чърчил. Човек и политик, който да има силата да каже на избирателите си, че не може да им обещае друго освен това, че утре ще бъдат по-бедни от днес и че ще споделят някои от днешните си привилегии с

другите европейци. Но че в замяна на тези техни жертви, вдругиден Европа ще има шанс да бъде още по-богата и преуспяваща. Когато Чърчил обеща на английските избиратели само “кръв и сълзи”, те го подкрепиха и Англия устоя на Хитлер и победи. Навярно и днес едно мнозинство от европейски избиратели би подкрепило един нов Чърчил, който ще има куража да поиска от тях жертви, преди да им обещава каквото и да е.

Но засега поне между тези от ЕС не се е чул гласът на един нов Чърчил. Съмнявам се да си имат и някой като нашия Иван Костов, че да си разберат взаимно приказката...

Владимир Костов, в. “Труд”, 9 март 1999 г.

Лексика и фразеология, свързана с темата

Международни организации:

ООН (оон□) Ъ Организация на обединените нации

Съвет за сигурност при ООН;

постоянни и временни членове на Съвета за сигурност

НАТО (Северноатлантически пакт)

Варшавски договор — *несъществуваща вече военно-политическа*

организация на социалистическите страни

Европейска общност

Съвещание за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ)

Западноевропейски съюз

Общност на независимите държави (ОНД) — организация на

републиките от бившия Съветски съюз

Организация на американските държави

България — държавни органи;

обществени и политически организации

Народно събрание	председател на Народното събрание
Велико народно събрание	парламентарна група
Президентство	президент, вицепрезидент
Министерски съвет (правителство)	председател на Министерския съвет
министерство	(министър-председател) министър на...

Министерство на образованието, науката и технологиите

Партии и коалиции:

Алтернативна социално-либерална партия (АСП)

Български бизнесблок (БББ)

Българска демократическа партия

Български земеделски народен съюз (БЗНС)

Българска комунистическа партия (БКП)

Българска национална демократическа партия (БНДП)

Българска националнорадикална партия (БНРП)

Българска социалистическа партия (БСП)

Българска социалдемократическа партия (БСП)

Движение за права и свободи (ДПС)

Демократическа партия

Евролевица

Зелена партия

Отечествена партия на труда (ОПТ)

Политически клуб "Екогласност"

Съюз на демократичните сили (СДС)

Християнаграрна партия (ХАП)

Християндемократическа партия и др.

партиен член; безпартиен координационен съвет (комитет)

централен комитет; централен съвет

председателство

Синдикални организации (профсъюзи):

Конфедерация на независимите синдикати в България (КНСБ)

Конфедерация на труда (КТ) "Подкрепа"

Общност на свободните синдикални организации

Някои основни понятия от международния

и от националния политически живот

международна политика, вътрешна политика

международни, междудържавни, междупартийни връзки

двустранни, многостранни отношения

дружба; дружески, добросъседски отношения

сътрудничество, международно сътрудничество

взаимно уважение, взаимна полза, взаимна изгода

равноправие, равноправна основа

съвещание на високо равнище; съвещание около кръглата маса

договор; мирен договор; споразумение, съглашение

примирие, мир; разведряване *траен мир; борба за мир*

споразумение за временно прекратяване на огъня;

договор за ограничаване на въоръженията (за разоръжаване)

барутен погреб на света; общо и пълно разоръжаване

безядрена зона

конвенционално (обикновено) оръжие

бактериологично и химическо оръжие

атомни, ядрени, водородни бомби

ракети с малък (среден, голям) обсег (радиус)

ракети с ядрена бойна глава

тактически, стратегически, оперативно-тактически ракети

ядрени опити I подземни и надземни

агресивна външна политика   миролюбива политика

равновесие във военната   надмощие

област

мирно съвместно

политика от позиция на   съществуване
силата

инициатива за стратегическа отбрана

спорни въпроси; открити и нерешени проблеми

териториален спор; спорна зона, спорна територия

пограничен конфликт

емигрант; бежанец

зачитане на човешките права

социално напрежение   гражданско неподчинение

вълнения; протестна акция   демонстрация, митинг

стачка; окупационна стачка   стачник стачкувам

символична стачка   стачен комитет; стачен
пост

Избори гласувам; гласуване

избори с тайно (с явно) гласуване; избирателна комисия; избори за общински
съветници, за кметове, за народни представители (депутати);

президентски избори

Гласувам (давам гласа си) за...

вишегласие, мнозинство, болшинство (парламентарно мнозинство); малцинство

закон, законопроект

Законът влиза в сила.

постановление, указ , наредба

Законът е в сила.

Законът е отменен.

законодателна власт, изпълнителна власт, съдебна власт; самоуправление

Въпроси и задачи

1. Какво знаете за България, за нейната външна и вътрешна политика?
2. Как средствата за масова информация у вас представят живота в днешна България?
По какъв начин се гледа на настъпващите промени?
3. Разкажете за живота във Вашата страна. Кои са актуалните проблеми, които стоят пред народа и политическите сили?
4. Какво можете да кажете за отношенията между Вашата страна и България? В какво по-конкретно се изразяват те? Нуждаят ли се те според Вас от положителни промени?
5. Какво е мнението Ви за политическата обстановка в съвременния свят? Как виждате нашето общо бъдеще?

Разговорна реч

Реплики със значение 'след малко'

Понякога се налага да отложим изпълнението на нечие желание с няколко минути. Това може да стане с помощта на някой от следните изрази:

Ей сега ! (Ей сегичка !)   ***Само минутка ! (Една***

Един момент !

минутка !)

**Почакай (почакайте)
малко !**

Минутка само !

Потрай малко !

Примери:

1. — *Иване, ще ни помогнеш ли да пренесем един шкаф?*

— **Ей сега!** Само да изключа ютията.

2. — *Ако обичате, две кафета и две ктли!*

— **Един момент!** Да взема сметката от съседната маса.

3. — *Господин Петров, бих искала да говоря с Вас по един важен въпрос.*

— **Почакайте малко**, ако обичате. Имам да довършвам нещо неотложно. След десет минути съм на Ваше разположение.

4. — *Мамо, гладен съм! Дай ми нещо за ядене!*

— **Потрай малко**, де! След половин час ще обядваме.

5. — *Мария, побързай! Ще закъснеем!*

— **Минутка само!** Да си сложа малко червило...

СИНТАКСИС

Подчинено обстоятелствено изречение за цел

Подчинителни връзки: **за да, та да, да, че да, само да, да не би, щото, дано.**

Мястото на подчиненото изречение почти винаги е след главното. Примери: *Но возачът спира тук, за да даде на конете храна и почивка* (Ив. Вазов). *От време на време тя се запираше да си отдъхне* (Ст. Загорчинов). *Набери дръвца от гората, че да опечем една тиква за Дима* (А. Каралийчев).

Подчиненото изречение със съюз **за да** може да бъде и в началото на сложното изречение, например: *И за да покаже това по-нагледно, той силно блъскаше Чумака в гърдите* (Й. Йовков).

Подчинените изречения, въведени с частицата **дано (дано да)** притежават допълнителен модален нюанс — желание да се осъществи действието, например: *Извиках веднъж, дважд, дано да ми се обадят* (Ив. Вазов).

Подчинителният съюз **да не би** е свързан с модални нюанси като предположение, несигурност, опасение. Пример: *Само, тате, да се махаме оттука, да не би да ни намери някой* (В. Друмев).

Упражнения

Упражнение 1. *Свържете простите изречения едно с друго, за да получите сложни съставни с подчинени обстоятелствени за цел. Където е необходимо, променете вида и времето на глаголите.*

1. Вземам такси.	Стигам навреме.
2. Влизам бързо в магазина.	Затварят магазина.
3. Пресичайки улицата, се оглеждам.	Няма да ме сгази кола.
4. Отварям си чадъра.	Дъждът не ме мокри.
5. Отивам на кино.	Гледам новия филм.
6. Гоня автобуса.	Ще го настигна.
7. Всяка седмица играя тото.	Ще спечеля.
8. В разговора с китаеца си помагам	Той ме разбира.
- с жестове.

Упражнение 2. *Напишете пропуснатите подчинителни съюзи.*

1. Влизам в сладкарницата, ... изпия една боза.
2. Отидох на гарата по-рано, ... не изтърва влака.
3. Стефан се бръсне по три пъти на ден, ... направи впечатление на Елена.
4. Ще им дам всичко, какното ми поискат, ... притежавам тази картина.
5. .... си здрав и бодър, тичай всяка сутрин по три километра.
6. Тя не влиза никога в кафенето, ... похарчи някой лев.
7. .... се подготвиш добре за изпита, трябва да четеш всеки ден.
8. Отваряй си очите, ... не стане някоя беля.

**Упражнение 3. Искат нещо от вас, но точно в този момент сте зает (заета).
Трябва да ви почакаат няколко минути. Напишете с какви думи бихте се обърнали
към събеседника си във всеки конкретен случай.**

1. Отвор^о прозореца, че е .....
много задушно.
.....
2. Стига си чел този
вестник! Дай ми го да го
прегледам и аз.
.....
3. Хайде! Излизай, че
тръгваме! Повече няма
да те чакам.
.....
4. Подай ми, ако обичаш,
ей онази книга.
.....
5. Прибирай се вече.
Късно е.

Упражнение 4. Посочете значенията на фразеологизмите в следващите примери.

1. Ще ти светя маслото.
2. Ще си разменим шапките.
3. Стигнах до кривата круша.
4. Върви по дяволите!
5. Хваща око.
6. Бие на очи.
7. Слаби му са ангелите.
8. Цепя косъма на две.
9. Не цепя басма на никого.
10. Не бръсна никого.
11. Не си оставя магарето в калта.
12. Имам здрави предни зъби.

Упражнение 5. Подчертайте устойчивите словосъчетания в следващите текстове, опитайте се да обясните лексикалните им значения и да ги замените със синоними.

1. И след тия думи скочи от колата... бай Ганьо. Същият бай Ганьо, както си го знаете, преди да тръгне из Европа; с тая разлика само, че си турил вратовръзка и освен това сега има и по-импозантна външност и чувство на собствено достойнство и преимущество пред окръжаващите. Човекът врял и кипял из Европа, Европа му станала като таквоз... като нищо (*Ал. Константинов*).

2. Второто мнение, което принадлежи на българската младеж или на по-голямата част от българския народ, като изключиме из това число заблудените,... продадените и подлизурките, ни разказва, че българският народ е длъжен да засуче ръкавите си и да отнеме своите права с пушката в ръка (*Л. Каравелов*).

3. Тази вечер надали ще видим големеца, късно ще бъде шепнеше бай Ганьо, ще му пратим армаганите и ще му сторим хабер за утре, па той ще ни нареди кога да идем при княза (*Ал. Константинов*).

4. Ненадейно бяхме заглушени от един плясък при нашата маса: ръкопляскаше П... Заразен, целият салон заръкопляска, и ние с всичките. П... победоносно изби жеглите! (*Ив. Вазов*)

5. Брей, опичайте си акъла, вардете се, че ако ни чуе някой отиваме на гюрултия... Хей, момче, какъв е онзи вестник там? (*Ал. Константинов*)

6. Я ми кажете вий сега как стоят работите, като откъде може да се удари най-добър келепир? (*Ал. Константинов*)

7. Не е за твоите уста лъжица тая работа, има от тебе пт ербап хора, нека те я измътят, па ний ще си проверем гагите заявява наставнически бай Ганьо (*Ал. Константинов*).

8. И казвал съм ви аз, и казвам ето пак

мен тая работа не ми е май за вяра;

не само во една съм ази врял попара

и знам на сладкото горчивия лизет...

П. П. Славейков

9. Тоз, що за свобода милее не на думи,

не търси път с компас през планинската шума,

нито я кара той през куп за грош така,

както ний (*П. П. Славейков*).

10. И всякога, когато почваше да говори за нея, другарите му казваха: "Даскале, ти си глътнал въдицата" (*Елин Пелин*).

11. И в тоя миг моят клиент се събужда и гледа... О, ужас! Животът на моя клиент виси на косъм! (Елин Пелин)

12. Недейте мисли вий, че лесно на глава

се в тия работи излиза (П. П. Славейков).

Упражнение 6. В следващия текст са допуснати грешки при употребата на глаголите. Поправете ги.

Ако ще пожелаеш да дойдеш с мене, аз много ще се радвам. Няма да съжалиш, имам какво да ти показвам. Но преди да тръгнем, ще трябваш добре да се подготвиш, защото ще ходим по планините и ти ще трябваш здраво да си стегнеш раницата. Недей да вземай излишни неща раницата е твоя и на теб ще ти тежи, не на мене.

Когато ще бъдеш готов, ми показвай все пак какво приготви, за да видя и аз да не си забравял нещо. И не се мотай много, защото след два дена трябваме да тръгваме. Ако ще закъснеем, имаме опасност времето ще да се развали и всичко ще да отиде по дяволите.

Упражнение 7. Поправете грешките при членуването.

Езеро се намира високо в планина, на 2 200 метрата надморската височина. Водата му е кристално чистата и много студената. Тук рядко идват туристите, защото пътека е тясна и стръмна и трябва да се върви по неята повече от три часа от най-близко населено място. Който дойде обаче, остава възхитеният от гледка, която се отваря пред очите му. За съжалението, той трябва скоро да се връща, защото наблизко няма никаква хижа, а е опасно да се замръква в планина.

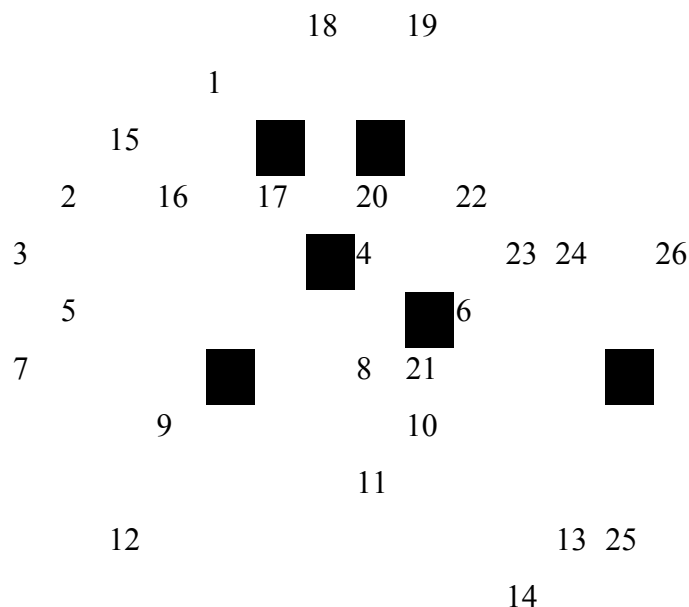
Упражнение 8. Кръстословица.

Спортна лина: от	дисципли- двама	Войска ☐	Шарени които се срещу услуги	хартийки, разменят стоки и ☐		
---------------------	--------------------	------------------------------------	---------------------------------------	--	--	--

души се стреми	единият да повали					
другия; стремеж мощие; ☐	за над- двубой		Сражение ☐			
Голямо политическо събрание	Липса на война ☐					
(обикновено на открито) ☐						
	Силен, здрав (прилага- телно) ☐					

Упражнение 9. Кръстословица.

А. Водоравно: 1. Място в театъра, където играят артистите. 2. Героиня от приказките, която живее бедно, но щастиего J се усмихва и се омъжва за царския син. 3. Четвъртито парче плат за повиване на бебе. 4. Груб конец от кълчища или хартия. 5. Жена, която пере. 6. Дърво с ароматни бели цветове. 7. Парите, които трябва да се дадат, за да се купи един предмет. 8. Бобово растение с големи, обикновено бели зърна. 9. Влакнодайно растение. 10. Финансов документ, разписка; кухненски рафт. 11. Област между Румъния, Сърбия и Унгария, където живее и българско малцинство. 12. Цвят. 13. Морско и речно животно с щипки; опасна болест. 14. Облог; най-ниският мъжки глас.

Б. Отвесно: 1. Преграда между две стаи. 2. Това, което остава, след като изгори нещо; прах. 15. Цветът на тревата. 16. Машина за пране. 17. Прилагателно от *лак* (*мъжки род*). 18. Пакост. 19. Малък пакет от еднородни предмети, например пари сто банкноти, опаковани заедно. 20. Мебел с вратички. 21. Крадец, джебчия. 22. Растение, чието семе служи за подправка. 23. Хищна морска риба. 24. Дъсчица, върху която художниците размесват боите си. 25. Най-добрият в някаква област; първенец. 26. Годишно време.